

ΑΛΙΣ ΚΟΡΟΒΕΣΗ, ΚΥΡΙΑΚΗ ΜΕΤΑΞΑ,  
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥΛΟΥΠΑΚΗ, ΝΙΚΟΣ ΧΡΥΣΟΓΕΛΟΣ

# ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΣ  
ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ



ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2017

ΕΚΔΟΣΗ:

# HEINRICH BÖLL STIFTUNG ΕΛΛΑΔΑ

ΙΔΡΥΜΑ ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΕΛ ΕΛΛΑΔΑΣ

Αριστοτέλους 3, 546 24 Θεσσαλονίκη  
T +30 2310 282829, F +30 2310 282832  
E [info@gr.boell.org](mailto:info@gr.boell.org), I [www.gr.boell.org](http://www.gr.boell.org)

ΣΕ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ:

- INZEB – ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΚΤΙΡΙΩΝ ΜΗΔΕΝΙΚΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ
- ΚΟΙΝΣΕΠ ΑΝΕΜΟΣ ΑΝΑΝΕΩΣΗΣ

**Υπεύθυνη έκδοσης:**

Όλγα Δρόσου

**1η ΕΚΔΟΣΗ: ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2017**

ISBN: 978-618-81299-5-5

ΣΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΑΥΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΤΗΚΑΝ:

**Συγγραφή κειμένων:**

- Αλίκη Κοροβέση, *Σύμβουλος επικοινωνίας και μάρκετινγκ για θέματα ενέργειας και αειφορίας, Γραμματέας Δ.Ε. INZEB*
- Κυριακή Μεταξά, *Αρχιτεκτόνισσα Μηχανικός MSc, Υπεύθυνη προγραμμάτων, Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ Ελλάδα*
- Ελευθερία Τουλουπάκη, *Αρχιτέκτων Μηχανικός MSc, Υπ. Δρ, Επιστημονική συνεργάτης INZEB*
- Νίκος Χρυσόγελος, *Πρόεδρος ΚοινΣΕπ Άνεμος Ανανέωσης*

**Γλωσσική επιμέλεια:**

Δέσποινα Δ. Λάμπρου

**Σχεδιασμός / Σελιδοποίηση:**

Χριστόφορος Αδάμ – [www.artdirector.gr](http://www.artdirector.gr)

**Εκτύπωση / Βιβλιοδεσία:**

Σχήμα & Χρώμα – Παραγωγική Μονάδα ΚΕΘΕΑ

Οι απόψεις που διατυπώνονται στο παρόν κείμενο είναι των συγγραφέων και δεν εκφράζουν κατ' ανάγκη την άποψη του εκδότη.

Διατίθεται ηλεκτρονικά στο [www.gr.boell.org](http://www.gr.boell.org)

Για παραγγελίες απευθυνθείτε στο [info@gr.boell.org](mailto:info@gr.boell.org)



A Δ Ε Ι Α C R E A T I V E C O M M O N S

Το έργο αυτό διατίθεται με την άδεια Creative Commons – Αναφορά δημιουργού – Μη εμπορική χρήση – Παρόμοια διανομή 4.0 Διεθνές.

ΑΛΙΣ ΚΟΡΟΒΕΣΗ, ΚΥΡΙΑΚΗ ΜΕΤΑΞΑ,  
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥΛΟΥΠΑΚΗ, ΝΙΚΟΣ ΧΡΥΣΟΓΕΛΟΣ

# ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΣ  
ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2017

# ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<b>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</b>	4
<b>ΣΥΝΟΨΗ / EXECUTIVE SUMMARY</b>	6
<b>1. Το φαινόμενο της ενεργειακής φτώχειας</b>	14
1.1. Ορισμοί ενεργειακής φτώχειας σε ευρωπαϊκό επίπεδο και σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες	15
1.2. Ευρωπαϊκό και διεθνές πλαίσιο: νομοθεσία, πολιτικές	18
1.3. Εθνικό πλαίσιο: ορισμοί, νομοθεσία	22
<b>2. Κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις της ενεργειακής φτώχειας</b>	24
2.1. Κοινωνικές επιπτώσεις και επιπτώσεις στην υγεία	24
2.2. Οικονομικές επιπτώσεις της ενεργειακής φτώχειας	28
2.3. Περιβαλλοντικές επιπτώσεις της ενεργειακής φτώχειας	29
<b>3. Η κατάσταση των φτωχών νοικοκυριών στην Ελλάδα</b>	30
<b>4. Έμμεσες υφιστάμενες πολιτικές για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας στην Ελλάδα</b>	35
4.1. Ευρωπαϊκή πολιτική και νομοθεσία που επηρεάζει τα θέματα ενεργειακής φτώχειας	35
4.2. Έμμεσες εθνικές πολιτικές σε σχέση με την ενεργειακή φτώχεια	36
4.3. Αξιολόγηση των έμμεσων υφιστάμενων εθνικών μέτρων και πολιτικών για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας	41

<b>5. Καλά παραδείγματα και πρακτικές αντιμετώπισης της ενεργειακής φτώχειας</b>	<b>44</b>
5.1. Καλά παραδείγματα στο πλαίσιο πολιτικών από κρατικούς φορείς, περιφέρειες και δήμους	45
5.2. Καλά παραδείγματα στο πλαίσιο πολιτικών κοινωνικής κατοικίας	48
5.3. Πρακτικές εταιρειών ενέργειας	50
5.4. Καλά παραδείγματα από συνεργατικά ενεργειακά σχήματα	50
5.5. Καλά παραδείγματα αντιμετώπισης της ενεργειακής φτώχειας από ομάδες εθελοντών, πρωτοβουλίες πολιτών και ΜΚΟ	51
5.6. Καλά παραδείγματα μέσω αξιοποίησης διαθέσιμων χρηματοδοτικών εργαλείων για έρευνα και άλλες υποστηρικτικές δράσεις	52
5.7. Καλά παραδείγματα μέσω επιχειρηματικών μοντέλων	54
<b>6. Προτάσεις για αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας στην Ελλάδα</b>	<b>55</b>
6.1. Αλλαγές στην πολιτική – Νέοι πολιτικοί άξονες	56
6.2. Ενημέρωση και εκπαίδευση	58
6.3. Αύξηση της ενεργειακής αποδοτικότητας των κτιρίων	61
6.4. Αξιοποίηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας	67
<b>7. Επίλογος</b>	<b>71</b>

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

**Η** ενεργειακή φτώχεια αρχίζει να αναγνωρίζεται σε παγκόσμιο επίπεδο ως ένα κοινωνικό πρόβλημα με αυξανούσα σημασία και σοβαρές επιπτώσεις στην υγεία πολλών εκατομμυρίων πολιτών. Σε ό,τι αφορά την Ευρώπη, το φαινόμενο της ενεργειακής φτώχειας επιδεινώνεται τα τελευταία χρόνια ακόμη και στις οικονομικά εύρωστες χώρες, καθώς η τελική τιμή της ενέργειας αυξάνεται, δίχως όμως να υπάρχει ανάλογη αύξηση στα εισοδήματα των οικονομικά ασθενέστερων στρωμάτων. Στη Γερμανία, για παράδειγμα, σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα, το 21,5% των νοικοκυριών της χώρας (8,5 εκατομμύρια πολίτες) ζούσε το 2013 σε κατάσταση ενεργειακής φτώχειας. Στη δημόσια συζήτηση δε, δεν λείπουν φωνές που καταφέρονται κατά της ενεργειακής μετάβασης σε καθαρές πηγές ενέργειας, αποδίδοντας σε αυτήν την πολιτική την άνοδο της ενεργειακής φτώχειας, ως συνέπεια της αύξησης των τιμών της ενέργειας. Η κριτική αυτή όμως αυτή αποκρύπτει την πολυπαραγοντική φύση του φαινομένου καθώς και τις πολύπλευρες διαστάσεις του προβλήματος, δυσχεραίνοντας την αντιμετώπισή του.

Με εξαίρεση μερικά κράτη, όπως η Μεγάλη Βρετανία, όπου το φαινόμενο έχει αναγνωρισθεί από τη δεκαετία του '90, ερευνάται και αντιμετωπίζεται με στοχευμένες πολιτικές, σε ευρωπαϊκό επίπεδο δεν υφίσταται ακόμη ούτε επίσημος ορισμός ούτε κοινά αποδεκτοί δείκτες για τη μέτρηση και την παρακολούθηση του φαινομένου. Αντίστοιχα, η επιστημονική έρευνα του φαινομένου είναι στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες ακόμη στα σπάργανα, και τα περισσότερα στοιχεία που υπάρχουν προκύπτουν από δευτερογενείς αναλύσεις. Η ενεργειακή φτώχεια εξακολουθεί να θεωρείται πρώτιστα ως έκφραση και συνέπεια της φτώχειας, η οποία ορίζεται με εισοδηματικά κριτήρια, και όχι ως αυτοτελές φαινόμενο. Οι ερευνητές της ενεργειακής φτώχειας, πάντως, υποστηρίζουν ότι δεν αρκούν μόνο τα εισοδηματικά κριτήρια, το ποσοστό δηλαδή των δαπανών ενός νοικοκυριού για την ενέργεια σε σχέση με το συνολικό εισόδημα, για την οριοθέτηση του φαινομένου. Απεναντίας, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και άλλοι παράγοντες εκτός από τις δαπάνες, που παίζουν ρόλο στο αν κάποιο νοικοκυριό δεν μπορεί (ή δεν θέλει) να θερμάνει ικανοποιητικά την κατοικία του (μέγεθος, ενεργειακή αποδοτικότητα του κτιρίου, τρόπος ζωής κ.λπ.) και γι' αυτό ο καθορισμός της πραγματικής έκτασης του φαινομένου εξαρτάται από τον ορισμό και τους δείκτες μέτρησής του.

Στη μελέτη αυτή, παρουσιάζουμε τους παράγοντες που συνθέτουν το πολύπλευρο πρόβλημα της ενεργειακής φτώχειας καθώς και τις κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις του. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά σε πολιτικές και καλές πρακτικές για την αντιμετώπιση του φαινομένου από διάφορες ευρωπαϊκές χώρες. Επίσης, επεξεργαστήκαμε και καταθέτουμε μια σειρά προτάσεων για την αντιμετώπιση του προβλήματος στην Ελλάδα που δείχνουν την κατεύθυνση στην οποία πιστεύουμε ότι πρέπει να κινηθούν οι πολιτικές αντιμετώπισης της ενεργειακής φτώχειας. Πιο συγκεκριμένα, οι προτάσεις αυτές καταδεικνύουν την ανάγκη για μια ολιστική προσέγγιση πράσινης, κοινωνικής καινοτομίας που σε συνδυασμό με την επαρκή τεκμηρίωση του φαινομένου, μπορεί να προσφέρει βιώσιμες λύσεις, αναφορικά και με τα ση-

μερινά δεδομένα της Ελλάδας. Οι προτάσεις αναπτύσσονται σε τέσσερις βασικούς άξονες: αλλαγές στην πολιτική, ενημέρωση και εκπαίδευση, αύξηση της ενεργειακής αποδοτικότητας των κτιρίων και αξιοποίηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

Κατά τη διάρκεια συγγραφής της μελέτης πραγματοποιήθηκαν δύο εργαστήρια με τη συμμετοχή εκπροσώπων υπουργείων, της τοπικής αυτοδιοίκησης και άλλων θεσμικών φορέων, ακαδημαϊκών και ερευνητικών ιδρυμάτων καθώς και οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών. Στόχος των εργαστηρίων αυτών ήταν η συγκέντρωση όσο το δυνατό περισσότερων στοιχείων, προσεγγίσεων και απόψεων ανθρώπων που ασχολούνται με το θέμα από διαφορετικές σκοπίες. Θέλουμε να ευχαριστήσουμε θερμά όλους και όλες που ανταποκρίθηκαν στην πρόσκλησή μας και μοιράστηκαν μαζί μας τις γνώσεις και εμπειρίες τους.

Ελπίζουμε η δημοσίευση του εγχειριδίου αυτού να δώσει ώθηση στο δημόσιο διάλογο και οι προτάσεις που περιέχονται να κριθούν και να αξιοποιηθούν από τις αρχές και όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς, ώστε να μπου οι βάσεις για μια συγκροτημένη στρατηγική και μια αποτελεσματική και βιώσιμη πολιτική καταπολέμησης της ενεργειακής φτώχειας, την οποία υφίστανται τόσο συμπολίτες μας.

**Αλίκη Κοροβέση**  
INZEB

**Κυριακή Μεταξά**  
Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ  
Ελλάδας

**Ελευθερία Τουλουπάκη**  
INZEB

**Νίκος Χρυσόγελος**  
ΚοινΣΕπ  
Άνεμος Ανανέωσης

## ΣΥΝΟΨΗ

Ως «ενεργειακή φτώχεια» ορίζεται διεθνώς η αδυναμία πρόσβασης σε βασικές ενεργειακές υπηρεσίες, όπως είναι ο ηλεκτρισμός, το φυσικό αέριο, η θέρμανση, η ψύξη κ.ά. Σύμφωνα με τον Διεθνή Οργανισμό Ενέργειας (International Energy Agency), υπολογίζεται ότι πληθυσμός μεταξύ 1,3 και 2,6 δις. ανθρώπων στον πλανήτη ζει σε συνθήκες ενεργειακής φτώχειας<sup>1</sup>, με πολλαπλές αρνητικές επιπτώσεις (κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές) σε επίπεδο ατόμου, αλλά και κοινωνίας.

Σύμφωνα με μελέτη του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου Απόδοσης Κτιρίων (Buildings Performance Institute Europe – BPIE)<sup>2</sup>, ο αριθμός των ενεργειακά φτωχών πολιτών στην Ευρώπη κυμαίνεται από 50 έως 125 εκατομμύρια. Παρά τη σοβαρότητα του προβλήματος, δεν υπάρχει ακόμα σε ευρωπαϊκό επίπεδο ένας κοινός ορισμός, αλλά ούτε και αποσαφηνισμένα κριτήρια για τον προσδιορισμό αυτών που ζουν σε κατάσταση ενεργειακής φτώχειας. Οι υφιστάμενες προσεγγίσεις για τον ορισμό του φαινομένου βασίζονται σε ποσοτικούς δείκτες, όπως π.χ. το ποσοστό των δαπανών του νοικοκυριού για ενεργειακές ανάγκες σε σχέση με το εισόδημά του και το επίπεδο του εισοδήματος σε σχέση με το όριο της φτώχειας (προσέγγιση του 10%, «χαμηλό εισόδημα – υψηλές δαπάνες», «όριο ελάχιστου εισοδήματος», και ποιοτικούς δείκτες (συναινετική προσέγγιση). Επίσης, δεν υπάρχει ειδική πολιτική της ΕΕ με στόχο την καταπολέμηση της ενεργειακής φτώχειας, παρόλο που από το 2009 και μετά άρχισαν να γίνονται άμεσες ή έμμεσες αναφορές της σε πολλές εκθέσεις, νομικά κείμενα και ανακοινώσεις.

Energy poverty is defined as the lack of access to basic energy services such as electricity, gas, heating, cooling, etc. According to the International Energy Agency, it is estimated that 1.3-2.6 billion people on the planet experience energy poverty<sup>1</sup>, thus suffering of its multiple adverse effects (social, economic and environmental), which also apply on a society level.

According to a study conducted by the Buildings Performance Institute Europe<sup>2</sup>, the estimated number of energy-poor citizens in Europe is between 50 and 125 million people. Despite the severity of the problem, a common definition at European level is not yet in place, nor are there specific criteria for identifying those suffering from energy poverty. Existing approaches for the definition of the phenomenon are based on quantitative indicators such as the proportion of household expenditure on energy in relation to their income or its relation to the poverty line after paying for energy services (the 10% approach, «low income – high costs», «minimum income limit»), and qualitative factors (consensus approach). Moreover, there is no specific EU policy with regard to combating energy poverty, even though several, direct or indirect, references have been made since 2009 on EU legal documents and announcements.

<sup>1</sup> International Energy Agency (Δεκέμβριος 2015): *Modern Energy for All*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/A1snNf>

<sup>2</sup> Buildings Performance Institute Europe (Μάιος 2014): *Alleviating Fuel Poverty in the EU*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/BDzBYZ>

<sup>1</sup> International Energy Agency (December 2015): *Modern Energy for All*. Available at: <https://goo.gl/A1snNf>

<sup>2</sup> Buildings Performance Institute Europe (May 2014): *Alleviating Fuel Poverty in the EU*. Available at: <https://goo.gl/BDzBYZ>



## EXECUTIVE SUMMARY

Στην Ελλάδα δεν υπάρχει ακόμη σαφής ποσοτικός ορισμός και συγκεκριμένοι δείκτες παρακολούθησης του φαινομένου. Ενεργειακά φτωχό θεωρείται το νοικοκυριό που δαπανά πάνω από το 10% του εισοδήματός του για τις ενεργειακές ανάγκες του, σε συνδυασμό και με κάποια άλλα κοινωνικά, συνήθως, και γεωγραφικά κριτήρια, που εφαρμόζονται για την κατανομή των κοινωνικών επιδομάτων. Στις μελέτες και έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί για την καταγραφή του φαινομένου στην Ελλάδα, χρησιμοποιούνται ποσοτικοί δείκτες, υποκειμενικά ερωτηματολόγια και η ενεργειακή απόδοση των κτιρίων μέσω των Πιστοποιητικών Ενεργειακής Απόδοσης (ΠΕΑ).

Οι περισσότερες εθνικές πολιτικές που έχουν πραγματοποιηθεί και έμμεσα σχετίζονται με την ενεργειακή φτώχεια εμφανίζονται με τη μορφή επιδομάτων: το «κοινωνικό οικιακό τιμολόγιο»<sup>3</sup> της ΔΕΗ, η δυνατότητα παροχής ηλεκτρικής ενέργειας (έως και 300 kWh για το 2015) σε νοικοκυριά που αδυνατούν να πληρώσουν τους λογαριασμούς ενέργειας<sup>4</sup>, η επιδότηση ενοικίου και το επίδομα πετρελαίου θέρμανσης. Οι πολιτικές αυτές στερούνται αξιόλογων και μακροπρόθεσμων αποτελεσμάτων, καθώς δεν αντιμετωπίζουν τις ουσιαστικές αιτίες του φαινομένου. Η πιο σημαντική εθνική πολιτική προς τη σωστή κατεύθυνση ήταν το πρόγραμμα ενεργειακής αναβάθμισης κατοικιών «Εξοικονόμηση κατ' Οίκον»<sup>5</sup>, το οποίο, όμως, αποδείχθηκε ανεπαρκές λόγω

In Greece there is neither a clear definition of energy poverty, nor specific indicators for monitoring the phenomenon. In general, a household is considered to be energy-poor if they spend more than 10% of their income on energy needs, combined with some other, usually social and geographical criteria for the allocation of benefits. Several studies have been carried out to measure energy poverty levels in Greece, in which both quantitative and qualitative indicators (subjective questionnaires) have been used, as well as the energy efficiency status of buildings through the statistics on Energy Performance Certificates (EPCs).

Most national social policies, which are indirectly related to addressing energy poverty, are in the form of subsidies: the «social electricity tariff» of the Public Power Corporation<sup>3</sup>, the provision of free electricity (up to 300 kWh for 2015) for households struggling to pay their energy bills<sup>4</sup>, the rent subsidy and the heating oil allowance. These policies lack of worthwhile and long-term outcomes, since they do not aim for the cause of the problem. The most important policy for tackling energy poverty was the energy efficiency scheme for residential buildings called «Energy Efficiency at Household Buildings» Programme<sup>5</sup>, which, however, proved to be inefficient, due to its bu-

<sup>3</sup> ΔΕΗ: Πληροφορίες για το Κοινωνικό Οικιακό Τιμολόγιο. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/fE3dGt>

<sup>4</sup> European Parliament ITRE Committee (Αύγουστος 2015): *How to End Energy Poverty? Scrutiny of Current EU and Member States Instruments*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/hkb1a0>

<sup>5</sup> Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας: *Ανανεωμένο Πρόγραμμα «Εξοικονόμηση κατ' Οίκον» με Ευνοϊκούς Όρους*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/lwU2Ur>

<sup>3</sup> Public Power Corporation: Information on the Social Electricity Tariff. Available at: <https://goo.gl/fE3dGt>

<sup>4</sup> European Parliament ITRE Committee (August 2015): *How to End Energy Poverty? Scrutiny of Current EU and Member States Instruments*. Available at: <https://goo.gl/hkb1a0>

<sup>5</sup> Ministry of Environment and Energy: *New Edition of the Scheme «Saving at Home», with Better Conditions*. Available at: <https://goo.gl/lwU2Ur>

της γραφειοκρατικής φύσης του, του περιορισμένου προϋπολογισμού του, αλλά και άλλων στρεβλώσεων, τεχνικών και διαδικαστικών.

Στην Ευρώπη, αλλά και διεθνώς, υπάρχει πληθώρα καλών πρακτικών για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό επίπεδο. Οι δράσεις αυτές, κατά κανόνα, βασίζονται στην εφαρμογή μέτρων ενεργειακής αποδοτικότητας, ενώ στηρίζονται στη συλλογικότητα, τον καθορισμό στόχων με άξονα τον πολίτη, την προστασία της δημόσιας υγείας, αλλά και την αύξηση των οικονομικών δεικτών σε επίπεδο κοινότητας, δήμου, περιφέρειας και χώρας, μέσα από τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Αξιοποιούν τα διαθέσιμα ευρωπαϊκά χρηματοδοτικά εργαλεία, τις συνέργειες και τη δικτύωση μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών μέσα από συνεργατικά ενεργειακά σχήματα και καινοτόμα επιχειρηματικά μοντέλα, ενώ πολλές φορές βρίσκουν εφαρμογή σε κοινωνικές κατοικίες.

Στη βάση των καλών παραδειγμάτων που έχουν αναδειχθεί διεθνώς, η παρούσα έκθεση περιλαμβάνει τη διατύπωση συγκεκριμένων προτάσεων για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας, λαμβάνοντας ως αφετηρία τον πολυπαραγοντικό χαρακτήρα του φαινομένου. Από τις προτάσεις αυτές απουσιάζουν τα μέτρα επιδοματικού χαρακτήρα, ενώ αντίθετα προκρίνονται λύσεις βιώσιμες, που επιφέρουν έμμεσα αύξηση του εισοδήματος των νοικοκυριών και, ταυτόχρονα, συμβάλλουν στην επίτευξη των εθνικών και ευρωπαϊκών στόχων αναφορικά με την προστασία του περιβάλλοντος και την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.

Στο γενικότερο πλαίσιο των αλλαγών στην πολιτική, είναι σημαντικό να διαμορφωθεί μια νέα συνεκτική και ολοκληρωμένη στρατηγική για την εξάλειψη της ενεργειακής φτώχειας, η οποία θα αντιμετωπίζει ολιστικά το πρόβλημα μέσα από ένα ενιαίο πρίσμα κοινωνικής, περιβαλλοντικής και ενεργειακής πολιτικής. Τα βήματα για την κατάρτιση αυτής της στρατηγικής είναι:

reaucratic nature, its limited budget and other technical and procedural obstacles.

In Europe and worldwide, there is an abundance of good practices regarding energy poverty tackling at national and regional level. Generally, these schemes are based on the application of energy efficiency measures, and are characterised by their collective nature, their orientation towards the benefit of citizens, the protection of public health, and the improvement of economic indicators at the community, municipal, regional, and country level through the creation of new jobs. The schemes also utilise European financial instruments and funding options, synergies and networking among stakeholders through collaborative energy associations, innovative business models, and are often applied on social housing buildings.

This report contains specific proposals to tackle energy poverty in Greece, taking into account the multifactorial nature of this phenomenon. The proposals are intended to represent sustainable solutions for the indirect increase of household income, rather than the introduction of new subsidies, with the aim of simultaneous contribution to the national and European objectives regarding the protection of the environment and climate change.

With reference to broader policy changes, the development of a new coherent and comprehensive strategy to eliminate energy poverty, is considered extremely important. This strategy needs to address the problem holistically, taking into account social, environmental and energy aspects and it can be achieved through the following steps:

- Η θεσμοθέτηση επίσημου ορισμού της ενεργειακής φτώχειας λαμβάνοντας υπόψη την πολύπλευρη φύση του φαινομένου, αλλά και τη σχετική ευρωπαϊκή εμπειρία σύγχρονων προσεγγίσεων αυτού.
- Ο προσδιορισμός κατάλληλων δεικτών καταγραφής και παρακολούθησης του προβλήματος ενσωματώνοντας ποσοτικά, αλλά και ποιοτικά κριτήρια.
- Η κατάρτιση χάρτη πορείας για την εξάλειψη της ενεργειακής φτώχειας μέσα από τη σταδιακή μετάβαση από μια κοινωνική πολιτική που βασίζεται σε επιδόματα, προς μια καινοτόμα πράσινη πολιτική που βασίζεται σε επενδύσεις των πολλών, με δράσεις άμεσης απόδοσης, αλλά και μεσοπρόθεσμου/μακροπρόθεσμου χαρακτήρα.
- Η αναβάθμιση της λειτουργίας του Παρατηρητηρίου Ενεργειακής Φτώχειας και η συνεργασία του με το υπό σύσταση Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο για την Ενεργειακή Φτώχεια, ώστε οι δύο φορείς να λειτουργούν συμπληρωματικά, να ανταλλάσσουν απόψεις και τεχνογνωσία.

Παράλληλα, εντοπίζονται τα παρακάτω τρία πεδία-κλειδιά, στο πλαίσιο των οποίων διατυπώνονται εξειδικευμένες προτάσεις και δράσεις για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

## 1. ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Έχει υπολογιστεί, πως δράσεις που στοχεύουν στην αλλαγή της συμπεριφοράς των νοίκων μιας κατοικίας, μπορούν να επιφέρουν σημαντική μείωση της τελικής κατανάλωσης ενέργειας, θέτοντας τους πολίτες στο επίκεντρο της λύσης μέσα από τη σταδιακή μετάβαση τους από την κατάσταση του παθητικού χρήστη σε αυτήν του ενημερωμένου καταναλωτή και, σε επόμενο στάδιο, σε αυτήν του ενεργού καταναλωτή (prosumer<sup>6</sup>). Η κατάρτιση και πιστοποίηση ανέργων, νέων αποφοίτων και επι-

- Agreement on an official definition of energy poverty, taking into account the multifactorial nature of the phenomenon and utilizing the relevant European experience and modern approaches on the subject.
- Specification of the appropriate measurement and monitoring indicators of the problem, integrating quantitative and qualitative criteria.
- Preparation of a National Roadmap to eliminate energy poverty through the gradual transition from a social policy based on benefits to an innovative green policy based on investments and energy efficiency measures, under a medium and long term perspective.
- Appropriate staffing and upgrade of the Energy Poverty Observatory and its cooperation with the future European Energy Poverty Observatory, in a way that they complement each other, by exchanging views and expertise.

At the same time, specific proposals on actions and measures are made on the following three areas identified as significant for addressing the phenomenon.

## 1. INFORMATION AND EDUCATION

It is known that measures aimed at changing the tenant behavior can significantly reduce final energy consumption, putting citizens at the heart of the solution through a gradual transition from the user's liability status to that of an informed consumer and later an active consumer (prosumer<sup>6</sup>). The training and certification of unemployed, recent graduates and young scientists as energy consultants could facilitate their access to the labour market and provide consulting services re-

<sup>6</sup> European Union (Ιούλιος 2016): *Prosumers on the European Energy Union*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/c0qZ2P>

<sup>6</sup> European Union (June 2016): *Prosumers on the European Energy Union*. Available at: <https://goo.gl/c0qZ2P>

στημόνων ως ενεργειακών συμβούλων θα μπορούσε να διευκολύνει την πρόσβασή τους στην αγορά εργασίας παρέχοντας συμβουλευτικές υπηρεσίες σε σχέση με τη χρήση της ενέργειας σε ευάλωτα νοικοκυριά. Οι υπηρεσίες αυτές θα μπορούσαν να συνδυαστούν με την αντικατάσταση των αναλογικών μετρητών σε κάποιες κατοικίες από «έξυπνους» μετρητές, μια υποχρέωση του ΔΕΔΔΗΕ που εκκρεμεί από το 2014<sup>7</sup>. Άλλες προτεινόμενες δράσεις είναι η δημιουργία ενημερωτικής ιστοσελίδας που θα φιλοξενεί πληροφοριακό υλικό και δεδομένα καταναλώσεων, εφαρμογές καταμέτρησης του εξοικονομούμενου οφέλους, προβολή πιστοποιημένων ενεργειακών εταιρειών, προμηθευτών κ.λπ., αλλά και η λειτουργία εθνικής γραμμής υποστήριξης για την παροχή συμβουλών μέσω των ΚΕΠ ή ειδικής τηλεφωνικής γραμμής των δήμων.

## 2. ΑΥΞΗΣΗ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ

Η αντιμετώπιση της χαμηλής ενεργειακής αποδοτικότητας των κατοικιών αποτελεί ζήτημα στρατηγικής σημασίας για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας. Οι επεμβάσεις ενεργειακής αναβάθμισης μιας κατοικίας μπορεί να φαντάζουν πιο δαπανηρές σε σχέση με άλλα μέτρα καταπολέμησης της ενεργειακής φτώχειας, καθώς απαιτούν μεγαλύτερο αρχικό κεφάλαιο επένδυσης (που κατά κανόνα τα ευάλωτα νοικοκυριά δεν διαθέτουν), όμως παρουσιάζουν και τα πιο αξιόλογα μακροπρόθεσμα οφέλη σε εξοικονόμηση, συμβάλλοντας ουσιαστικά στη βελτίωση του εσωτερικού κλίματος της κατοικίας με μικρούς χρόνους απόσβεσης, ειδικά σε ψυχρές κλιματικές ζώνες.

Προτείνεται ο καθορισμός ενός συμβουλευτικού φορέα για την παροχή ενημέρωσης και καθοδήγησης (π.χ. το Παρατηρητήριο Ενεργειακής Φτώχειας), ώστε αυτός να συμβάλλει

regarding proper energy use to vulnerable households. These visits of energy consultants could be combined with the replacement of some analog meters by smart meters, an obligation of the Hellenic Electricity Distribution Network Operator (HEDNO) already pending from 2014<sup>7</sup>. Other proposed actions include the establishment of a website (providing information and consumption data, savings benefit counting applications, lists of certified energy companies, suppliers, etc.) and a national or municipal support hotline for advice regarding energy use.

## 2. IMPROVEMENT OF THE ENERGY EFFICIENCY OF BUILDINGS

Improving the energy efficiency status of residences is an issue of strategic importance when it comes to tackling energy poverty. Energy renovations may seem more expensive than other measures to combat energy poverty, since they require greater initial investment (which, typically, vulnerable households cannot afford), but they also provide the most remarkable long-term gains in energy bills, contribute substantially on indoor air quality improvement and offer short pay-back periods, especially in cold climate zones.

To raise investment rates on energy efficiency measures, a consultative body (the Energy Poverty Observatory, for instance) could provide information and guidance and

<sup>7</sup> ΔΕΔΔΗΕ (Ιούλιος 2016): Διαγωνισμός για τους Έξυπνους Μετρητές. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/0EYNMT>

<sup>7</sup> HEDNO (July 2016): Competition on Smart Meters. Available at: <http://bit.ly/gVsdg3>

στην αξιοποίηση κοινοτικών πόρων μέσα από την κατάρτιση ολοκληρωμένων σχεδίων δράσης από φορείς, αρχές ή συμπράξεις τους. Παράλληλα, οι Συμβάσεις Ενεργειακής Απόδοσης θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν, σε συνδυασμό με επιδοτήσεις ή χαμηλότοκα δάνεια, για την ενεργειακή αναβάθμιση κατοικιών ευάλωτων νοικοκυριών με επιμερισμό του οφέλους από την εξοικονόμηση ενέργειας σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη (εταιρείες ενεργειακών υπηρεσιών, ιδιοκτήτες, ενοικιαστές), δημιουργώντας μια κατάσταση «win-win». Σε περιπτώσεις ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων, θα μπορούσε να συνδυαστεί η επίτευξη ενεργειακής αναβάθμισης με τη μείωση του επιτοκίου και της μηνιαίας δόσης του δανείου, επιβραβεύοντας τους δανειολήπτες και μειώνοντας παράλληλα το ρίσκο της τράπεζας.

Είναι σημαντική, επίσης, η εφαρμογή, κατά προτεραιότητα, των πιο αποδοτικών μέτρων εξοικονόμησης ενέργειας μέσα από τη βελτίωση των μελετών ενεργειακής αναβάθμισης/απόδοσης και του συστήματος πιστοποίησης κτιρίων, ώστε να λαμβάνονται υπόψη δεδομένα και καταστάσεις που σχετίζονται με την ενεργειακή φτώχεια και το προφίλ των χρηστών ή ακόμη και η εξέλιξη των Πιστοποιητικών Ενεργειακής Απόδοσης στα πρότυπα των «Building Renovation Passports»<sup>8</sup>.

Τέλος, η προώθηση συλλογικών σχημάτων (σε επίπεδο πολυκατοικίας αλλά και γειτονιάς), για οικονομίες κλίμακας στην εφαρμογή έργων ενεργειακής αναβάθμισης κατοικιών, μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσα από την ενημέρωση ιδιοκτητών και ενοικιαστών για τα οικονομικά και περιβαλλοντικά οφέλη, αλλά και τροποποιήσεις του θεσμικού πλαισίου, ώστε να ευνοούνται περισσότερο τέτοιες δράσεις (π.χ. από κοινού προμήθεια οικοδομικών υλικών ή υπηρεσιών για παρεμβάσεις εξοικονόμησης ενέργειας, εφοδιασμό ενέργειας σε ανταγω-

contribute in this way to the utilisation of EU funds through the development of complete action plans by local authorities or partnerships. Meanwhile, Energy Performance Contracts could be used in conjunction with European funds or low-interest loans for the energy renovation of vulnerable households' residencies. All interested parties (ESCOs, owners and tenants) could share the economic benefits from the energy savings, creating a «win-win» situation. In some cases, mortgage payments could be combined with the application of energy efficiency measures by a rewarding reduction of interest rates, while also reducing the bank's risk for loan repayment.

It is also important, prior to their application, to assess possible measures based on their expected energy savings and payback period, in order to apply those that provide greater benefits. This can be facilitated by an improved context regarding building energy studies and certification system, taking into account facts on the social, financial and energy poverty status of tenants or even the transformation of EPC's towards more personalised suggestions, such as the «Building Renovation Passports»<sup>8</sup>.

Finally, the facilitation of collective schemes and energy associations (both in the building and neighbourhood level), with a focus on the implementation of the energy efficiency measures on residential buildings, can be realised through informative campaigns for owners and tenants. Through these campaigns, the possible economic and environmental benefits of collective schemes and energy associations will be disseminated, and the necessary changes in institutional level will be made known to them (e.g. joint

<sup>8</sup> BPIE (Οκτώβριος 2016): *Building Renovation Passports – Customised Roadmaps Towards Deep Renovation and Better Homes*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/5m80EN>

<sup>8</sup> BPIE (October 2016): *Building Renovation Passports – Customised Roadmaps Towards Deep Renovation and Better Homes*. Available at: <https://goo.gl/5m80EN>

νιστικές τιμές, παραγωγή, αποθήκευση ή και ανταλλαγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, προσφορά υπηρεσιών συμβουλευτικής από τα ίδια τα μέλη, εξαγορά και αναβάθμιση χρεοκοπημένων ή άδειων κατοικιών κ.ά.).

### 3. ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΑΝΑΝΕΩΣΙΜΩΝ ΠΗΓΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

Σε συνδυασμό με τα έργα ενεργειακής αναβάθμισης, η χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας μπορεί να συμβάλει πολλαπλά στην αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας, παρέχοντας σταθερή και οικονομικά προσιτή ενέργεια στους πολίτες. Αυτό μπορεί να γίνει μέσα από την ενίσχυση των υφιστάμενων πολιτικών σε σχέση με την ιδιοπαραγωγή και ιδιοκατανάλωση ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (εξασφάλιση πόρων για αναγκαίες επενδύσεις από χαμηλότοκα δάνεια σε συνδυασμό με ρύθμιση κόκκινων δανείων), την εκπαίδευση και υποστήριξη των ενδιαφερόμενων μερών, αλλά και τη δημιουργία και ενίσχυση των ενεργειακών συνεταιρισμών. Οι ενεργειακοί συνεταιρισμοί έχουν τη δυνατότητα να είναι παραγωγοί ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, αλλά και να λειτουργούν σε πολλές περιπτώσεις και ως πάροχοι ενέργειας απευθείας στα μέλη τους, ή ως μέσο για τον εφοδιασμό ενέργειας σε προσιτές τιμές. Τέλος, η θεσμοθέτηση ενός πλαισίου στα πρότυπα του «Ενεργειακού Συμβολαίου με τους Καταναλωτές» και της «Εγγύησης Προέλευσης»<sup>9</sup> (δηλαδή το δικαίωμα να γνωρίζουν οι καταναλωτές από πού προέρχεται η ενέργεια που καταναλώνουν) θα συμβάλει ώστε οι καταναλωτές να τεθούν στο επίκεντρο του ενεργειακού συστήματος. Σε εθνικό επίπεδο, η αύξηση του ποσοστού διείσδυσης ανανεώσιμων

procurement of construction materials and services for energy saving interventions, supply of energy at competitive prices, production, storage or exchange of energy from renewable energy sources, consulting services from members of an energy coop, acquisition and refurbishment of bankrupt or empty buildings etc.).

### 3. UTILISATION OF RENEWABLE ENERGY SOURCES

In combination with energy efficiency schemes, the use of renewable energy sources can contribute in many ways to address energy poverty by providing energy security and affordable energy prices for citizens. This can be achieved through the improvement of existing policies regarding self-generation and self-consumption of energy from renewable energy sources (funding schemes for the initial investment costs, low-interest loans or combined with existing «red» loans), training and support of stakeholders, and the creation and promotion of energy cooperatives. Energy cooperatives can act as energy producers and supply energy from renewable energy sources directly to their members at affordable prices. Moreover, the establishment of frameworks such as the «Energy Contract with Consumers» and the «Guarantee of Origin»<sup>9</sup> (i.e. the right of consumers to know where their consumed energy comes from) will ensure that consumers are empowered and set at the centre of the energy system. At the national level, increasing the penetration rate of renewables in the energy mix means long-term reduction of the requirements for energy imports and greenhouse gas emissions trading fees, which in turn translate to the release of national financial resources and their redi-

<sup>9</sup> REScoop.eu (Oct. 2016): *Call for Changes in EU Regulation to Foster Consumer Choice and Transparency in Electricity Market*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/36iJFm>

<sup>9</sup> REScoop.eu (Oct. 2016): *Call for Changes in EU Regulation to Foster Consumer Choice and Transparency in Electricity Market*. Available at: <https://goo.gl/36iJFm>

πηγών ενέργειας (ΑΠΕ) στο ενεργειακό μείγμα σημαίνει μακροπρόθεσμα μείωση των απαιτήσεων για εισαγωγή ενέργειας ή καταβολή τέλους εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, που με τη σειρά της μεταφράζεται σε αποδέσμευση εθνικών οικονομικών πόρων και ανακατεύθυνσή τους σε προγράμματα αναβάθμισης κατοικιών ή/και κοινωνικές πολιτικές.

Η αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας στο πλαίσιο μιας στρατηγικής για την ενεργειακή μετάβαση από τα ορυκτά καύσιμα στην εξοικονόμηση ενέργειας και τις ΑΠΕ απαιτεί ευρύτερες συμπράξεις, αλλά και σημαντικές αλλαγές στον τρόπο που αντιμετωπίζουμε την ενέργεια. Για την επιτυχία των παραπάνω δράσεων είναι απαραίτητη η συνεργασία πλήθους φορέων (τοπική αυτοδιοίκηση, υπουργεία, οργανώσεις καταναλωτών και περιβαλλοντικές οργανώσεις, φορείς της αγοράς ενέργειας, ακαδημαϊκά και ερευνητικά ιδρύματα κ.λπ.).

Μια καινοτόμος κοινωνική πολιτική θα πρέπει να συνδυάζει ενεργειακά, περιβαλλοντικά και κοινωνικά κριτήρια, ώστε η αντιμετώπιση των διαφορετικών προβλημάτων να γίνεται με ενιαίο τρόπο και παράλληλα να είναι στοχευμένη, ευπροσάρμοστη και εξειδικευμένη ανάλογα με τις κοινωνικές ομάδες και τα άτομα που βιώνουν τη φτώχεια. Η χάραξη μιας νέας στρατηγικής για έξυπνες, πράσινες πόλεις, εντάσσοντας καταρχάς τα κτίρια στις μεταβολές του ενεργειακού μοντέλου και δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στις συνέργειες, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχία των δράσεων.

rection on housing upgrading programmes and/or social policies.

Addressing energy poverty as part of a strategy for the transition from fossil fuels to energy efficiency and RES, requires broad partnerships and significant changes in the way we perceive energy. The success of the above actions is based on the cooperation of various stakeholders and bodies (municipalities, ministries, consumer and environmental organisations, energy market operators, academic and research institutions, etc.).

An innovative social policy must combine energy, environmental and social aspects, in order to address the problem holistically, but it must also be adaptable on different social groups' needs and people experiencing poverty. The development of a new strategy for smart, green cities, integrating buildings to changes in the energy model and emphasizing on synergies, is a prerequisite for the success of the above mentioned actions.

# 1. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

Ως «ενεργειακή φτώχεια» ορίζεται διεθνώς η αδυναμία πρόσβασης σε βασικές ενεργειακές υπηρεσίες, όπως είναι ο ηλεκτρισμός, το φυσικό αέριο, η θέρμανση, η ψύξη κ.ά. Σύμφωνα με τον Διεθνή Οργανισμό Ενέργειας (International Energy Agency), υπολογίζεται ότι πληθυσμός μεταξύ 1,3 και 2,6 δισ. ανθρώπων στον πλανήτη ζει σε συνθήκες ενεργειακής φτώχειας<sup>10</sup>, με το μεγαλύτερο ποσοστό να κατοικεί στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες και περιοχές. Η ενεργειακή φτώχεια, ως ιδιαίτερη έκφανση της φτώχειας, συντελεί στον περιορισμό της βιώσιμης ανάπτυξης των κοινωνιών, καθώς έχει πολλαπλές αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία και γενικότερα στην ευημερία και δραστηριοποίηση των ανθρώπων που ζουν σε τέτοιες συνθήκες.

Στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παρόλο που το πρόβλημα της πρόσβασης σε ηλεκτρισμό και στις ενεργειακές υπηρεσίες έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά από ό,τι στις φτωχότερες χώρες, η ενεργειακή φτώχεια αναγνωρίζεται τα τελευταία χρόνια ως ένα πρόβλημα των φτωχότερων κοινωνικών ομάδων σε συνδυασμό με την άνοδο της τιμής των υπηρεσιών ενέργειας. Σε πρόσφατη μελέτη του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου Απόδοσης Κτιρίων (BPIE), με τίτλο «Μετριάζοντας την Ενεργειακή Φτώχεια στην Ευρώπη» (Alleviating Fuel Poverty in the EU)<sup>11</sup>, διατυπώνεται η εκτίμηση πως ο αριθμός των ευρωπαίων πολιτών που μπορούν να χαρακτηριστούν ως ενεργειακά φτωχοί κυμαίνεται από 50 έως 125 εκατομμύρια. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ενεργειακή φτώχεια αφορά στην αδυναμία πρόσβασης σε βασικές ενεργειακές υπηρεσίες και παροχές, αλλά δεν είναι ταυτόσημη της εισοδηματικής φτώχειας. Παρ' όλα αυτά, οι δύο αυτές έννοιες συνδέονται. Ειδικότερα, η ενεργειακή φτώχεια μπορεί να περιγραφεί ως μια κυκλική διαδικασία. Αρχικά, οι εισοδηματικά φτωχοί μπορούν να αντέξουν, σε οικονομικό επίπεδο, μόνο φθηνή, κακής ποιότητας στέγαση. Λόγω της κατασκευαστικής και ενεργειακής ανεπάρκειας των κατοικιών, το κόστος για την κάλυψη των ενεργειακών τους αναγκών είναι ιδιαίτερα υψηλό. Ως εκ τούτου, ένα μεγάλο μερίδιο του χαμηλού εισοδήματος των νοίκων δαπανάται για πληρωμή των ενεργειακών υπηρεσιών. Δεδομένου ότι οι τιμές των υπηρεσιών ενέργειας αυξάνονται, το ίδιο συμβαίνει και με το ποσοστό του εισοδήματος που δαπανάται για αυτές. Παγιδευμένος σε αυτόν τον φαύλο κύκλο ο αρχικά φτωχός καταλήγει και ενεργειακά φτωχός, καθώς αδυνατεί να εξοικονομήσει χρήματα προκειμένου να βελτιώσει τις συνθήκες στέγασής του. Το ακόλουθο γράφημα παρουσιάζει τη σχέση μεταξύ ενεργειακής και εισοδηματικής φτώχειας.

<sup>10</sup> International Energy Agency (Δεκ. 2015): *Modern Energy for All*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/A1snNf>

<sup>11</sup> Buildings Performance Institute Europe (Μάιος 2014): *Alleviating Fuel Poverty in the EU*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/BDzBYZ>



ΓΡΑΦΗΜΑ 1: Σχέση μεταξύ της ενεργειακής και της εισοδηματικής φτώχειας



### 1.1. ΟΡΙΣΜΟΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΣΕ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΚΑΙ ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΧΩΡΕΣ

Στην έκθεση που παρουσίασε η Γενική Διεύθυνση Υγείας και Καταναλωτών, με τίτλο «Η λειτουργία των αγορών ηλεκτρικής ενέργειας για τους καταναλωτές στην ΕΕ»<sup>12</sup>, αναφέρεται πως, παρά τη σοβαρότητα του προβλήματος της ενεργειακής φτώχειας, δεν υπάρχει ακόμα σε ευρωπαϊκό επίπεδο ένας κοινός ορισμός, αλλά ούτε και αποσαφηνισμένα κριτήρια για τον προσδιορισμό αυτών που ζουν σε κατάσταση ενεργειακής φτώχειας, ενώ η προσέγγιση που πιθανόν υπάρχει μπορεί να διαφέρει ακόμα και μέσα στην ίδια χώρα.

Παρ' όλα αυτά, δύο επιστήμονες από τη Μεγάλη Βρετανία, οι Isherwood και Hancock<sup>13</sup>, είχαν προτείνει ήδη σε μελέτη τους από το 1979 έναν πρώτο ορισμό για την ενεργειακή φτώχεια, καθώς και έναν δείκτη παρακολούθησης αυτής, ο οποίος ορίζεται ως το ποσοστό δαπανών του νοικοκυριού για τις ενεργειακές ανάγκες του σε σχέση με το συνολικό εισόδημά του. Με βάση αυτήν την προσέγγιση αναγνωριζόταν πως «ένα νοικοκυριό βιώνει ενεργειακή φτώχεια όταν δαπανά πάνω από το 10% του εισοδήματός του για να καλύψει τις ανάγκες του σε ενέργεια». Αυτή είναι η προσέγγιση του ορισμού της ενεργειακής φτώχειας σε σχέση με τις δαπάνες. Από την άλλη, η συναινετική προσέγγιση βασίζεται στην παραδοχή μιας σειράς αναγκαίων στοιχείων που συνδέονται με τη χρήση της ενέργειας. Τα νοικοκυριά που στερούνται ενός ή

<sup>12</sup> Directorate General for Health & Consumers (Νοέμ. 2010): *The Functioning of Retail Electricity Markets for Consumers in the European Union*, τελική έκθεση. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/7640eM>

<sup>13</sup> The University of Sheffield (Αύγ. 2012): *Fuel Poverty Perspectives from the Front Line*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/XkJGDc>

περισσότερων από αυτά τα αναγκαία στοιχεία θεωρούνται ενεργειακά φτωχά. Ένα τέτοιο παράδειγμα θα μπορούσε να είναι η μείωση των εξόδων που αφορούν τη διατροφή ή την ένδυση, προκειμένου να καλυφθεί το κόστος ενέργειας.

Σύμφωνα με πρόσφατη έκθεση<sup>14</sup>, η οποία εκπονήθηκε για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και συγκεκριμένα για τη Γενική Διεύθυνση Ενέργειας στο πλαίσιο του πιλοτικού έργου «Ενεργειακή φτώχεια – Εκτίμηση των επιπτώσεων της κρίσης και αναθεώρηση των υφιστάμενων και ενδεχόμενων νέων μέτρων στα κράτη-μέλη», αρκετές είναι οι χώρες οι οποίες έχουν πλέον επίσημο ορισμό για την ενεργειακή φτώχεια. Αυτές είναι η Γαλλία, η Σλοβακία, η Κύπρος και η Ιρλανδία. Επίσημο ορισμό για την ενεργειακή φτώχεια έχουν επίσης η Ουαλία, η Σκωτία και η Β. Ιρλανδία. Σε ορισμό της ενεργειακής φτώχειας έχουν προβεί η Αυστρία και το Βέλγιο, χωρίς όμως οι ορισμοί αυτοί να θεωρούνται επίσημοι.

Σε μελέτη που παρουσίασε η Γενική Διεύθυνση Εσωτερικών Πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για λογαριασμό της Επιτροπής Βιομηχανίας, Έρευνας και Ενέργειας με τίτλο «Πώς να τερματίσουμε την ενεργειακή φτώχεια. Ανάλυση των υφιστάμενων εργαλείων στην Ευρώπη και στα κράτη-μέλη»<sup>15</sup>, η οποία είχε ως στόχο να βρει και να αξιολογήσει την ισορροπία που μπορεί να επιτευχθεί μεταξύ των βραχυπρόθεσμων βοθημάτων σε σχέση με την υιοθέτηση από τα κράτη-μέλη των μακροπρόθεσμων συντελεστών της ενεργειακής φτώχειας, γίνεται, μεταξύ άλλων, και μια συγκεκριμένη αναφορά στην Ιρλανδία. Η αναφορά αυτή αφορά στο πώς η Ιρλανδία ορίζει την ενεργειακή φτώχεια και στον τρόπο με τον οποίο κατηγοριοποιεί τους ενεργειακά φτωχούς πολίτες σε μια κλίμακα σύμφωνα με το ποσοστό του εισοδήματός τους που δαπανάται για υπηρεσίες ενέργειας.

Συγκεκριμένα, στην Ιρλανδία, τα νοικοκυριά που αντιμετωπίζουν ενεργειακή φτώχεια κατηγοριοποιούνται ως εξής:

- (α) δαπάνη άνω του 10% για ενεργειακές υπηρεσίες → ενεργειακή φτώχεια,
- (β) δαπάνη άνω του 15% για ενεργειακές υπηρεσίες → σοβαρή ενεργειακή φτώχεια,
- (γ) δαπάνη άνω του 20% για ενεργειακές υπηρεσίες → ακραία ενεργειακή φτώχεια.

Η παραπάνω κατηγοριοποίηση περιλαμβάνεται στη στρατηγική της Ιρλανδικής Κυβέρνησης η οποία παρουσιάστηκε το 2011 και έχει την ονομασία «Στρατηγική για πιο ζεστά σπίτια» (Warmer Homes Strategy)<sup>16</sup>. Η στρατηγική αυτή έχει ως στόχο την καταπολέμηση της ενεργειακής φτώχειας, ώστε τα νοικοκυριά με χαμηλό εισόδημα να έχουν πρόσβαση σε ενεργειακές υπηρεσίες οι οποίες θα είναι προσιτές από οικονομική άποψη, εξασφαλίζοντας έτσι ότι οι πολίτες θα μπορούν να ζήσουν σε ένα ζεστό και άνετο σπίτι που θα συνεισφέρει στην ποιότητα ζωής και στη σωματική και ψυχική τους υγεία.

Παρ' όλα αυτά, ο δείκτης του ποσοστού δαπάνης για υπηρεσίες ενέργειας σε σχέση με το εισόδημα, δεν θεωρείται πλέον ότι περιγράφει σωστά την κατάσταση, καθώς είναι ευρέως αποδεκτό ότι η κατάσταση της ενεργειακής φτώχειας ενός νοικοκυριού επηρεάζεται και από άλλους παράγοντες, όπως είναι, για παράδειγμα:

- Το μηνιαίο ή ετήσιο εισόδημα και γενικότερα η κοινωνική και οικογενειακή κατάσταση στην οποία βρίσκεται ένας πολίτης ή μια οικογένεια. Πολλά νοικοκυριά που βρίσκονται σε κατά-

<sup>14</sup> European Commission, DG Energy (Μάιος 2016): *Selecting Indicators to Measure Energy Poverty*, τελική έκθεση. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/cW9oIF>

<sup>15</sup> Directorate General for Internal Policy (Οκτ. 2015): *How to End Energy Poverty? Scrutiny of Current EU and Member States Instruments*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/U525A6>

<sup>16</sup> Irish Government, Department of Communications, Climate Action and the Environment (2011): *Affordable Energy*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/0IN1WN>

σταση γενικότερης ένδειας, ανεργίας κ.λπ., πιθανόν να περιορίζουν τις δαπάνες τους για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών τους, ώστε να καλύπτουν άλλες ανάγκες τους, όπως η διατροφή, η εκπαίδευση, η υγεία, οι μετακινήσεις κ.ά., χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν βιώνουν ή δεν είναι εκτεθειμένα σε ενεργειακή φτώχεια.

- Οι ιδιαίτερες προτιμήσεις του χρήστη σε σχέση με τις επιδιωκόμενες συνθήκες θερμικής άνεσης στο εσωτερικό της κατοικίας του.
- Η ποιότητα κατασκευής και η υφιστάμενη κατάσταση της κατοικίας. Ένα ενεργειακά αποδοτικό κτίριο, για παράδειγμα, απαιτεί μικρότερη δαπάνη για θέρμανση και δροσισμό σε σχέση με ένα πανομοιότυπο, αλλά ποιοτικά κατώτερο, δηλαδή χαμηλότερης ενεργειακής κλάσης, το οποίο απαιτεί περισσότερη ενέργεια για τη θέρμανση αλλά και τον δροσισμό.
- Το κόστος (τιμή) της ενέργειας σε σχέση και με το ύψος του εισοδήματος.
- Οι ιδιαίτερες κλιματολογικές συνθήκες και το μικροκλίμα της περιοχής. Για παράδειγμα, μια κατοικία που βρίσκεται σε περιοχή με θερμό κλίμα παρουσιάζει αυξημένες ανάγκες σε μηχανικό δροσισμό λόγω της αυξημένης συχνότητας εμφάνισης και διάρκειας των ημερών καύσωνα, φαινόμενο που αναμένεται να ενταθεί λόγω της κλιματικής αλλαγής. Ενδεικτικά για την Ελλάδα, στην ψυχρότερη κλιματική ζώνη Δ (Γρεβενά, Κοζάνη, Καστοριά, Φλώρινα), όλα τα κτίρια, ανεξαρτήτως χρήσης, είναι πιο ενεργοβόρα από ό,τι σε άλλες περιοχές της χώρας, με τη μεγαλύτερη κατανάλωση ενέργειας να καταγράφεται στις μονοκατοικίες<sup>17</sup>.

Λόγω των παραπάνω, η Μεγάλη Βρετανία εισήγαγε έναν νέο δείκτη αξιολόγησης των επιπέδων της ενεργειακής φτώχειας με την ονομασία «χαμηλό εισόδημα – υψηλές δαπάνες» (Low Income High Costs – LIHC)<sup>18</sup>. Ο δείκτης αυτός προτάθηκε από τον καθηγητή John Hills σε μια ανεξάρτητη αξιολόγησή του για την ενεργειακή φτώχεια και έγινε αποδεκτός και υιοθετήθηκε από τη Βρετανική Κυβέρνηση το 2013. Έτσι, εισάγεται στη χώρα ένα «μείγμα» κριτηρίων που αξιολογούνται από τον δείκτη αυτό και που συνδυάζουν τις δαπάνες για την ενέργεια σε σχέση με το εισόδημα, ώστε να είναι εφικτός ο προσδιορισμός των νοικοκυριών που βρίσκονται σε ενεργειακή φτώχεια. Πιο συγκεκριμένα, τα κριτήρια αυτά είναι:

- Αν χρειάζεται να δαπανήσουν ποσό που υπερβαίνει τον μέσο όρο δαπάνης των νοικοκυριών για την ενέργεια σε εθνικό επίπεδο.
- Αν, όταν διαθέσουν αυτό το ποσό, το υπόλοιπο εισόδημα που τους απομένει βρίσκεται κάτω από το επίσημο επίπεδο φτώχειας, λογική που συντάσσεται και με ακόμα μια προσέγγιση για τον ορισμό του φαινομένου, αυτή του «ορίου ελάχιστου εισοδήματος». Το «όριο ελάχιστου εισοδήματος» ισχύει σε 23 κράτη-μέλη της ΕΕ σε εθνική κλίμακα –μεταξύ αυτών και στην Ελλάδα–, και σε άλλα 3 (Ουγγαρία, Ισπανία, Ιταλία) σε τοπική κλίμακα<sup>19</sup>, χωρίς όμως απαραίτητα να συνδέεται με την ενεργειακή φτώχεια.

Στη Γερμανία επίσης δεν υπάρχει εθνικός ορισμός, ούτε δείκτες για τη μέτρηση της ενεργειακής φτώχειας. Στην πρώτη απόπειρα καταμέτρησης του φαινομένου που έγινε το 2013 χρησιμοποιήθηκε ως δείκτης ο αριθμός των νοικοκυριών που αποκόπηκαν από την παροχή ρεύματος λόγω ληξιπρόθεσμων οφειλών. Με αυτόν τον τρόπο, συνολικά 345.000 νοικοκυριά βρέθηκαν πως ζούσαν σε κατάσταση ενεργειακής φτώχειας. Όμως, ο δείκτης αυτός δεν θεωρήθηκε

<sup>17</sup> Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (Δεκ. 2015): Έγκριση Έκθεσης Μακροπρόθεσμης Στρατηγικής για την Κινητοποίηση Επενδύσεων για την Ανακαίνιση του Εθνικού Κτιριακού Αποθέματος. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/QRaQJE>

<sup>18</sup> UK Government – Department of Energy and Climate Change: *Fuel Poverty Report – Updated, August 2013*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/VcS9U2>

<sup>19</sup> Lawyalyt (Ιούλ. 2014): *Το Αλφάβητο του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/XfR4HU>

επαρκής για την πλήρη καταγραφή της έκτασης του φαινομένου, καθώς δεν ερευνήθηκαν ούτε οι αιτίες που οδήγησαν στη διακοπή του ρεύματος, ούτε συνυπολογίστηκαν κι άλλοι παράγοντες που συντελούν στο να υφίσταται κάποιος την ενεργειακή φτώχεια. Την επόμενη χρονιά η γερμανική κυβέρνηση, χρησιμοποιώντας τον δείκτη του 10% των δαπανών, κατέγραψε ότι για το έτος 2008 οι δαπάνες για ενέργεια σε ποσοστό 13,8 % των νοικοκυριών ξεπερνούσαν το 10% του συνολικού εισοδήματός τους.

Σε νεότερη έρευνα τους οι L. Bleckmann et al.<sup>21</sup>, θεωρώντας ότι ο δείκτης του 10% υποβαθμίζει την έκταση του φαινομένου, προτείνουν ως δείκτη ενεργειακής φτώχειας «το νοικοκυριό του οποίου το καθαρό εισόδημα (σύμφωνα με τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης) μετά την αφαίρεση των εξόδων που αφορούν σε ενεργειακές υπηρεσίες είναι κάτω από το 60% του ορίου φτώχειας». Με βάση αυτόν τον ορισμό, υπολογίζουν πως τα ενεργειακά φτωχά νοικοκυριά στη Γερμανία ανέρχονταν το 2008 στα 21,5% του συνόλου των νοικοκυριών (39,4 εκατομμύρια πολίτες), ποσοστό πολύ υψηλότερο σε σχέση με αυτό που καταδεικνύει η αναφορά της κυβέρνησης.

Ενδιαφέρον έχουν κάποια ακόμη συμπεράσματα και διαπιστώσεις της έρευνας. Ενδεικτικά αναφέρουμε: Το 14,7% των νοικοκυριών, ενώ έχουν εισόδημα από εργασία, είναι ενεργειακά φτωχά. Το ποσοστό είναι αρκετά υψηλό και καταδεικνύει πως η ενεργειακή φτώχεια είναι ανεξάρτητη από το αν υπάρχει ή όχι εισόδημα από εργασία. Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι πως τα επιδόματα δεν έχουν υπολογιστεί σωστά για να καλύψουν τις πραγματικές ανάγκες.

Ακόμη μια διαπίστωση είναι πως οι δαπάνες των φτωχών νοικοκυριών δεν είναι ιδιαίτερα υψηλές, αλλά κυμαίνονται στις δύο κατώτερες κλίμακες δαπανών, δηλαδή 60-70 ευρώ κατά μέσο όρο. Το συμπέρασμα είναι πως εξοικονομούν αναγκαστικά και πως η ενεργειακή φτώχεια είναι ακόμη μια μορφή κοινωνικής στέρησης.

Μόλις πρόσφατα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Ευρωκοινοβούλιο και η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή αναγνώρισαν την ανάγκη να διαμορφωθούν κοινά κριτήρια, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, σε θέματα ενεργειακής φτώχειας. Η ανακοίνωση πραγματοποιήθηκε στις 14 Απριλίου 2016 και το ψήφισμα<sup>21</sup>, το οποίο είναι αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, έχει τίτλο «Επίτευξη του στόχου κατά της φτώχειας υπό το πρίσμα των αυξανόμενων εξόδων των νοικοκυριών».

## 1.2. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΛΑΙΣΙΟ: ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ

Είναι σαφές πως δεν υπάρχει ειδική πολιτική σε επίπεδο ΕΕ με στόχο την καταπολέμηση της ενεργειακής φτώχειας με τη μορφή π.χ. κάποιας ευρωπαϊκής οδηγίας ή κανονισμού, πέραν των πρόσφατων θέσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, του Ευρωκοινοβουλίου και της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής. Παράλληλα, τα μόνα επίσημα συγκριτικά στοιχεία που υπάρχουν και που αφορούν στην κατανάλωση ενέργειας είναι αυτά της Eurostat, τα οποία είναι διαθέσιμα στο «Εγχειρίδιο για τις στατιστικές σχετικά με την κατανάλωση ενέργειας στα νοικοκυριά» (Manual for statistics on energy consumption in households)<sup>22</sup>.

<sup>20</sup> Bleckmann, Lisa; Luschei, Frank; Schreiner, Nadine; Strünck, Christoph (Φεβ. 2016): *Energiearmut als Neues Soziales Risiko? Eine Empirische Analyse als Basis für Existenzsichernde Sozialpolitik*. Διαθέσιμο στο: <http://bit.ly/2kCOlko>

<sup>21</sup> Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (Απρ. 2016): Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 14ης Απριλίου 2016 σχετικά με την Επίτευξη του Στόχου κατά της Φτώχειας υπό το Πρίσμα των Αυξανόμενων Εξόδων των Νοικοκυριών. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/P3lVnk>

<sup>22</sup> Eurostat (2013): *Manual for Statistics on Energy Consumption in Households*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/Q5TUI5>

Από το 2009 και μετά άρχισαν να γίνονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο άμεσες ή έμμεσες (σε σχέση με την ενεργειακή πολιτική της ΕΕ) αναφορές στην ενεργειακή φτώχεια σε πολλές εκθέσεις, νομικά κείμενα και ανακοινώσεις. Συγκεκριμένα, αναφορές γίνονται σε:

### ■ Επίπεδο λειτουργίας της ΕΕ

Στο άρθρο 194 της Συνθήκης για τη λειτουργία της ΕΕ<sup>23</sup> αναφέρεται ότι «η ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική πρέπει να διασφαλίζει τη λειτουργία της αγοράς ενέργειας και τον ενεργειακό εφοδιασμό, καθώς και να προωθεί την ενεργειακή απόδοση, την εξοικονόμηση ενέργειας, την ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και τη διασύνδεση των ενεργειακών δικτύων».

### ■ Κοινοτικές οδηγίες και κανονισμοί

Στην οδηγία για το τρίτο ενεργειακό πακέτο<sup>24</sup> υπάρχει αναφορά στο αυξανόμενο πρόβλημα της ενεργειακής φτώχειας στην Ευρώπη, χωρίς κάποια περαιτέρω παρουσίαση μέτρων ή πολιτικών. Τα κράτη-μέλη που επηρεάζονται από το φαινόμενο αυτό καλούνται «να εξασφαλίσουν την αναγκαία προμήθεια ενέργειας για τους εύάλωτους καταναλωτές, ώστε να μειωθεί ο αριθμός των ανθρώπων που υποφέρουν από αυτή την κατάσταση».

- Στις κοινοτικές οδηγίες 2009/72/ΕΚ<sup>25</sup> και 2009/73/ΕΚ<sup>26</sup>, σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου και την κατάργηση των οδηγιών 2003/54/ΕΚ<sup>27</sup> και 2003/55/ΕΚ<sup>28</sup> αντίστοιχα, προτείνονται κοινός κανόνες που αφορούν στην εσωτερική αγορά ηλεκτρισμού και φυσικού αερίου. Οι οδηγίες απαιτούν από τα κράτη-μέλη να αναπτύξουν ένα εθνικό στρατηγικό πλάνο ή άλλα πλαίσια με σκοπό την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας.
- Στην οδηγία 2010/31/ΕΚ<sup>29</sup> για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων. Μεταξύ άλλων, αναφέρεται πως «η υψηλή ενεργειακή απόδοση των κτιρίων είναι βασικός παράγοντας που μπορεί να βοηθήσει σημαντικά στην αντιμετώπιση του φαινομένου της ενεργειακής φτώχειας».
- Στην οδηγία 2012/27/ΕΕ<sup>30</sup> για την ενεργειακή απόδοση αναφέρεται πως «οι επενδύσεις για την αύξηση της ενεργειακής απόδοσης μπορούν να εμποδίσουν την αύξηση του φαινομένου της ενεργειακής φτώχειας» και πως θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στα ευάλωτα νοικοκυριά.

<sup>23</sup> EU law and publications (Οκτ. 2012): *Ενοποιημένη Απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/bvM0WK>

<sup>24</sup> EU law and publications (Ιουλ. 2012): Οδηγία 2009/72/ΕΚ σχετικά με τους Κοινούς Κανόνες για την Εσωτερική Αγορά Ηλεκτρικής Ενέργειας και για την Κατάργηση της Οδηγίας 2003/54/ΕΚ. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/4MM1Z2>

<sup>25</sup> Ό.π.

<sup>26</sup> EU law and publications (Ιουλ. 2009): Οδηγία 2009/73/ΕΚ σχετικά με τους Κοινούς Κανόνες για την Εσωτερική Αγορά Φυσικού Αερίου και για την Κατάργηση της Οδηγίας 2003/55/ΕΚ. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/RIHAvA>

<sup>27</sup> EU law and publications (Ιούν. 2003): Οδηγία 2003/54/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2003, σχετικά με τους Κοινούς Κανόνες για την Εσωτερική Αγορά Φυσικού Αερίου και για την Κατάργηση της Οδηγίας 96/92/ΕΚ. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/XxNjtR>

<sup>28</sup> EU law and publications (Ιούν. 2003): Οδηγία 2003/55/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2003, σχετικά με τους Κοινούς Κανόνες για την Εσωτερική Αγορά Φυσικού Αερίου και για την Κατάργηση της Οδηγίας 98/30/ΕΚ. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/jSJULb>

<sup>29</sup> EU law and publications (Ιούν. 2010): Οδηγία 2010/31/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 19ης Μαΐου 2010, για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων (αναδιτύπωση). Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/14DozJ>

<sup>30</sup> EU law and publications (Οκτ. 2012): Οδηγία 2012/27/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012, για την ενεργειακή απόδοση, την τροποποίηση των οδηγιών 2009/125/ΕΚ και 2010/30/ΕΕ και την κατάργηση των οδηγιών 2004/8/ΕΚ και 2006/32/ΕΚ. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/DuYkHu>

### ■ Ευρωπαϊκές πολιτικές και κατευθύνσεις

Στον Ενεργειακό Χάρτη Πορείας<sup>31</sup> γίνεται αναφορά στην «πλήρη εφαρμογή της ενεργειακής νομοθεσίας της ΕΕ ως μέτρο ενάντια στην ενεργειακή φτώχεια» και καλούνται τα κράτη-μέλη να βρουν λύσεις σε εθνικό επίπεδο, στο πλαίσιο της Ενεργειακής Ένωσης<sup>32</sup> με στόχο «την ασφαλή, προσβάσιμη και φιλική στο κλίμα ενέργεια».

### ■ Εκθέσεις και ανακοινώσεις της ΕΕ και του Ευρωκοινοβουλίου

- Στην έκθεση του Ευρωκοινοβουλίου «Η πορεία της εφαρμογής της Οδηγίας για την Ενεργειακή Απόδοση 2012/27/ΕΕ»<sup>33</sup> επισημαίνεται εκ νέου πως η ενεργειακή αποτελεσματικότητα είναι κρίσιμη για την επίτευξη των στόχων της ΕΕ για το κλίμα και την ενέργεια, αλλά είναι και εξαιρετικής σημασίας «για τη μείωση της εξάρτησης από την εισαγωγή ενέργειας, τη δημιουργία θέσεων εργασίας, τη μείωση της ενεργειακής φτώχειας, την ενίσχυση της άνεσης και της υγείας, και την ώθηση της οικονομίας».
- Το θέμα της ενεργειακής φτώχειας παρουσιάζεται στο έγγραφο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς το Ευρωκοινοβούλιο με τίτλο «Νέα Συμφωνία για τους καταναλωτές ενέργειας»<sup>34</sup>, με τη δέσμευση ότι θα δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στο θέμα μέσω της αναθεώρησης της νομοθεσίας το 2016.
- Στην έκθεση της Επιτροπής Βιομηχανίας, Έρευνας και Ενέργειας για την πρόοδο στον τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας<sup>35</sup> επισημαίνεται πως: «η ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας μπορεί να συμβάλει στην εξασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού και της ενεργειακής κυριαρχίας, στην εξάλειψη της ενεργειακής φτώχειας και στην προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και της τεχνολογικής πρωτοκαθεδρίας της ΕΕ, με ταυτόχρονη αντιμετώπιση του προβλήματος της κλιματικής αλλαγής· λαμβάνοντας υπόψη ότι οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας θα συμβάλουν στην παροχή σταθερής, οικονομικά προσιτής, βιώσιμης ενέργειας στους ευρωπαίους πολίτες, με ιδιαίτερη έμφαση στα πλέον εύάλωτα άτομα». Η έκθεση συνδέει τη μείωση της ενεργειακής φτώχειας με κατάλληλες πολιτικές και πρακτικές ώστε «οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας να δίνουν στους πολίτες τη δυνατότητα να επωφελούνται από την ιδιοπαραγωγή και τον προβλέψιμο ενεργειακό εφοδιασμό».

Εκτός όμως των αναφορών σε επίπεδο πολιτικών, κανονισμών, οδηγιών, εκθέσεων κ.λπ., αναφορές για το θέμα της ενεργειακής φτώχειας και της αντιμετώπισής της γίνονται και σε επίπεδο επίσημων ομιλιών. Ο αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και υπεύθυνος της ομάδας για την Ενεργειακή Ένωση, Μάρος Σέφτσοβιτς (Maroš Šefčovič), στην ομιλία του στο Ευρωκοινοβούλιο στις 25/5/2016, ανέφερε ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προωθεί—όπως ζητούσε το Ευρωκοινοβούλιο, καθώς και η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, και η Κοινωνία των Πολιτών—τη «δημιουργία ενός παρατηρητηρίου για τα θέματα ενεργειακής φτώχειας, με στόχο να βοηθήσει την ποσοτικοποίηση, παρακολούθηση και καταγραφή καλών πρακτικών», με χρονικό ορίζοντα σύστασής του το 2018.

<sup>31</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2012): *Ενεργειακός Χάρτης Πορείας 2050*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/we8CKR>

<sup>32</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Δεκ. 2015): *Energy Union and Climate. Making Energy More Secure, Affordable and Sustainable*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/BJdvX1>

<sup>33</sup> Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (Ιούν. 2016): *Report on the Implementation of the Energy Efficiency Directive (2012/27/EU)*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/FY096v>

<sup>34</sup> EU law and publications (Ιούλ. 2015): *Ευρωπαϊκή Επιτροπή – Νέα Συμφωνία για τους Καταναλωτές Ενέργειας*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/NSoibi>

<sup>35</sup> Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (Μάιος 2016): *Έκθεση σχετικά με την Έκθεση Προόδου στον Τομέα των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/gJJ6EU>

Ιδιαίτερη έμφαση στο θέμα έχει δοθεί και από την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΕΟΚΕ) για την πρόληψη και αντιμετώπιση του προβλήματος σε ευρωπαϊκό επίπεδο μέσα από γνωμοδοτήσεις και ανακοινώσεις, όπως για παράδειγμα τη γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με τίτλο «Για μια συντονισμένη ευρωπαϊκή δράση για την πρόληψη και την καταπολέμηση της ενεργειακής φτώχειας»<sup>36</sup>, όπου περιγράφεται πως «Η ευρωπαϊκή δέσμευση για την ενεργειακή ασφάλεια και αλληλεγγύη θα προωθήσει μια πραγματική ευρωπαϊκή πολιτική για την καταπολέμηση της ενεργειακής φτώχειας και την αλληλεγγύη, με κύριο πυλώνα την αναγνώριση του δικαιώματος καθολικής πρόσβασης στην ενέργεια, την οποία η ΕΟΚΕ θεωρεί ως βασικό κοινό αγαθό, αναγκαίο για μια αξιοπρεπή διαβίωση».

Σε συνέχεια των παραπάνω, η ΕΟΚΕ καλεί σε κοινή ευρωπαϊκή δράση-δέσμευση για την ενεργειακή ασφάλεια και αλληλεγγύη με κύριο πυλώνα την αναγνώριση του δικαιώματος καθολικής πρόσβασης στην ενέργεια μέσα από:

- έναν εναρμονισμένο ευρωπαϊκό ορισμό και μεθοδολογία για μέτρηση της ενεργειακής φτώχειας με τον προσδιορισμό ευρωπαϊκών δεικτών ενεργειακής φτώχειας (σε συνεργασία με τη Eurostat),
- τη συγκρότηση ευρωπαϊκής στρατηγικής και χάρτη πορείας για την πρόληψη και την εξάλειψη της ενεργειακής φτώχειας,
- τη δημιουργία ενός παρατηρητηρίου ενεργειακής φτώχειας,
- τη βελτίωση της διαθεσιμότητας και της αξιοπιστίας των δεδομένων,
- πρόσβαση στα μέτρα πολιτικής των κρατών-μελών για να εντοπιστούν καλές πρακτικές, και
- τη σύσταση Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ενέργειας για την εφαρμογή εναρμονισμένης και αποτελεσματικής ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής, ώστε να αποτραπεί οποιαδήποτε αύξηση κόστους της ενέργειας.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, είναι σαφές ότι πλέον το θέμα της ενεργειακής φτώχειας παραμένει συνεχώς στην ατζέντα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, του Ευρωκοινοβουλίου και της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, και επανέρχεται σχεδόν σε κάθε πρωτοβουλία που αφορά ενεργειακά θέματα. Αυτό που δεν είναι σαφές μέχρι τώρα είναι το εάν το θέμα της αντιμετώπισης της ενεργειακής φτώχειας (ορισμοί, πακέτο μέτρων) θα παραμείνει στην αρμοδιότητα του κάθε κράτους-μέλους υπό τον συντονισμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ή αν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα προχωρήσει παραπέρα. Δηλαδή:

- (α) σε νομοθετικές πρωτοβουλίες, όπως δήλωσε ο αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και υπεύθυνος της ομάδας για την Ενεργειακή Ένωση, Μάρκος Σέφτσοβιτς, στην ομιλία του στο Ευρωκοινοβούλιο με τίτλο: «Θέτοντας τους πολίτες στο επίκεντρο της Ενεργειακής Ένωσης και αντιμετωπίζοντας την ενεργειακή φτώχεια»<sup>37</sup>, όπου, μεταξύ άλλων, δεσμεύτηκε να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στο θέμα μέσω της αναθεώρησης των ευρωπαϊκών κανονισμών και της ευρωπαϊκής νομοθεσίας, διαδικασία η οποία ξεκίνησε το φθινόπωρο του 2016, ή/και
- (β) σε δεσμευτικές πολιτικές που θα ενισχύσουν την αλληλεγγύη, με σκοπό την εξάλειψη της ενεργειακής φτώχειας, όπως ζητάει τόσο το Ευρωκοινοβούλιο όσο και η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, και όπως περιγράφεται στο ψήφισμα «Επίτευξη του στόχου κατά της φτώχειας δεδομένων των αυξανόμενων εξόδων των νοικοκυριών».

<sup>36</sup> European Economic and Social Committee (Σεπ. 2013): *For Coordinated European Measures to Prevent and Combat Energy Poverty*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/HzozxB>

<sup>37</sup> European Commission (Μάιος 2016): *Maroš Šefčovič – Speech at the European Parliament Plenary Session: Putting Citizens at the Heart of the Energy Union and Tackling Energy Poverty*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/lQoeVB>

### 1.3. ΕΘΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ: ΟΡΙΣΜΟΙ – ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Στην Ελλάδα, σε εθνικό επίπεδο δεν υπάρχει ακόμη σαφής ποσοτικός ορισμός για την ενεργειακή φτώχεια. Συνήθως, η προσέγγιση που χρησιμοποιείται είναι το ποσοστό του εισοδήματος που δαπανάται για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών σε ετήσια βάση, δηλαδή ενεργειακά φτωχός θεωρείται αυτός που δαπανά πάνω από το 10% του εισοδήματός του για τις ενεργειακές ανάγκες του, σε συνδυασμό και με κάποια άλλα κοινωνικά, συνήθως, και γεωγραφικά κριτήρια που εφαρμόζονται για την κατανομή των κοινωνικών επιδομάτων. Για παράδειγμα, την προσέγγιση αυτή ακολουθεί στην έρευνά του με θέμα «Έρευνα για την ενεργειακή φτώχεια στην Ελλάδα»<sup>38</sup> ο καθηγητής του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών και πρόεδρος του Τμήματος Στατιστικής Επαμεινώνδας Ε. Πανάς, όπου μεταξύ άλλων αναφέρει: «Η ενεργειακή φτώχεια είναι μια κατάσταση του νοικοκυριού που θα πρέπει να πληρώνει περισσότερο από το 10% του εισοδήματός του για να έχει στο σπίτι του ένα αποδεκτό επίπεδο θερμοκρασίας. Ο ορισμός αυτός περιλαμβάνει όλες τις υπηρεσίες ενέργειας (π.χ. φωτισμό, κ.λπ.). Με άλλα λόγια, η ενεργειακή φτώχεια συνδέεται με την κατάσταση όπου κάποιος πολίτης δεν έχει τη δυνατότητα να θερμάνει το σπίτι του έτσι ώστε να αισθάνεται υγιής».

Μια προσπάθεια ορισμού της ενεργειακής φτώχειας έγινε από τον Συνήγορο του Πολίτη: «Ενεργειακή φτώχεια είναι η αδυναμία πρόσβασης στις σύγχρονες υπηρεσίες ενέργειας. Η ενεργειακή φτώχεια ή ενεργειακή ένδεια όπως αναφέρεται επίσης, είναι η κατάσταση ενός νοικοκυριού που αδυνατεί να έχει πρόσβαση στις πλέον βασικές υπηρεσίες ενέργειας για επαρκή θέρμανση, μαγείρεμα, φωτισμό και τη χρήση οικιακών συσκευών. Ένα νοικοκυριό θεωρείται ότι βιώνει ενεργειακή φτώχεια όταν τα μέλη του δεν μπορούν να το κρατήσουν επαρκώς θερμαινόμενο με λογικό κόστος βάσει του εισοδήματός τους».

Ο παραπάνω ορισμός προέκυψε έπειτα από τη συμμετοχή του Συνηγόρου του Πολίτη στο πρόγραμμα «Αλληλεγγύη και κοινωνικός αποκλεισμός στην Ελλάδα»<sup>39</sup>, το οποίο χρηματοδοτήθηκε από το EEA Grants (Νορβηγία) το 2015, με κύριο σκοπό, μεταξύ των άλλων, να διερευνηθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός και τα προβλήματα υποβάθμισης που έχουν προκύψει τα τελευταία χρόνια της οικονομικής κρίσης σε συγκεκριμένες περιοχές της Αθήνας και του Δυτικού Λεκανοπεδίου.

Παράλληλα, το Παρατηρητήριο Ενεργειακής Φτώχειας, το οποίο αναπτύχθηκε από το Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών και Εξοικονόμησης Ενέργειας (ΚΑΠΕ), προτείνει μια μεθοδολογία<sup>40</sup> για την αποτίμηση της ενεργειακής φτώχειας η οποία βασίζεται στη στατιστική ανάλυση των ενεργειακών, οικονομικών, δημογραφικών και άλλων χαρακτηριστικών ενός ικανού δείγματος ελληνικών νοικοκυριών από όλη την επικράτεια. Η αποτίμηση της ενεργειακής φτώχειας είναι ένα σημαντικό βήμα για να μπορέσει να στηριχτεί ο ορισμός. Οι μόνες, όμως, διαθέσιμες πληροφορίες για τα επίπεδα της ενεργειακής φτώχειας που υπάρχουν, προκύπτουν από μια προσπάθεια αποτίμησης αυτής, η οποία πραγματοποιήθηκε κατά την περίοδο 2011-2012, χωρίς να αναφέρεται η συνέχεια της δράσης.

<sup>38</sup> Βιβλιοθήκη ΤΕΕ (2012): Καθηγητής Επαμεινώνδας Ε. Πανάς – Έρευνα για την Ενεργειακή Φτώχεια στην Ελλάδα. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/8Jxz2X>

<sup>39</sup> Συνήγορος του Πολίτη (Μάρ. 2016): Ετήσια Έκθεση 2015 – Η Οικονομική Κρίση να μη Μετεξελιχθεί σε Αμφισβήτηση Βασικών Παραμέτρων του Κράτους Δικαίου. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/0dsdCu>

<sup>40</sup> Παρατηρητήριο Ενεργειακής Φτώχειας – ΚΑΠΕ: Παρουσίαση Μεθοδολογίας Αποτίμησης της Ενεργειακής Φτώχειας. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/ErsN9d>



Το γενικό συμπέρασμα που προκύπτει από τα παραπάνω είναι ότι η έλλειψη επίσημου ορισμού και συγκεκριμένων δεικτών για την ενεργειακή φτώχεια στην Ελλάδα δυσχεραίνει τη διατύπωση μιας στοχευμένης στρατηγικής για την καταπολέμησή της, ενώ έχει ως αποτέλεσμα, αφενός το φαινόμενο να αντιμετωπίζεται με αποσπασματικά μέτρα κοινωνικής πολιτικής, εξοικονόμησης ενέργειας και μέτρα κατά της κλιματικής αλλαγής (κοινωνικό τιμολόγιο ΔΕΗ, επίδομα πετρελαίου θέρμανσης) και αφετέρου να ορίζεται εμμέσως από τα κριτήρια ένταξης στα συγκεκριμένα προγράμματα (οικογενειακή κατάσταση, εισοδηματικά και περιουσιακά κριτήρια, γεωγραφικές ζώνες), χωρίς να λαμβάνονται υπόψη η ενεργειακή κατάσταση και η αποδοτικότητα του κτιρίου ή άλλα χαρακτηριστικά που έχουν σχέση με τη γεωγραφική θέση.



## 2. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

Σύμφωνα με το Διεθνές Γραφείο Ενέργειας (International Energy Agency – IEA), η ενεργειακή φτώχεια «αποτελεί βασικό εμπόδιο για την οικονομική ανάπτυξη, καθώς και για την υγεία και την ευημερία των ανθρώπων»<sup>41</sup>.

Υπάρχει ένα ευρύ φάσμα αρνητικών επιπτώσεων από την ενεργειακή φτώχεια, η διάκριση των οποίων μπορεί να γίνει με δύο τρόπους:

- (α) με βάση τη φύση τους, σε κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές, και
- (β) με βάση την κλίμακα του αντίκτυπού τους, σε ατομικές και κοινωνικές.

### 2.1. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΥΓΕΙΑ

Οι άνθρωποι που πλήττονται από την ενεργειακή φτώχεια αδιαμφισβήτητα αντιμετωπίζουν προβλήματα στην υγεία και την κοινωνική τους ευημερία. Η μείωση των ωρών θέρμανσης και ψύξης εντός των κατοικιών, αλλά και η προσπάθεια για μειωμένη κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας για φωτισμό, έχουν ως αποτέλεσμα τη διαβίωση σε εντεινόμενες συνθήκες θερμικής δυσφορίας (κρύο-ζέστη), κακού αερισμού (που μπορεί να συμβάλει σε εμφάνιση προβλημάτων μούχλας και υγρασίας) και ανεπαρκούς φωτισμού.

Τα παραπάνω υποστηρίζονται και από τη γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής «Μια επείγουσα ανάγκη: η εξάλειψη της ενεργειακής φτώχειας χάρη στην ευρωπαϊκή δέσμευση για την ενεργειακή ασφάλεια και αλληλεγγύη», «η ενέργεια συνιστά βασικό κοινό αγαθό, λόγω του ζωτικού της ρόλου σε όλες τις καθημερινές δραστηριότητες, ενώ παρέχει στον καθένα τη δυνατότητα αξιοπρεπούς διαβίωσης. [...] Η ενεργειακή φτώχεια σκοτώνει σωματικά και κοινωνικά!»<sup>42</sup>.

Ένα κρύο σπίτι έχει αντίκτυπο στη συχνότητα προσβολής των ενοίκων του από ασθένειες (καρδιαγγειακά, αναπνευστικά προβλήματα κ.ά.), αλλά και στην ένταση του φαινομένου της αυξημένης θνησιμότητας τον χειμώνα, ιδιαίτερα μεταξύ των ηλικιωμένων και των πιο ευάλωτων ατόμων. Ενδεικτικά, στοιχεία από το Ηνωμένο Βασίλειο δείχνουν ότι κάθε μείωση της μέσης θερμοκρασίας στο εσωτερικό μιας κατοικίας κατά 1°C έχει ως αποτέλεσμα περίπου

<sup>41</sup> International Energy Agency (Δεκ. 2015): *Modern Energy for All*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/A1snNf>

<sup>42</sup> Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (Νοέμ. 2013): Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Για μια συντονισμένη ευρωπαϊκή δράση για την πρόληψη και την καταπολέμηση της ενεργειακής φτώχειας». Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/SRR4vS>

8.000 επιπλέον θανάτους. Αυτό προέκυψε μετά από έρευνα του οργανισμού Age UK το 2012<sup>43</sup> στο πλαίσιο της προσπάθειας τεκμηρίωσης του πώς συνδέεται η ενεργειακή φτώχεια με τη δημόσια υγεία, αλλά και με τη θνησιμότητα των πληγέντων από αυτήν.

Αναφορά στο θέμα της συσχέτισης της ενεργειακής φτώχειας με τα επίπεδα θνησιμότητας στην Ελλάδα υπάρχει στο άρθρο «Ενεργειακή φτώχεια και κλιματική αλλαγή: προκλήσεις για την Ελλάδα»<sup>44</sup> όπου στα συμπεράσματα αναφέρεται χαρακτηριστικά πως «έγινε προσπάθεια τεκμηρίωσης της συσχέτισης της ενεργειακής φτώχειας με τη δημόσια υγεία και με τα αυξημένα επίπεδα θνησιμότητας και νοσηρότητας του ενεργειακά φτωχού πληθυσμού στην Ελλάδα. Με βάση το στατιστικό μοντέλο που αναπτύχθηκε για την περίοδο 2003-2012, στον παράγοντα ενεργειακή φτώχεια μπορούν να αποδοθούν 750-1.631 θάνατοι ανά μήνα της χειμερινής περιόδου ή 3.000-6.525 ανά έτος (ήτοι το 2,8-6% των θανάτων που καταγράφονται σε ετήσια βάση)».

Επιπρόσθετα, σε περιοχές με θερμό κλίμα, η ενεργειακή φτώχεια μεταφράζεται σε οικονομική αδυναμία χρήσης κλιματισμού για την αποτελεσματική ψύξη των κατοικιών, με αποτέλεσμα να παρατηρούνται πολύ υψηλές θερμοκρασίες στο εσωτερικό τους. Μια μελέτη που πραγματοποίησε το γαλλικό Ινστιτούτο για την Επιτήρηση της Υγείας (Institut de Veille Sanitaire) έδειξε ότι ο καύσωνας του 2006 οδήγησε σε αύξηση των θανάτων στη χώρα κατά 60% σε σύγκριση με ό,τι αναμενόταν κανονικά<sup>45</sup>.

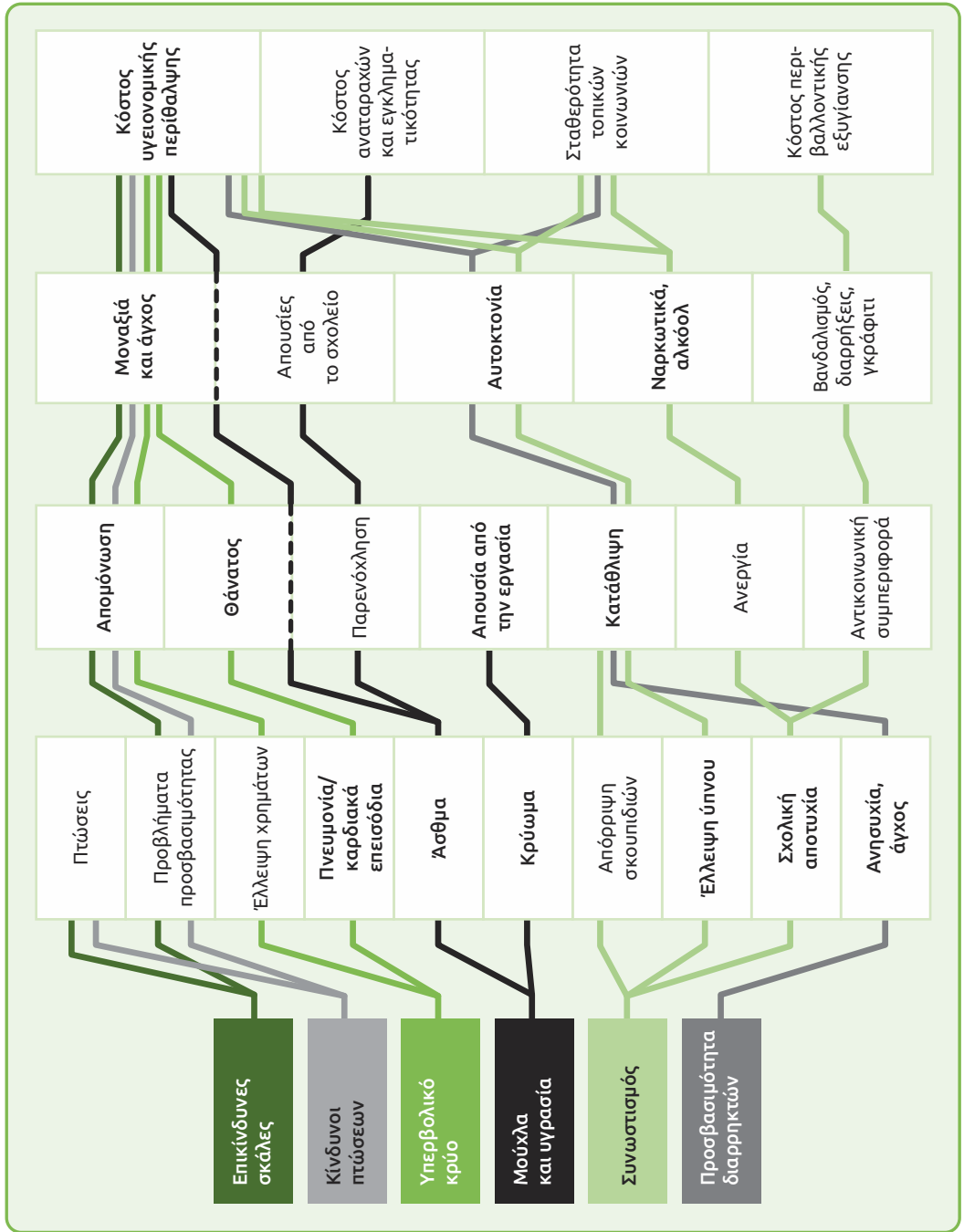
Ειδικά για την Ελλάδα, οι επιπτώσεις της κρίσης έχουν επαναπροσδιορίσει τις ατομικές και συλλογικές πρακτικές των νοικοκυριών σε όλη την κλίμακα των εισοδηματικών και κοινωνικών στρωμάτων, δημιουργώντας πολλαπλές ταχύτητες σε σχέση με τη θέρμανση και ανισότητες μεταξύ νοικοκυριών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η διακοπή της κεντρικής θέρμανσης σε πολλές πολυκατοικίες, η οποία έχει επηρεάσει και την κοινή ζωή των ενοίκων (συνελεύσεις με ένταση, συμμαχίες αλλά και συγκρούσεις μεταξύ τους). Τέλος, η αύξηση του άγχους που συνεπάγεται η υποβάθμιση της ποιότητας ζωής των πληγέντων (μείωση της αίσθησης της ευεξίας και της ικανοποίησης που απολαμβάνουν από τη ζωή στην καθημερινότητά τους) και η δυσπροσαρμογή τους στις νέες οικονομικές συνθήκες και δεδομένα αποτελούν στοιχεία που το καθένα από μόνο του, αλλά και συνδυαστικά, οδηγούν σε αυξημένη νοσηρότητα και θνησιμότητα. Σε επίπεδο κοινωνίας, αυτό μεταφράζεται σε μείωση του προσδόκιμου ζωής του γενικού πληθυσμού και στην αυξημένη νοσηρότητα και θνησιμότητα των ασθενέστερων από τους πληγέντες, που οδηγούν σε πρόωρες απώλειες ανθρώπινου κεφαλαίου. Οι επιπτώσεις της κακής ποιότητας των κτιρίων στην υγεία και στην κοινωνία παρουσιάζονται στην παρακάτω εικόνα η οποία είναι αποτέλεσμα της πρωτοβουλίας EnAct και των Ιαν Γουάτσον (Ian Watson) και Τζακ Χιούλμ (Jack Hulme) του οργανισμού Βρετανικού Ιδρύματος Ερευνών (British Research Establishment – BRE).

<sup>43</sup> Age UK (2012): *The Cost of Cold*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/E3iiMb>

<sup>44</sup> Α. Ατσαλής, Σ. Μοιρασγεντής, Χ. Τουρκολιάς (Οκτ. 2015): 3ο Πανελλήνιο Επιστημονικό Συνέδριο Οικονομικής Φυσικών Πόρων και Περιβάλλοντος (ENVECON) – Πρακτικά συνεδρίου. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/KDXuQi>

<sup>45</sup> Institut de Veille Sanitaire (Ιούν. 2007): *Bulletin Épidémiologique Hebdomadaire*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/csuaqr>

ΓΡΑΦΗΜΑ 2: Επιπτώσεις της κακής ποιότητας των κτιρίων στην υγεία και την κοινωνία



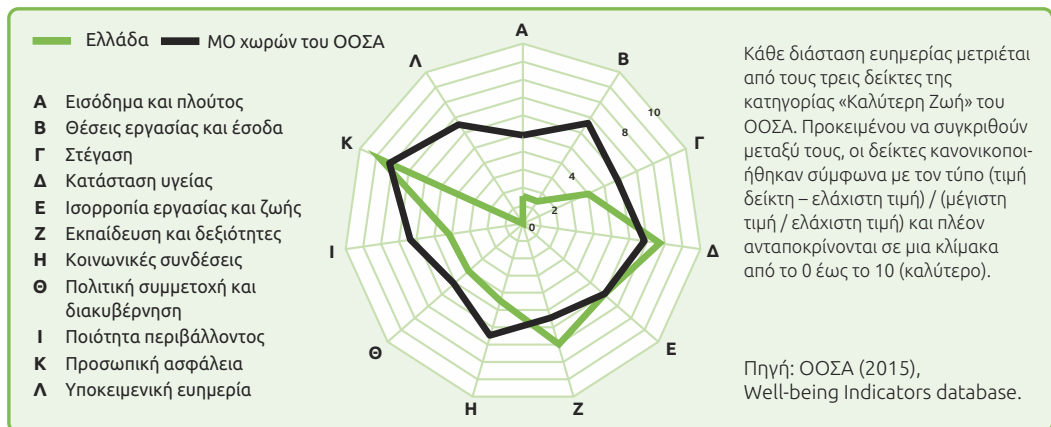
Πηγή: <http://www.coldathome.today/what-do-cold-homes-cost-a-country>

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ακόλουθα σχήματα από την πρόσφατη έκθεση του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) με τίτλο «Οικονομική Έρευνα για την Ελλάδα το 2016» (Economic Survey of Greece 2016)<sup>46,47</sup>. Στο Γράφημα 3 αποτυπώνεται ξεκάθαρα η αύξηση των επιπέδων φτώχειας στη χώρα μας, ενώ το Γράφημα 4 παρουσιάζει τις μεγάλες διαφορές και τις διευρυνόμενες αποκλίσεις σε σχέση με άλλες χώρες, στους τομείς που επηρεάζουν τη γενικότερη ποιότητα ζωής των πολιτών. Η κατακόρυφη πτώση των δεικτών στους τομείς της υγείας και της ευεξίας σαφώς σχετίζεται με την κατακόρυφη αύξηση του δείκτη φτώχειας στην Ελλάδα.

**ΓΡΑΦΗΜΑ 3: Κατακόρυφη αύξηση φτώχειας**



**ΓΡΑΦΗΜΑ 4: Διαστάσεις ευημερίας το 2015**



<sup>46</sup> European Parliament ITRE Committee (Αύγ. 2015): *How to end Energy Poverty? Scrutiny of Current EU and Member States Instruments*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/hkb1a0>

<sup>47</sup> Ministry of Environment and Energy: *New Edition of the Scheme «Saving at Home», with Better Conditions*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/lwU2Ur>

## 2.2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

Η ενεργειακή φτώχεια συμβάλλει στην αύξηση του κόστους λειτουργίας του Συστήματος Δημόσιας Υγείας, λόγω της αυξημένης νοσηρότητας των πληγέντων, όπως προκύπτει από τις έρευνες τόσο στην Ελλάδα όσο και σε άλλες χώρες. Όταν οι δημόσιες κοινωνικές πολιτικές για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που δημιουργεί η ενεργειακή φτώχεια υλοποιούνται με τη μορφή επιδομάτων, οι δημόσιοι πόροι σπαταλώνται αφού διατίθενται με τρόπο που δεν συμβάλλει στην πραγματική εξάλειψη του κοινωνικού προβλήματος. Ενδεικτικά αναφέρουμε πως κατά την περίοδο 2012-2014<sup>48</sup> δαπανήθηκαν 650.000.000 ευρώ για επιδόματα θέρμανσης, που να μην ανακούφισαν προσωρινά τα νοικοκυριά που τα έλαβαν, αλλά δεν τα βοήθησαν να βγουν από την ενεργειακή φτώχεια.

Η ενεργειακή φτώχεια υπονομεύει, επίσης, την εισπραξιμότητα των φορολογικών και τραπεζικών υποχρεώσεων των πολιτών διότι, καθώς το εισόδημα των πληγέντων συχνά δεν επαρκεί για να καλύψει όλες τις οφειλές τους, το όποιο διαθέσιμο κατευθύνεται προς την κάλυψη άλλων άμεσων αναγκών διαβίωσης. Στην Ελλάδα, για παράδειγμα, όπου σήμερα οι ληξιπρόθεσμες οφειλές των νοικοκυριών προς το Δημόσιο ξεπερνούν τα 90 δις ευρώ, υπάρχει, σύμφωνα με στοιχεία της ΔΕΗ, και ένα σημαντικό χρέος προς αυτήν που τον Ιούνιο του 2016 ανερχόταν στα 2,7 δις ευρώ. Μέσα σε ένα τρίμηνο, οι απλήρωτοι λογαριασμοί αυξήθηκαν κατά 400 εκατ. ευρώ. Περίπου το 50% των χρεών προς τη ΔΕΗ προέρχεται από τα νοικοκυριά, γεγονός που μπορεί να αποδοθεί στην ενεργειακή φτώχεια. Η κατάσταση αυτή εντείνεται και από την αύξηση των τιμών της ενέργειας που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο<sup>49</sup>.

Η ενεργειακή φτώχεια συμβάλλει, μεταξύ άλλων, και στη διαφυγή του ΦΠΑ και τη μείωση των εσόδων του κράτους, λόγω της αύξησης φαινομένων λαθρεμπορίου καυσίμων, λαθροϋλοτομίας, φοροδιαφυγής και λοιπών περιστατικών παραβατικότητας εν γένει. Οι αποκλίσεις που παρατηρούνται τα τελευταία χρόνια μεταξύ δηλωθέντων εισοδημάτων ελλήνων πολιτών και ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ) υποδηλώνουν το εύρος του φαινομένου της φοροδιαφυγής, που κοστίζει στο ελληνικό κράτος αρκετά δις ευρώ ετησίως. Συγκεκριμένα, το μέγεθος της παραοικονομίας στη χώρα μας, σύμφωνα με την έκθεση του αυστριακού ακαδημαϊκού Φρίντριχ Σνάιντερ (Friedrich Schneider), ανέρχεται σε περίπου 43 δις ευρώ ετησίως, δηλαδή σε 24% του ΑΕΠ<sup>50</sup>.

Για την Ελλάδα, ενδεικτικό είναι το ακόλουθο σχήμα με στοιχεία από πρόσφατη έρευνα του ΟΟΣΑ, που δείχνει συνολικά την αδυναμία ανταπόκρισης των πολιτών στις φορολογικές και τραπεζικές τους υποχρεώσεις.

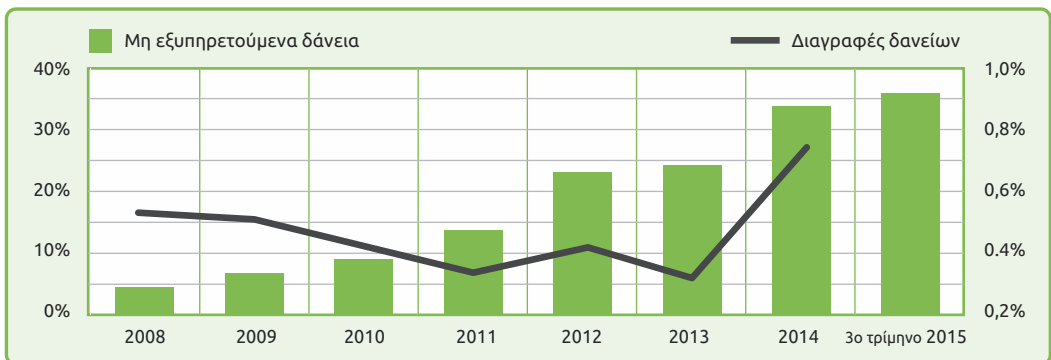
<sup>48</sup> Buildings Performance Institute Europe (Μάιος 2014): *Alleviating Fuel Poverty in the EU*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/BDzBYZ>

<sup>49</sup> Eurostat (Ιούλ. 2016): *Energy Price Statistics*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/oNBMoZ>

<sup>50</sup> The Huffington Post (Φεβ. 2016): *Η Φοροδιαφυγή Οργιάζει, το Κράτος Κινδυνεύει με Κατάρρευση*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/dlUdnr>

**ΓΡΑΦΗΜΑ 5: Φορολογικό χρέος ως ποσοστό επί του καθαρού ποσού εισπράξης εσόδων**

Πηγή: ΟΟΣΑ (2015): *Tax Administration 2015: Comparative information on OECD and other advanced and emerging economies*.

**ΓΡΑΦΗΜΑ 6: Μη εξυπηρετούμενα δάνεια και διαγραφές δανείων**

Οι διαγραφές εκφράζονται ως ετήσιες ροές. Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια περιλαμβάνουν και τα αναδιρθωμένα δάνεια.  
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος και IMF Financial Soundness Indicators database.

### 2.3. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

Τον χειμώνα του 2012-13 τα μεγάλα αστικά κέντρα της Ελλάδας βίωσαν τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της ενεργειακής φτώχειας μέσα από το φαινόμενο της αιθαλομίχλης. Λόγω της αύξησης στο κόστος προμήθειας πετρελαίου θέρμανσης, πολλά νοικοκυριά στράφηκαν στο τζάκι και τη σόμπα ως μέσο θέρμανσης, καίγοντας σε μεγάλο βαθμό ακατάλληλα και φθηνά υλικά. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στην Αθήνα τα επίπεδα αιωρούμενων σωματιδίων αυξήθηκαν κατά 30%, ενώ οι συγκεντρώσεις οργανικών ενώσεων, γνωστών για την πρόκληση καρκίνου στον άνθρωπο, πενταπλασιάστηκαν, προκαλώντας αναπνευστικά και καρδιακά προβλήματα στους κατοίκους της πόλης<sup>51</sup>.

<sup>51</sup> Ελευθεροτυπία (Δεκ. 2013): Έρευνα καθηγητών του ΑΠΘ – Οι Επιπτώσεις στην Υγεία από την Αιθαλομίχλη. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/02auNj>

### 3. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΦΤΩΧΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

**Η** αύξηση των ενεργειακών τιμών, σε συνδυασμό με τη μείωση των εισοδημάτων ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης που πλήττει την Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, έχουν πολλαπλασιάσει τον αριθμό των ευάλωτων νοικοκυριών, εντείνοντας έτσι το φαινόμενο της ενεργειακής φτώχειας στη χώρα. Η ενεργειακή φτώχεια δύναται να εκτιμηθεί μέσα από επιστημονικά και κοινωνικά ερευνητικά προγράμματα και μελέτες που διενεργούν πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα, ινστιτούτα, ιδρύματα, ΚοινΣΕπ, ΜΚΟ, καθώς και από επεξεργασία στοιχείων που προέρχονται από κρατικές υπηρεσίες και δομές, όπως υπουργεία, κοινωνικές υπηρεσίες και παρόχους ενέργειας, δήμους, ευρωπαϊκές και εθνικές στατιστικές και ελεγκτικές αρχές.

Η μεθοδολογία που ακολουθείται στις μελέτες και έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί για την καταγραφή των επιπέδων ενεργειακής φτώχειας στην Ελλάδα, αλλά και διεθνώς, βασίζεται στην παρακολούθηση ορισμένων δεικτών:

- ποσοστό του εισοδήματος που αφορά στην κάλυψη δαπανών για την ενέργεια,
- υποκειμενικά ερωτηματολόγια (βαθμός ικανοποίησης από τις συνθήκες διαβίωσης, εκτίμηση ποσού δαπανών για ενέργεια κ.ά.), και
- ενεργειακή απόδοση των κτιρίων ως ένδειξη για την εκτίμηση της ενεργειακής φτώχειας μέσω των Πιστοποιητικών Ενεργειακής Απόδοσης (ΠΕΑ).

Άλλος ένας παράγοντας που υποδεικνύει την ύπαρξη ενεργειακής φτώχειας στη χώρα μας είναι το χαμηλό εισόδημα<sup>52</sup>, καθώς, λόγω της οικονομικής στασιμότητας και της μείωσης των εισοδημάτων, ένας μεγάλος αριθμός πολιτών δεν μπορεί πλέον να ανταποκριθεί στις αυξημένες, λόγω των φόρων, τιμές της ενέργειας. Οι τιμές του ηλεκτρικού ρεύματος έχουν αυξηθεί στην Ελλάδα περισσότερο από άλλες ευρωπαϊκές περιοχές λόγω κανονιστικών μέτρων (φόροι, «δικαιώματα» εκπομπών αερίων θερμοκηπίου – περίοδος 2009-2012) ή λόγω διακύμανσης των πρώτων υλών (πετρέλαιο) ή της τιμής της εισαγόμενης ενέργειας. Ειδικότερα, εκτιμάται ότι οι αυξήσεις στο κόστος ενέργειας, λόγω γενικότερης αύξησης τιμών στα ορυκτά καύσιμα, την περίοδο 2005-2010 κυμάνθηκαν από 0,50 έως 1,35 ευρώ/λίτρο. Αυτός ήταν ένας καθοριστικός παράγοντας που επηρέασε σημαντικά την κατάσταση της ενεργειακής φτώχειας στη χώρα, καθώς η μεγάλη αύξηση στο κόστος οικιακής θέρμανσης οδήγησε σε μείωση της χρήσης του πετρελαίου από το 65,9% στο 38,1%<sup>53</sup>, χωρίς παράλληλη εφαρμογή μέτρων αύξησης της ενεργειακής αποτελεσματικότητας στις περισσότερες κατοικίες. Εκτός αυτού, υπήρξαν και άλλες, γενικές αλλά και ειδικές πολιτικές, οι οποίες αύξησαν την ενεργειακή φτώχεια, όπως για παράδειγμα η αύξηση των φόρων ιδιοκτησίας και η είσπραξή τους μέσω της ΔΕΗ.

<sup>52</sup> Η Καθημερινή (Ιούν. 2016): ΕΛΣΤΑΤ: *Κάτω από το Όριο της Φτώχειας το 21,4% των Ελλήνων*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/K1viX5>

<sup>53</sup> Στοιχεία που κατέθεσε η Δρ Ευαγγελία Χατζηκωνσταντίνου, αρχιτέκτων-πολεοδόμος, στο πρώτο εργαστήριο που διοργανώθηκε στο πλαίσιο αυτής της μελέτης, τον Απρίλιο του 2016.



Τα αποτελέσματα μιας πρόσφατης έρευνας πεδίου με θέμα «Βασικοί δείκτες ενεργειακής αποδοτικότητας των ελληνικών κατοικιών»<sup>54</sup>, που πραγματοποιήθηκε σε δείγμα περίπου 200 ελληνικών νοικοκυριών και αφορούσε τις συνθήκες των χρηστών σε σχέση με την κατανάλωση ενέργειας για θέρμανση, επιβεβαιώνουν τα σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα ελληνικά νοικοκυριά για την κάλυψη των ενεργειακών τους αναγκών. Σύμφωνα με την παραπάνω έρευνα, το 50-60% των χρηστών χρησιμοποιεί θέρμανση για λιγότερο από 6 ώρες ημερησίως, ενώ αντίστοιχα μόνο το 13-17% έχει συνεχή λειτουργία. Σχεδόν οι μισοί χρήστες εμφανίζονται δυσαρεστημένοι με τις επικρατούσες συνθήκες άνεσης στις κατοικίες τους, ενώ η πλειοψηφία επιλέγει την τμηματική θέρμανση της κατοικίας του.

Έχει διαπιστωθεί ότι το κόστος θέρμανσης ανά άτομο και μονάδα επιφάνειας είναι κατά 127% μεγαλύτερο στις χαμηλές εισοδηματικές τάξεις σε σχέση με τα υψηλά εισοδήματα, ενώ το κόστος για τον δροσισμό είναι κατά 100% μεγαλύτερο, όπως αναφέρεται στην παρουσίαση «Εξοικονόμηση ενέργειας στον κτιριακό τομέα στην Ελλάδα – Μύθοι και πραγματικότητα»<sup>55</sup>. Αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι τα χαμηλότερα οικονομικά στρώματα της κοινωνίας κατά κανόνα διαμένουν σε κατοικίες χαμηλής ενεργειακής απόδοσης και δεν διαθέτουν τους απαραίτητους πόρους για την ενεργειακή αναβάθμιση των κατοικιών τους.

Σύμφωνα με τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων από τα Πιστοποιητικά Ενεργειακής Απόδοσης που εξέδωσε το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ) το έτος 2015<sup>56</sup>, εάν τα υφιστάμενα κτίρια αναβαθμιζόνταν ενεργειακά ώστε να πληρούν τις προδιαγραφές του Κανονισμού Ενεργειακής Απόδοσης Κτιρίων (ΚΕΝΑΚ), και συγκεκριμένα, αν αναβαθμιζόνταν σε ενεργειακή κατηγορία Β', θα ήταν εφικτό ένα ποσοστό εξοικονόμησης ενέργειας 59% για τις κατοικίες, 38% για τα κτίρια τριτογενούς τομέα και 39% για τα δημόσια κτίρια. Αυτό αυτόματα μεταφράζεται σε μείωση του κόστους για τη θέρμανση/ψύξη τους.

Σε μια ακόμα έρευνα με ερωτηματολόγια που πραγματοποιήθηκε πριν από τέσσερα χρόνια από το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο με στοιχεία για τον Δήμο της Αθήνας<sup>57</sup>, παρατηρήθηκε μεγάλο πρόβλημα ενεργειακής φτώχειας στις κατηγορίες κοινωνικών ομάδων που θεωρούνται περισσότερο ευάλωτες (μονογονεϊκές και πολύτεκνες οικογένειες, ΑΜΕΑ, άνεργοι, συνταξιούχοι). Για τη Βόρεια Ελλάδα, τα περισσότερα από 500 ερωτηματολόγια που συμπληρώθηκαν δεν συνηγορούν στην ύπαρξη μεγάλου προβλήματος ενεργειακής φτώχειας, παρόλο που από τα στοιχεία των Πιστοποιητικών Ενεργειακής Απόδοσης (ΠΕΑ) προκύπτει ότι τα κτίρια των κατοικιών κατατάσσονται κυρίως στις κατηγορίες Ζ και Η, στις χαμηλότερες δηλαδή κατηγορίες. Παράλληλα, η μείωση της κατανάλωσης που διαπιστώθηκε τα προηγούμενα χρόνια δεν φαίνεται να προκύπτει από δράσεις εξοικονόμησης ενέργειας, αλλά λόγω της διαβίωσης σε συνθήκες χαμηλής θερμοκρασίας τον χειμώνα από νοικοκυριά που ζουν χωρίς ή με ελάχιστη θέρμανση.

Ο Συνήγορος του Πολίτη, στο πλαίσιο της συμμετοχής του στο πρόγραμμα «Αλληλεγγύη και κοινωνικός αποκλεισμός στην Ελλάδα»<sup>58</sup>, πραγματοποίησε μεταξύ Φεβρουαρίου και Απρι-

<sup>54</sup> Κ.Α. Μπαλαράς, Ε.Γ. Δασκαλάκη, Μ. Βιτάλη (2014). *Βασικοί Δείκτες Ενεργειακής Αποδοτικότητας Ελληνικών Κατοικιών*, Ανακοίνωση στο 10ο Εθνικό Συνέδριο για τις «Ήπιες Μορφές Ενέργειας», Θεσσαλονίκη. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/re3wAM>

<sup>55</sup> Μ. Σανταμούρης (Νοέμ. 2011): *Εξοικονόμηση Ενέργειας στον Κτιριακό Τομέα στην Ελλάδα – Μύθοι και Πραγματικότητα*, Διαθέσιμο στο <https://goo.gl/2qUSDE>

<sup>56</sup> ΥΠΕΝ (2015): *Έκθεση Στατιστικής Ανάλυσης ΠΕΑ Κτιρίων Έτους 2015*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/qVQzN8>

<sup>57</sup> Σ.Ν. Μποέμη, Ε. Ζέρβας (Νοέμ. 2014): 10ο Εθνικό Συνέδριο για τις Ήπιες Μορφές Ενέργειας «Οικιακή Θέρμανση και Επίπεδο Θερμικής Άνεσης σε Περίοδο Οικονομικής Κρίσης». Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/QCS7II>

<sup>58</sup> Έκθεση Συνηγούρου του Πολίτη (2015). Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/QI9GND>

λίου του 2015 μια έρευνα πεδίου στην οποία διερευνήθηκαν, μεταξύ άλλων, ο κοινωνικός αποκλεισμός και τα προβλήματα υποβάθμισης που έχουν προκύψει τα τελευταία χρόνια της οικονομικής κρίσης σε συγκεκριμένες περιοχές της Αθήνας και του Δυτικού Λεκανοπεδίου<sup>59</sup>, από την οποία προέκυψαν τα ακόλουθα συμπεράσματα:

- Το 29,2% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι δεν καλύπτονται οι ανάγκες τους σε θέρμανση/ψύξη, μαγείρεμα, ζεστό νερό, ψυγείο και ηλεκτρισμό, ενώ το 80,2% του συγκεκριμένου ποσοστού δεν είναι σε θέση να καλύψει ούτε καν τις βασικές ανάγκες ψύξης - θέρμανσης, κυρίως για οικονομικούς λόγους.
- Το 17% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι διακόπηκε η ηλεκτροδότηση ή η υδροδότηση της οικίας του λόγω ανεξόφλητων λογαριασμών, με το 45,5% να αναφέρει ότι η διακοπή πραγματοποιήθηκε τουλάχιστον μια έως δύο φορές.
- Το 48,5% των ερωτηθέντων αντιμετώπισε δυσκολίες κατά την τελευταία πενταετία στην αποπληρωμή οφειλών του.
- Το 24% των ερωτηθέντων έχει προβεί σε ρύθμιση ληξιπρόθεσμων οφειλών του προς τη ΔΕΗ ή την ΕΥΔΑΠ.
- Το 12% των ερωτηθέντων που διαμένουν σε πολυκατοικία ανέφερε ότι δεν υπάρχει κεντρική θέρμανση λόγω παλαιότητας του κτιρίου. Από τους υπόλοιπους που διαμένουν σε πολυκατοικία με κεντρική θέρμανση, το 23,4% δήλωσε ότι δεν λειτουργεί από το έτος 2010, κυρίως για οικονομικούς λόγους.
- Οι ερωτηθέντες που διαμένουν σε πολυκατοικία όπου δεν υπάρχει ή δεν λειτουργεί κεντρική θέρμανση χρησιμοποιούν ως μέσο θέρμανσης σόμπες (υγραερίου, χαλαζία, αλογόνου, κηροζίνης) σε ποσοστό 33,14%, κλιματιστικά σε ποσοστό 29,14% και θερμοσυσσωρευτές σε ποσοστό 21,71%. Καταγράφηκε, επίσης, ένα ποσοστό 4,57% που δεν χρησιμοποιεί κανένα μέσο θέρμανσης.

Σημαντικό εύρημα της έρευνας είναι το ότι το 27,8% των ερωτηθέντων δεν ήταν καν ενήμερο σχετικά με τη δυνατότητα ένταξης στα εκπαιδευτικά τιμολόγια που προβλέπονται για συγκεκριμένες κατηγορίες ευάλωτων πελατών της ΔΕΗ, ενώ μόλις το 17%, δήλωσαν ότι έχουν ήδη υπαχθεί σε εκπαιδευτικό τιμολόγιο. Για να καλύψει την ανάγκη αυτή, ο Συνήγορος του Πολίτη συνέταξε οδηγό σε ηλεκτρονική μορφή για την ενημέρωση των ευπαθών ομάδων σχετικά με τις υπηρεσίες του Δημοσίου και την αξιοποίησή τους<sup>60</sup>.

Τα τελευταία 12 χρόνια πραγματοποιείται μια έρευνα από το Τμήμα Φυσικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, με την επίβλεψη του καθηγητή Μάνθου Σανταμούρη, αξιοποιώντας τη χρήση μετρητών για την καταγραφή της πραγματικής κατανάλωσης ενέργειας σε περισσότερα από 6.000 νοικοκυριά πανελλαδικά. Έγινε κατηγοριοποίηση των νοικοκυριών αυτών σε πέντε ομάδες, με βάση την εισοδηματική τους κατάσταση (0-20, 20-40, 40-60, 60-80, 80-100). Στην κατηγορία με το χαμηλότερο 20% των εισοδημάτων παρατηρήθηκαν:

<sup>59</sup> Συνήγορος του Πολίτη (Ιαν. 2016): *Οικονομική και Ανθρωπιστική Κρίση στις Γειτονιές της Πόλης*. Αποτελέσματα έρευνας πεδίου. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/C8JU6c>

<sup>60</sup> Συνήγορος του Πολίτη (Δεκ. 2015): *Οδηγός Δικαιωμάτων και Παροχών για Ευάλωτες Ομάδες*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/z104qg>

- Πολύ χαμηλές θερμοκρασίες στο εσωτερικό των κατοικιών το χειμώνα (ενδεικτικά αναφέρεται ότι το 2012-2013 οι μέσες θερμοκρασίες εντός των κατοικιών ήταν της τάξης των 12,5°C – ενώ η κατηγορία του 40% είχε 15,5°C) και υπερθέρμανση το καλοκαίρι (μέση θερμοκρασία στους 37°C και 270 διαδοχικές ώρες με θερμοκρασία μεγαλύτερη των 34°C).
- Σχεδόν διπλάσια δαπάνη για ενέργεια λόγω χαμηλής ενεργειακής απόδοσης του κτιρίου.
- Επίσης, παρατηρήθηκαν αυξημένες κατά 20% οι περιπτώσεις ψυχασθένειας, κατά 50% τα προβλήματα αναπνευστικού, κατά 60% οι αλλεργίες, ενώ το 70% της επιπλέον θνησιμότητας είναι πολίτες αυτής της εισοδηματικής κατηγορίας.
- Στις ομάδες 80-100%, το 74% των κατοίκων ζουν σε μονωμένα κτίρια.

Έρευνα που πραγματοποιήθηκε στον Δήμο Αθήνας το διάστημα 2014-2015<sup>61</sup>, είχε ως στόχο την ανάδειξη της χωρικής διάστασης του φαινομένου της ενεργειακής φτώχειας και των καθημερινών πρακτικών των πολιτών για την αντιμετώπισή του, αντί να εστιάσει σε τεχνικές και οικονομικές παραμέτρους, όπως συνήθως γίνεται σε αντίστοιχες έρευνες. Συγκεκριμένα επιδιώχθηκε:

- η ανάλυση του τρόπου ανάδυσης της ενεργειακής φτώχειας και των πρακτικών που υιοθετούν τα νοικοκυριά για την αντιμετώπισή της και
- η διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο η ενεργειακή φτώχεια και οι χωροκοινωνικές ανισότητες συσχετίζονται και αναπαράγονται σε τοπικό επίπεδο.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε δύο επίπεδα:

---

**Α' ΕΠΙΠΕΔΟ: Πόλη (Δήμος Αθήνας):** συνολική εικόνα του προβλήματος πρόσβασης στην ενέργεια απογράφοντας στατιστικά στοιχεία. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι υπάρχουν προβλήματα στην κατανάλωση ενέργειας σε όλες τις γειτονίες της πόλης, σε κάποιες με μεγαλύτερη ένταση. Επίσης έγινε σαφές ότι η κοινωνική συγκρότηση του χώρου συνδέεται άμεσα με τη δομή του κτιριακού αποθέματος.

---

**Β' ΕΠΙΠΕΔΟ: Πολυκατοικία:** συνεντεύξεις με ενοίκους. Προέκυψαν τα εξής συμπεράσματα:

- Αυξημένη κινητικότητα των ενοίκων με μετακινήσεις εντός πόλης για λόγους πρόσβασης σε καλύτερα σπίτια με θέρμανση ή λόγω χρεών σε κοινόχρηστα.
- Σε πολλές πολυκατοικίες δεν λειτουργεί η θέρμανση, ενώ στα διαμερίσματα με δυνατότητα αυτόνομου συστήματος θέρμανσης τα ενοίκια είναι υψηλότερα.
- Υπάρχει πληθώρα συμπληρωματικών μέσων θέρμανσης (θερμοπομποί, ηλεκτρικές κουβέρτες, σόμπες αλογόνου κ.ά.).
- Όσοι πολίτες μπορούν, επιδιώκουν να κάνουν εργασίες ενεργειακής αναβάθμισης στην κατοικία τους ή αντικαθιστούν τον κεντρικό λέβητα-καυστήρα ή αυτονομούνται.

---

<sup>61</sup> Δρ Φερενίκη Βαταβάλη, Δρ Ευαγγελία Χατζηκωνσταντίνου: *Γεωγραφία της Ενεργειακής Φτώχειας στο Δήμο Αθήνας* (έρευνα υπό δημοσίευση).

Η ενεργειακή φτώχεια αποτυπώνεται τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα και μέσα από τα αυξημένα αιτήματα πολιτών προς φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης για τη λήψη υποστήριξης σε θέματα ενέργειας. Χαρακτηριστική είναι η προγραμματική σύμβαση «Ηλεκτρικό ρεύμα για όλους»<sup>62</sup> μεταξύ της ΔΕΗ και της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων, με στόχο την ενίσχυση των νοικοκυριών που αδυνατούν να ανταποκριθούν στην αποπληρωμή των λογαριασμών τους. Στον Δήμο Αιγιάλεω<sup>63</sup> όλο και συχνότερα ζητείται η παρέμβαση της κοινωνικής υπηρεσίας για διαμεσολάβηση σε ζητήματα εξόφλησης λογαριασμών ενέργειας, ακόμα και από πολίτες που είναι ενταγμένοι σε κοινωνικά προγράμματα.

Ένα ειδικό θέμα, που έχει ενταθεί το τελευταίο διάστημα στην Ελλάδα, είναι η ενεργειακή φτώχεια την οποία αντιμετωπίζουν πρόσφυγες που διαμένουν σε ακατάλληλους χώρους «υποδοχής» για αρκετά μεγάλα διαστήματα. Είναι πιθανόν ότι τα προβλήματα του χειμώνα (βροχές, κρύο, υγρασία) διαδέχονται το πρόβλημα της υπερθέρμανσης για τους πρόσφυγες που ζουν στο ύπαιθρο, σε κτίρια και χώρους που δεν πληρούν τις απαραίτητες προδιαγραφές.

---

<sup>62</sup> ΔΕΗ (Μάρ. 2016): Απόσπασμα πρακτικών συνεδρίασης ΔΣ (10/3/2016). Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/povvd5>

<sup>63</sup> Στοιχεία που κατέθεσε ο Τάσος Κωνσταντακόπουλος, Δήμος Αιγιάλεω, στο πρώτο εργαστήριο που διοργανώθηκε στο πλαίσιο αυτής της μελέτης, τον Απρίλιο του 2016.

## 4. ΕΜΜΕΣΕΣ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

**Η** αντιμετώπιση του φαινομένου της ενεργειακής φτώχειας βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος σε ευρωπαϊκό επίπεδο, και όχι μόνο. Πλήθος μελετών καταγράφουν μια δύσκολη πραγματικότητα που αφορά σ' έναν μεγάλο αριθμό ελληνικών νοικοκυριών και καταδεικνύουν την αυξητική τάση του φαινομένου λόγω των πολιτικών που έχει υιοθετήσει η χώρα και των σοβαρών προκλήσεων εξαιτίας της κρίσης τα τελευταία χρόνια.

Η ελληνική πολιτική για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που σχετίζονται με την αδυναμία πρόσβασης στην ενέργεια, κατά συνέπεια και η αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας, κινείται σε τρεις άξονες:

- (α) την **ευρωπαϊκή νομοθεσία** και πολιτική για την προστασία ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, τη μείωση της φτώχειας, την ενέργεια και το κλίμα κ.ά.,
- (β) το **ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο** (πολύ ασθενές σε σχέση με την ενεργειακή φτώχεια, που επικεντρώνεται κυρίως σε επιδόματα), και
- (γ) τις **πολιτικές προσαρμογές και αντιπαραθέσεις** σε σχέση με τη φτώχεια και την ενεργειακή φτώχεια.

### 4.1. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

Στο πλαίσιο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020»<sup>64</sup>, έχουν τεθεί συγκεκριμένοι στόχοι σε πέντε πρωταρχικούς τομείς<sup>65</sup>, οι οποίοι πρέπει να επιτευχθούν μέχρι το τέλος του 2020. Οι στόχοι εξειδικεύονται για κάθε κράτος-μέλος<sup>66</sup>. Οι τομείς αυτοί είναι η απασχόληση, η έρευνα και η ανάπτυξη, η εκπαίδευση, η κλιματική αλλαγή και ενεργειακή βιωσιμότητα, και η καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

<sup>64</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Αύγ. 2011): *Στόχοι της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020»*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/alhWNp>

<sup>65</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Ιούν. 2015): *Στόχοι της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020»*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/lbrlbV>

<sup>66</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Ιούν. 2015): *Στόχοι της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020»*, Παρουσίαση στόχων. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/7tmVHq>

Συγκεκριμένα, για τους δύο τελευταίους τομείς που σχετίζονται με την ενεργειακή φτώχεια έχουν τεθεί οι παρακάτω στόχοι:

(α) για την **κλιματική αλλαγή και ενεργειακή βιωσιμότητα**:

- μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 20% (ή και 30%, εφόσον οι συνθήκες το επιτρέπουν) σε σχέση με το 1990,
- εξασφάλιση του 20% της ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, και
- αύξηση κατά 20% της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων.

(β) για την **Ελλάδα** οι στόχοι που έχουν τεθεί είναι:

- μείωση κατά 4% των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου,
- εξασφάλιση του 18% της ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, και
- αύξηση κατά 27,1% της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων.

Οι στόχοι αυτοί, βάσει της «Συμφωνίας του Παρισιού» για το κλίμα, πρέπει να αναθεωρηθούν και να γίνουν πιο φιλόδοξοι, ιδιαίτερα σε σχέση με το 2030 και το 2050.

• Για την **καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού**:

μείωση τουλάχιστον κατά 20 εκατομμύρια του αριθμού των πολιτών που βρίσκονται ή κινδυνεύουν να βρεθούν σε κατάσταση φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

Ο στόχος της μείωσης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα αφορούσε στη μείωση κατά 450.000 των ατόμων που βρίσκονται ή κινδυνεύουν να βρεθούν σε κατάσταση φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Λόγω της οικονομικής ύφεσης που διανύει η Ελλάδα, ο στόχος αυτός θα πρέπει να επικαιροποιηθεί και να μειωθεί πέραν του στόχου ο αριθμός των πολιτών που βρίσκονται ή κινδυνεύουν να βρεθούν σε κατάσταση φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

Εκτός από τους στόχους της Ευρώπης για το 2020, η Ελλάδα δεσμεύεται και από τις ευρωπαϊκές οδηγίες και πολιτικές για ενεργειακά θέματα όπως έχουν περιγραφεί σε προηγούμενο κεφάλαιο (1.2. *Ευρωπαϊκό και διεθνές πλαίσιο: νομοθεσία, πολιτικές*).

## 4.2. ΕΜΜΕΣΕΣ ΕΘΝΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΦΤΩΧΕΙΑ

Η πίεση από την αύξηση της τιμής της ενέργειας, αλλά και ο πολλαπλασιασμός των νοικοκυριών που βρίσκονταν ή κινδύνευαν να βρεθούν σε κατάσταση εισοδηματικής φτώχειας –κατά συνέπεια και σε κατάσταση ενεργειακής φτώχειας– οδήγησαν σε υιοθέτηση πολιτικών από τις διαδοχικές ελληνικές κυβερνήσεις, οι οποίες συνοψίζονται σε συγκεκριμένα επιδόματα και στο κοινωνικό τιμολόγιο της ΔΕΗ, τα οποία αναφέρονται παρακάτω.

Για την προστασία των ευάλωτων ομάδων εισήχθη με απόφαση του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, το «**κοινωνικό οικιακό τιμολόγιο**»<sup>67</sup> ηλεκτρικής ενέργειας για τους οικιακούς καταναλωτές μέσω της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ). Η έκπτωση που προσφέρεται είναι σήμερα της τάξης του 30-42%, σε ετήσια κατανάλωση έως 5.000 kWh, με σχεδόν το 7% του συνόλου των νοικοκυριών να θεωρούνται επιλέξιμα για τη συμμετοχή

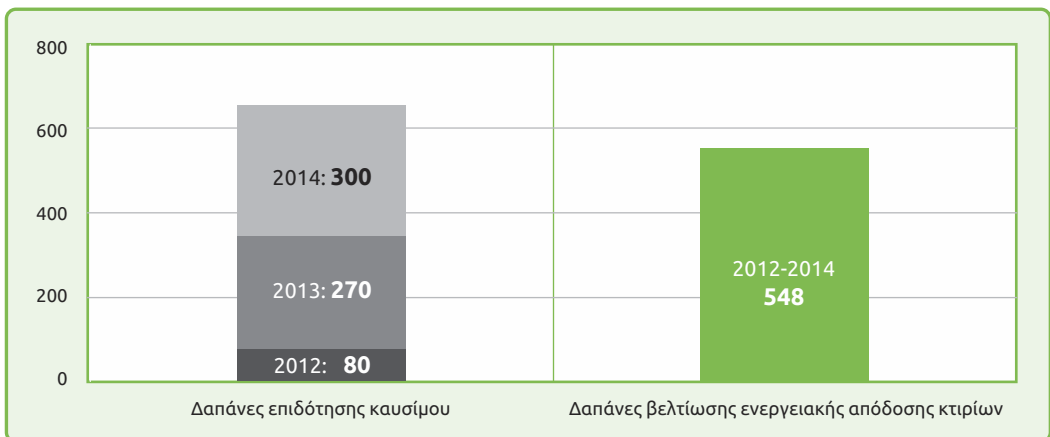
<sup>67</sup> ΔΕΗ: Πληροφορίες για το Κοινωνικό Οικιακό Τιμολόγιο. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/fE3dGt>

τους σε αυτό. Αυτή η ομάδα-στόχος έχει προσδιοριστεί με σαφήνεια μέσα από συγκεκριμένα εισοδηματικά και περιουσιακά κριτήρια (π.χ. εισόδημα χαμηλότερο από 12.000 ευρώ).

Επιπλέον, το Ελληνικό Κοινοβούλιο ενέκρινε τον Μάρτιο του 2015 έναν νόμο που έδινε τη δυνατότητα να παρέχονται έως και 300 kWh ηλεκτρικής ενέργειας (για το 2015) σε νοικοκυριά που δεν ήταν σε θέση να πληρώσουν τους λογαριασμούς ενέργειας<sup>68</sup>. Τα ενεργειακά χρέη προκάλεσαν ένα ντόμινο σε ολόκληρη την αγορά ενέργειας, κάτι που ακόμα και σήμερα επηρεάζει τη ρευστότητα (και αποδοτικότητα) των παραγωγών, όπως για παράδειγμα τη Δημόσια Επιχείρηση Αερίου (ΔΕΠΑ), τους εισαγωγείς φυσικού αερίου αλλά και τους παρόχους. Έτσι, το ζήτημα της ενεργειακής φτώχειας κινδυνεύει να μετατραπεί σε ζήτημα ενεργειακής ασφάλειας<sup>69</sup>. Σε μια τέτοια περίπτωση, είναι αμφίβολο το κατά πόσον αυτά τα βραχυπρόθεσμα μέτρα θα είναι επαρκή στο πλαίσιο της τρέχουσας οικονομικής κατάστασης στην Ελλάδα.

Μία ακόμα πολιτική που συνδέεται έμμεσα με το φαινόμενο της ενεργειακής φτώχειας στη χώρα μας, μέσω της επίδρασης στο εισόδημα του νοικοκυριού, είναι η θεσμοθετημένη **επιδότηση ενοικίου** της τάξης των 70-200 ευρώ το μήνα, την οποία δικαιούνται περίπου 30.000 ελληνικά νοικοκυριά, εφόσον πληρούν συγκεκριμένα εισοδηματικά και κοινωνικά κριτήρια<sup>70</sup>.

#### ΓΡΑΦΗΜΑ 7: Κατανομή δαπανών για την επιδότηση καυσίμου και τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης κτιρίων στην Ελλάδα (σε εκατομμύρια ευρώ)



Πηγή: BPIE: *Alleviating Fuel Poverty in Europe 2014*, σελ. 33.

Αν και σε πολλές εκθέσεις και νομικά κείμενα αναφέρεται ότι η ενεργειακή αναβάθμιση είναι η πιο βιώσιμη λύση για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας, η Ελλάδα δεν κατάφερε να αναπτύξει έναν οικονομικό μηχανισμό που θα βοηθούσε πραγματικά τα νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος να υλοποιήσουν δράσεις αναβάθμισης της ενεργειακής αποτελεσματικότητας της κατοικίας τους και επομένως αντιμετώπισης της ενεργειακής φτώχειας. Αντιθέτως,

<sup>68</sup> European Parliament ITRE Committee (Αύγ. 2015): *How to end Energy Poverty? Scrutiny of Current EU and Member States Instruments*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/hkb1a0>

<sup>69</sup> International Energy Agency: *What is Energy Security?* Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/Tpx5aV>

<sup>70</sup> ITRE Committee (Οκτ. 2015): *How to End Energy Poverty? Scrutiny of Current EU and Member States Instruments, 2015*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/Is0iKV>

η χώρα μας, σε απάντηση για τις υψηλές τιμές των καυσίμων, δαπάνησε μεγάλα ποσά σε επιδόματα θέρμανσης συμβάλλοντας στην εισαγωγή πετρελαίου και στην επιδείνωση των δημοσιονομικών επιδόσεων της χώρας, χωρίς μάλιστα να αντιμετωπίσει δραστικά την ενεργειακή φτώχεια.

Ειδικότερα, για την περίοδο 2012-2014<sup>71</sup>, η ελληνική κυβέρνηση δαπάνησε το ποσό των 650.000.000 ευρώ για την καταβολή του επιδόματος πετρελαίου θέρμανσης σε ευάλωτους καταναλωτές (περίπου 580.000 δικαιούχοι για το 2014). Το συγκεκριμένο πρόγραμμα συνεχίστηκε και τα επόμενα χρόνια, και το 2016 αναγνωρίστηκαν ως δικαιούχοι σε αυτό 330.000 άτομα, στα οποία πρόκειται να διατεθούν συνολικά 105.000.000 ευρώ. Με βάση την απόφαση του Υπουργείου Οικονομικών της 10/12/2015<sup>72</sup>, ορίστηκαν τα κοινωνικά (οικογενειακή κατάσταση), εισοδηματικά (ετήσιο εισόδημα) και περιουσιακά (ακίνητη περιουσία) κριτήρια για την καταβολή του επιδόματος, ενώ καθορίστηκε και η σύνδεση του ύψους του επιδόματος με τις ανάγκες για θέρμανση με βάση τις τέσσερις κλιματικές ζώνες. Παράλληλα, θεσπίστηκαν ειδικές διατάξεις σε σχέση με την επιφάνεια της κατοικίας και το χρονικό διάστημα των αγορών για την ηλεκτρονική καταβολή του επιδόματος.

Ίσως η πιο σημαντική και ουσιώδης ενέργεια για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας μέσω της ενεργειακής αναβάθμισης κατοικιών ήταν το πρόγραμμα «Εξοικονόμηση Κατ' Οίκον»<sup>73</sup>, που θεσπίστηκε το 2012 και περιελάμβανε ειδικά εισοδηματικά κριτήρια σε σχέση με τον προσδιορισμό των δικαιούχων ενίσχυσης για την εφαρμογή μέτρων ενεργειακής αναβάθμισης (μεγαλύτερο ποσοστό ενίσχυσης για οικογένειες με ετήσιο εισόδημα μέχρι 20.000 ευρώ ή σε μονομελή νοικοκυριά με εισόδημα μικρότερο των 12.000 ευρώ). Το πρόγραμμα, όμως, προέβλεπε την υλοποίηση των επεμβάσεων μέσω συνεργασίας με τις τράπεζες και απαιτούσε σημαντική γραφειοκρατία, με την οποία δεν ήταν εξοικειωμένοι οι περισσότεροι δικαιούχοι. Την περίοδο 2014-2016 είχαν δεσμευτεί μόλις 548.000.000 ευρώ για έργα ενεργειακής αναβάθμισης μέσω του συγκεκριμένου προγράμματος, ενώ μέχρι τον Οκτώβριο του 2013 είχαν διατεθεί σε 40.000 δικαιούχους περίπου 406.000.000 ευρώ.

Στην Κοινή Υπουργική Απόφαση (ΚΥΑ), τον Ιούνιο του 2016, προβλέπεται η ανανέωση του προγράμματος και η τροποποίηση του «Εξοικονόμηση Κατ' Οίκον», προκειμένου να ενταχθούν περισσότεροι δικαιούχοι. Οι πόροι προέρχονται από τον εθνικό προϋπολογισμό, τα δικαιώματα εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, καθώς και από τους τόκους των κεφαλαίων του Ταμείου, και αναμένεται να καλύψουν την ένταξη άλλων 8.000 δικαιούχων που δεν μπόρεσαν να ενταχθούν στο πρόγραμμα την προηγούμενη περίοδο, λόγω εξάντλησης των σχετικών κονδυλίων το 2014.

Παράλληλα με το πρόγραμμα «Εξοικονόμηση Κατ' Οίκον», σε ισχύ ήταν και το πρόγραμμα «Χτίζοντας το Μέλλον»<sup>74</sup>, το οποίο είχε ως στόχο την αναδιάρθρωση της αγοράς δομικών υλικών έτσι ώστε να διασφαλιστεί ότι κάθε βελτιωτική παρέμβαση στην ενεργειακή απόδοση κτιρίων που θα επιτευχθεί μέχρι το 2020 θα συνοδεύεται απαραίτητα από μείωση της ενεργειακής κατανάλωσης σε όλες τις κατηγορίες των κτιρίων. Ο σχεδιασμός του περιελάμβανε

<sup>71</sup> Buildings Performance Institute Europe (Μάιος 2014): *Alleviating Fuel Poverty in the EU*.

Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/BDzBYZ>

<sup>72</sup> Υπουργείο Οικονομικών (Δεκ. 2015): Επίδομα Πετρελαίου Θέρμανσης 2015-2016. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/wl4Jy6>

<sup>73</sup> Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας: Ανανεωμένο Πρόγραμμα «Εξοικονόμηση Κατ' Οίκον» με Ευνοϊκούς Όρους. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/lwU2Ur>

<sup>74</sup> Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας: Χτίζοντας Το Μέλλον. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/C5QWRW>



σταδιακή υλοποίηση και πρόβλεψη για την κάλυψη ενεργειακών έργων άνω των 25 εκατομμυρίων ευρώ κατά τα πρώτα τρία χρόνια. Στην ουσία, το πρόγραμμα αφορούσε σε μια συνεργασία του δημόσιου τομέα, της οικοδομικής βιομηχανίας και των πολιτών. Ο δημόσιος τομέας είχε ως ευθύνη την εφαρμογή των εθελοντικών συμφωνιών με τον ιδιωτικό τομέα, ώστε να διασφαλιστούν σημαντικές εκπτώσεις για τους πολίτες –τουλάχιστον 20%– για προϊόντα και υπηρεσίες. Επιπλέον, θα δομούσε την αγορά με τέτοιον τρόπο ώστε να επικρατεί διαφάνεια σχετικά με τις πιστοποιήσεις και τα τεχνικά χαρακτηριστικά του κάθε προϊόντος.

Στο ίδιο πλαίσιο, αυτό της εξοικονόμησης ενέργειας, διαμορφώθηκαν από το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (ΥΠΕΚΑ) δύο βασικά υποδείγματα συμβάσεων ενεργειακής απόδοσης. Πρόκειται για συμβάσεις που θα μπορούν να συνάπτουν οι ενδιαφερόμενοι τελικοί καταναλωτές με Επιχειρήσεις Ενεργειακών Υπηρεσιών (ΕΕΥ ή ESCOs) οι οποίες, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, «*διαθέτουν την απαιτούμενη τεχνογνωσία και εμπειρία για την υλοποίηση παρεμβάσεων με σκοπό την εξοικονόμηση ενέργειας και τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης εγκαταστάσεων και κτιρίων*». Το κόστος των παρεμβάσεων αναλαμβάνουν οι ΕΕΥ που αποπληρώνονται από το ποσό που εξοικονομείται από τους μειωμένους λογαριασμούς ενέργειας. Σε διαφορετική περίπτωση, εάν τη χρηματοδότηση του έργου αναλάβει ο πελάτης, η αμοιβή της ΕΕΥ είναι σταθερή, αλλά απομειώνεται σε περίπτωση απόκλισης από τις εγγυήσεις για τα ελάχιστα επίπεδα εξοικονόμησης ενέργειας και οικονομικού οφέλους.

Στο Μητρώο Επιχειρήσεων Ενεργειακών Υπηρεσιών<sup>75</sup> υπάρχουν εγγεγραμμένες 47 εταιρείες, ενώ οι περισσότερες δράσεις που έχουν μέχρι σήμερα υλοποιηθεί αφορούν σε έργα εγκαταστάσεων, όπως π.χ. οδοφωτισμό δήμων.

Τα υποδείγματα συμβάσεων που έχουν αναρτηθεί από το Υπουργείο αντιπροσωπεύουν δύο βασικούς τύπους συμβάσεων, τη «Σύμβαση Εγγυημένης Απόδοσης»<sup>76</sup> και τη «Σύμβαση Διαμοιραζόμενου Οφέλους»<sup>77</sup>.

Η **Σύμβαση Εγγυημένης Απόδοσης** έχει τα ακόλουθα βασικά χαρακτηριστικά:

- τη χρηματοδότηση του έργου αναλαμβάνει ο πελάτης,
- η κυριότητα του εξοπλισμού ανήκει εξ αρχής στον πελάτη,
- η ΕΕΥ παρέχει εγγυήσεις για ελάχιστα επίπεδα εξοικονόμησης ενέργειας και οικονομικού οφέλους,
- η αμοιβή της ΕΕΥ είναι σταθερή, αλλά σε περίπτωση απόκλισης από τις εγγυήσεις απομειώνεται, και
- η σύμβαση μπορεί να λυθεί πριν από την προβλεπόμενη διάρκεια σε περίπτωση επίτευξης του συνολικού στόχου.

<sup>75</sup> Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας: Μητρώο Επιχειρήσεων Ενεργειακών Υπηρεσιών. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/b4iM13>

<sup>76</sup> Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας: Μητρώο Επιχειρήσεων Ενεργειακών Υπηρεσιών – Σύμβαση Εγγυημένης Απόδοσης. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/A4vwVv>

<sup>77</sup> Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας: Μητρώο Επιχειρήσεων Ενεργειακών Υπηρεσιών – Σύμβαση Διαμοιραζόμενου Οφέλους. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/kWhv8p>

Η **Σύμβαση Διαμοιραζόμενου Οφέλους** έχει τα εξής χαρακτηριστικά:

- τη χρηματοδότηση του έργου αναλαμβάνει η ΕΕΥ,
- η κυριότητα του εξοπλισμού περιέρχεται στον πελάτη με τη λήξη της σύμβασης,
- η ΕΕΥ δεν παρέχει εγγυήσεις για ελάχιστα επίπεδα εξοικονόμησης ενέργειας και οικονομικού οφέλους.
- η αμοιβή της ΕΕΥ είναι ποσοστό του οικονομικού οφέλους από την εκτέλεση του έργου.

Μια ιδιαιτερότητα της χώρας μας έναντι άλλων στην ΕΕ, που φέρει ειδικό βάρος αναφορικά με την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας, είναι πως η οργανωμένη κατοικία είναι συγκριτικά περιορισμένη, ενώ μετά και την κατάργηση του Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας (ΟΕΚ), η εθνική πολιτική για την κοινωνική κατοικία εξαντλείται στην επιδότηση του ενοικίου.

Ο ΟΕΚ, από το 1954 που ιδρύθηκε, έχει κατασκευάσει περισσότερες από 50.000 κατοικίες, ενώ από τις εισφορές των εργαζομένων επιδοτούσε στεγαστικά δάνεια, καθώς και το ενοίκιο ασθενέστερων κοινωνικών ομάδων. Παράλληλα, χρηματοδοτούσε τις επισκευές σεισμόπληκτων κατοικιών και χορηγούσε δάνεια για τις επισκευές κατοικιών. Ο Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας, προτού καταργηθεί το 2015, διέθετε στην κατοχή του γη για την ανέγερση νέων οικισμών, ενώ σύμφωνα με τον σύλλογο εργαζομένων του οργανισμού, περίπου 212.000.000 ευρώ/έτος εξακολουθούν να εισπράττονται υπέρ του Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας από κρατήσεις σε μισθούς όλων των δημοσίων υπαλλήλων. Παράλληλα, το 70,4% των στεγαστικών δανείων του ΟΕΚ είναι κόκκινα, ενώ από τα δάνεια για την επιδότηση ενοικίου κόκκινα είναι το 62%. Με την κατάργηση του ΟΕΚ, 400 εξειδικευμένοι υπάλληλοι που εργάζονταν στην κοινωνική κατοικία μετατάχθηκαν κυρίως στον ΟΑΕΔ και σήμερα εργάζονται για την παροχή επιδομάτων ανεργίας.

Η απουσία ενός κεντρικού φορέα παραγωγής κοινωνικής κατοικίας, όπως ο ΟΕΚ, δυσχεραίνει και τη διαχείριση των εργατικών πολυκατοικιών, όπου η εφαρμογή μέτρων ενεργειακής αναβάθμισης θα μπορούσε να συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στην αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας και στην ανακούφιση νοικοκυριών χαμηλού εισοδήματος. Ένα μεγάλο τμήμα του κτιριακού αποθέματος των εργατικών πολυκατοικιών που συναντούμε σε διάφορες ελληνικές πόλεις έχει κατασκευαστεί τη δεκαετία του 1960, πριν από την εισαγωγή του Ελληνικού Κανονισμού Θερμομόνωσης στην Ελλάδα (1979), κι επομένως παρουσιάζει μεγάλο δυναμικό εξοικονόμησης ενέργειας. Ταυτόχρονα, χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό τυποποίησης, γεγονός που ευνοεί τη δημιουργία οικονομικών κλίμακας αναφορικά με την εφαρμογή παρεμβάσεων εξοικονόμησης ενέργειας.

Μεταπτυχιακή μελέτη<sup>78</sup> που αφορά στην εξοικονόμηση ενέργειας σε εργατικές πολυκατοικίες στην Ελλάδα τεκμηριώνει αφενός το σημαντικό δυναμικό εξοικονόμησης που μπορεί να επιτευχθεί κι αφετέρου τα επιπρόσθετα οφέλη από μια βαθιά ενεργειακή ανακαίνιση με συλλογικά χαρακτηριστικά. Σύμφωνα με την ενεργειακή επιθεώρηση που έγινε σε μια τυπική εργατική πολυκατοικία του '60 στους Αμπελόκηπους Θεσσαλονίκης, το κτίριο κατατάχθηκε στην τελευταία κατηγορία. Σε σχέση με το κτίριο αναφοράς, το υπό επιθεώρηση κτίριο καταναλώνει περίπου τέσσερις φορές περισσότερη ενέργεια για τη θέρμανση, την ψύξη και το ζεστό νερό χρήσης. Ως αποτέλεσμα, το κτίριο ευθύνεται για την έκλυση 248,6 kg/m<sup>2</sup> εκπομπών CO<sub>2</sub>.

Η μελέτη είχε ως κύριο στόχο να διερευνήσει την πλέον κατάλληλη στρατηγική για τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης των εργατικών πολυκατοικιών στην Ελλάδα αναγνωρίζοντας τα πολλαπλασιαστικά οφέλη που κρύβουν τα κτίρια αυτά.

<sup>78</sup> Kyriaki Metaxa (Οκτ. 2011): *Energy Audit in Buildings of Significant Multiplicatory and Architectural Value*, MSc Energy Systems. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/8jyWwA>

#### 4.3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΕΜΜΕΣΩΝ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

Παρόλο που είναι ευρέως αποδεκτό ότι ένα πολύ μεγάλο ποσοστό εξοικονόμησης ενέργειας μπορεί να προέλθει από μειωμένη κατανάλωση στη θέρμανση και το ζεστό νερό χρήσης στα κτίρια λόγω της υψηλής ενεργειακής τους απόδοσης, λίγα γίνονται προς αυτήν την κατεύθυνση σήμερα στην Ελλάδα. Γενναίες πολιτικές κινήτρων είχαν οδηγήσει στο παρελθόν σε σημαντική αύξηση των εγκαταστάσεων ηλιακών θερμοσιφώνων. Αντίστοιχες πολιτικές θα μπορούσαν να συμβάλουν θετικά, τόσο προς την κατεύθυνση αναβάθμισης του υφιστάμενου κτιριακού αποθέματος όσο και σε επίπεδο ενημέρωσης των πολιτών, με στόχο τη μείωση/εξάλειψη πιθανών αμφιβολιών για τα οφέλη των ενεργειακών αναβαθμίσεων, αλλά και για άλλα παράπλευρα οφέλη, όπως π.χ. η καλή υγεία των ενοίκων.

Προκειμένου να επιτευχθούν ουσιαστικά αποτελέσματα στην αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας είναι καθοριστική η κατανόηση ορισμένων κρίσιμων ζητημάτων, ειδικά για την Ελλάδα, όπως ο κατακερματισμός της ιδιοκτησίας, η σχέση της με τον τομέα των κατασκευών και η ανάγκη για διαφορετικές λύσεις από γειτονιά σε γειτονιά.

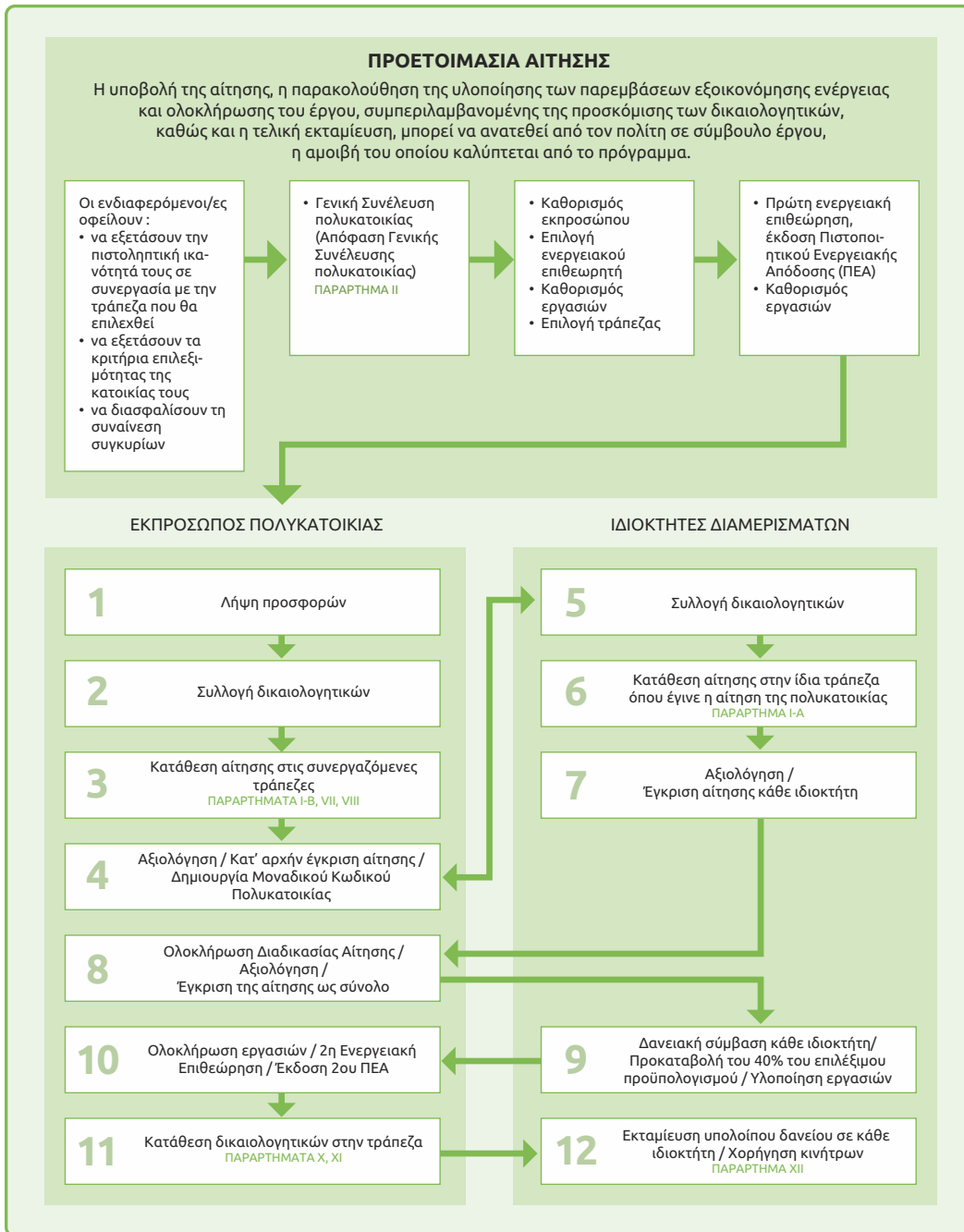
Σε σχέση με το πρόγραμμα «Εξοικονόμηση κατ' Οίκον», το γεγονός ότι η δομή του περιελάμβανε τραπεζικό δανεισμό για την εφαρμογή των επεμβάσεων στις κατοικίες οδηγούσε στο να ελέγχονται οι πολίτες ως προς την πιστοληπτική τους ικανότητα, προκειμένου να ενταχθούν σε αυτό. Άτομα με χαμηλό εισόδημα ή χωρίς εργασία (που συνήθως υποφέρουν και από ενεργειακή φτώχεια) θεωρήθηκαν αφερέγγυοι δανειολήπτες από τις τράπεζες και, κατά συνέπεια, εξαιρέθηκαν από το πρόγραμμα. Ως εκ τούτου, ο περιορισμένος προϋπολογισμός του δεν μπόρεσε να κατευθυνθεί στα πραγματικά ευάλωτα νοικοκυριά, εκείνα δηλαδή με πολύ χαμηλό εισόδημα. Λόγω του περιορισμένου προϋπολογισμού του προγράμματος, αλλά και της ιδιαίτερα γραφειοκρατικής φύσης του, ο αριθμός των κατοικιών που τελικά εντάχθηκαν σε αυτό ήταν εξαιρετικά μικρός. Αξίζει να σημειωθεί πως δεν υπήρξε κάποια μέριμνα να προηγηθούν κτίρια υψηλής ενεργειακής κατανάλωσης, δεδομένου πως η συντριπτική πλειοψηφία των ελληνικών κατοικιών έχει κατασκευαστεί πριν τη θεσμοθέτηση του πρώτου Κανονισμού Θερμομόνωσης Κτιρίων (1979) και κατά συνέπεια το 60% των ελληνικών κτιρίων κατατάσσεται στις κατηγορίες ενεργειακής απόδοσης E έως H.

Ενδεικτικά αναφέρεται ότι από τις 33.000 κατοικίες που βρίσκονται εντός των ορίων του Δήμου Αγίου Δημητρίου, παρόλο που σε ποσοστό 75% ανήκαν στις ενεργειακές κατηγορίες E-Z-H, μόλις 356 κατοικίες (περίπου 1%) εντάχθηκαν στο πρόγραμμα «Εξοικονόμηση κατ' Οίκον»<sup>79</sup>. Ωστόσο, τα αποτελέσματα που προκύπτουν από τις κατοικίες που αναβαθμίστηκαν ενεργειακά στο πλαίσιο του προγράμματος ήταν πολύ ενθαρρυντικά. Το 59% των κτιρίων κατατάχθηκαν στις κατηγορίες Γ και Δ, και το 14% στις κατηγορίες Α και Β, ενώ από αυτοψίες έχει διαπιστωθεί ότι στα πιο εύρωστα νοικοκυριά έχουν γίνει επιπλέον παρεμβάσεις από αυτές που προβλέπονταν στο πρόγραμμα.

Σημαντικά χαμηλή ήταν και η συμμετοχή στο «Εξοικονόμηση κατ' Οίκον» πολυκατοικιών, παρόλο που κάτι τέτοιο θα ήταν λογικό, καθώς ορισμένα μέτρα εξοικονόμησης δεν μπορούν να είναι το ίδιο αποτελεσματικά εάν δεν εφαρμοστούν στο σύνολο ενός κτιρίου (π.χ. εξωτερική

<sup>79</sup> Στοιχεία που κατέθεσε ο Χρήστος Μπελιάς, Δήμος Αγίου Δημητρίου, στο πρώτο εργαστήριο που διοργανώθηκε στο πλαίσιο αυτής της μελέτης, τον Απρίλιο του 2016.

**ΓΡΑΦΗΜΑ 8: Διάγραμμα εφαρμογής του προγράμματος «Εξοικονόμηση κατ’ Οίκον» για την περίπτωση πολυκατοικίας**



Πηγή: Ιστοσελίδα προγράμματος «Εξοικονόμηση κατ’ Οίκον». Διαθέσιμο στο <http://www.ypeka.gr/?tabid=526>

θερμομόνωση). Το πρόγραμμα παρείχε τη δυνατότητα στους ιδιοκτήτες διαμερισμάτων να συμμετέχουν από κοινού, ως πολυκατοικία, εντούτοις η περιπλοκότητα της διαδικασίας αίτησης, που αποτυπώνεται στο διπλανό διάγραμμα εφαρμογής, σε συνδυασμό με επιπλέον προϋποθέσεις για τους ιδιοκτήτες, αποτέλεσαν κρίσιμα εμπόδια. Στην περίπτωση της πολυκατοικίας, οι ιδιοκτήτες διαμερισμάτων πρέπει να αποφασίσουν ομόφωνα να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα. Κατόπιν αιτούνται τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα, ανεξάρτητα από το αν πληρούν τα κριτήρια επιλεξιμότητας. Σε περίπτωση που η αίτησή τους απορριφθεί από το πιστωτικό ίδρυμα, η εφαρμογή των παρεμβάσεων δεν επηρεάζεται καθώς οι ίδιοι δεσμεύονται για την αυτοχρηματοδότησή τους.

Τα παραπάνω εμποδίζουν τη συμμετοχή του κτιρίου ως μονάδα και επιπλέον την καθιστούν απαγορευτική στην περίπτωση πολυκατοικιών όπου διαμένουν οικογένειες χαμηλού εισοδήματος. Αναλύοντας τα δεδομένα των αιτήσεων συμμετοχής στο πρόγραμμα που είχαν εγκριθεί μέχρι τον Ιούλιο του 2016 προκύπτει ένα συντριπτικά χαμηλότερο ποσοστό πολυκατοικιών, γεγονός που μεταφράζεται μακροπρόθεσμα σε χαμηλότερα επίπεδα εξοικονόμησης ενέργειας που επιτυγχάνονται με το πρόγραμμα. Σε συνδυασμό με τον ελάχιστο επιθυμητό στόχο εξοικονόμησης, που είναι η αναβάθμιση του κτιρίου κατά μια μόνο ενεργειακή κλάση, μέσω του προγράμματος θα προκύψουν αναπόφευκτα μια σειρά από ήπιες ενεργειακές ανακαινίσεις που θα μπορούσαν να συμβάλουν σε έναν βαθμό στην αύξηση της ευαισθητοποίησης του κοινού, αλλά όχι τόσο στην επίτευξη των εθνικών περιβαλλοντικών στόχων και σίγουρα όχι στην αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας.

#### ΓΡΑΦΗΜΑ 9: Υπαγωγές έως τον Ιούλιο του 2016

ΤΥΠΟΣ ΚΤΙΡΙΟΥ	ΣΥΝΟΛΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Πολυκατοικία	642	1,3 %
Μονοκατοικία	15.020	30,0 %
Διαμέρισμα ως μέρος πολυκατοικίας	1.917	3,8 %
Μεμονωμένο διαμέρισμα πολυκατοικίας	32.462	64,9 %

Πηγή: ETEAN A.E.

Με βάση τα παραπάνω, φαίνεται πως είναι σημαντικό, αλλά κυρίως αναγκαίο, να επανεξεταστούν και αξιολογηθούν εκ νέου τα υφιστάμενα εθνικά μέτρα και πολιτικές για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας στην Ελλάδα.

## 5. ΚΑΛΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

Στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού έργου «Ενεργειακή Φτώχεια και Ενεργειακή Απόδοση στην Ευρώπη»<sup>80</sup> – ΕΡΕΕ, οι καλές πρακτικές προς εφαρμογή για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας που μπορούν στη συνέχεια να αναγνωριστούν ως καλά παραδείγματα θα πρέπει να βασίζονται σε μια προοδευτική εφαρμογή έρευνας διαφορετικών επιπέδων. Για παράδειγμα, είναι απαραίτητη η ανάλυση των αιτιών, των συνεπειών, και των προσδιοριστικών παραγόντων που μπορούν να επιτευχθούν αρχικά μέσω έρευνας και ανάλυσης σε εθνικό επίπεδο και στη συνέχεια μέσω σύγκρισης των ευρημάτων σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Σημαντική είναι, επίσης, η ανάλυση και η σύνθεση των πληροφοριών για τις δομές και υποδομές που η κάθε χώρα προσφέρει, καθώς και η πλήρης συμμετοχή όλων των κοινωνικών εταίρων και των εμπλεκόμενων μερών στη διαδικασία διαμόρφωσης και υλοποίησης των πολιτικών για την ενεργειακή φτώχεια.

Στα εργαστήρια τα οποία διοργανώθηκαν στο πλαίσιο του έργου αυτού, συζητήθηκαν, μεταξύ άλλων θεμάτων, και η ανάγκη διάδοσης της πληροφορίας, η υποχρέωση της πλήρους και συνεχούς ενημέρωσης των πολιτών για τη σύνδεση της ενεργειακής φτώχειας με τα προβλήματα υγείας, καθώς και η υποχρέωση των χωρών να εκπονήσουν ένα στρατηγικό σχέδιο με μετρήσιμους στόχους μείωσης του φαινομένου. Για να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο είναι σημαντική η ενίσχυση της γνώσης του φαινομένου. Για να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο είναι σημαντική η ενίσχυση της γνώσης του φαινομένου. Για να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο είναι σημαντική η ενίσχυση της γνώσης του φαινομένου. Για να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο είναι σημαντική η ενίσχυση της γνώσης του φαινομένου. Για να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο είναι σημαντική η ενίσχυση της γνώσης του φαινομένου.

Για παράδειγμα, στη **Μεγάλη Βρετανία** υπάρχουν διαθέσιμα πολλά μέτρα και εργαλεία για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας σε τοπικό επίπεδο, και τα στοιχεία δείχνουν πως η αντιμετώπιση αυτή είναι περισσότερο αποτελεσματική για την εφαρμογή μέτρων τόσο σε επίπεδο πρόληψης, όσο και αντιμετώπισης του φαινομένου. Οι πολιτικές αυτές προέκυψαν αφού τα Κοινοβούλια της Αγγλίας και της Ουαλίας ψήφισαν, το 2000, τον νόμο «Warm Homes and Energy Conservation Act»<sup>81</sup>, με στόχο την εξάλειψη της ενεργειακής φτώχειας. Ο νόμος

<sup>80</sup> Intelligent Energy Europe (Νοέμ. 2011): *European Fuel Poverty and Energy Efficiency*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/moes1z>

<sup>81</sup> The Welsh Government (Μάρτ. 2013): *Warm Homes and Energy Conservation Act 2000: A Fuel Poverty Commitment for Wales*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/nc8Kul>

υιοθετεί ορισμό για την ενεργειακή φτώχεια και απαιτεί από την κυβέρνηση να δημοσιεύσει μια στρατηγική που θα διαμορφώνει πολιτικές ώστε να διασφαλιστεί όσο το δυνατόν περισσότερο ότι δεν θα υπάρχουν άτομα που ζουν σε κατάσταση ενεργειακής φτώχειας. Την ίδια όμως στιγμή, μια μερίδα ενδιαφερόμενων μερών αντικρούει τις πρακτικές αυτές, καθώς ισχυρίζεται πως οι πραγματοποιούμενες δράσεις σε τοπικό επίπεδο κατακερματίζουν τα διαθέσιμα κεφάλαια, και, κατά συνέπεια, δεν θα είναι εφικτή η χρηματοδότηση μέσω ενός εθνικού στρατηγικού πλάνου.

Στη **Γαλλία** και στο **Βέλγιο** υπάρχουν διαθέσιμα αρκετά μέτρα που χρησιμοποιούν διαφορετικούς δείκτες μέτρησης –π.χ. δείκτες ενέργειας, κοινωνικούς και οικονομικούς–, και ήδη εκπρόσωποι διαφορετικών τομέων έχουν δεσμευτεί να δημιουργήσουν ένα Εθνικό Σχέδιο Στρατηγικής για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας.

Στην **Ιταλία** το φαινόμενο αντιμετωπίζεται κυρίως σε επίπεδο αύξησης της ενεργειακής αποδοτικότητας των κτιρίων μέσω ενός συνδυασμού εργαλείων και μέτρων. Στην Ισπανία, ενώ υπάρχουν ευκαιρίες για τη μείωση του φαινομένου, υπάρχει έλλειψη εργαλείων και μέτρων για την καταγραφή του φαινομένου και, κατά συνέπεια, λιγιστά μέσα για την αντιμετώπισή του.

Στο πλαίσιο του έργου «Ενεργειακή Φτώχεια και Ενεργειακή Απόδοση στην Ευρώπη», έχουν δημιουργηθεί και οδηγοί για πέντε διαφορετικές χώρες (το Βέλγιο, την Αγγλία, τη Γαλλία, την Ιταλία και την Ισπανία), οι οποίοι παρέχουν οδηγίες και κατευθύνσεις με στόχο να βοηθήσουν τους πολιτικούς, τις τοπικές αρχές, αλλά και τους πολίτες να αναγνωρίσουν το πρόβλημα και, κυρίως, να βοηθηθούν στην εύρεση λύσεων και πρακτικών για την αντιμετώπισή του.

Στο πλαίσιο των πρακτικών αντιμετώπισης, αναφέρουμε και τις προτάσεις που έγιναν στην έρευνα<sup>82</sup> «Ενεργειακή φτώχεια, ένα νέο κοινωνικό ρίσκο;», στη Γερμανία. Συγκεκριμένα, προτείνονται μέτρα όπως η αύξηση των επιδομάτων, ώστε να καλύπτουν το σύνολο της δαπάνης ενέργειας, η αύξηση των ορίων επιδότησης ενοικίου, ώστε οι ιδιοκτήτες να έχουν κίνητρα για την ενεργειακή αναβάθμιση αποσυνδεδεμένα από την αύξηση του ενοικίου. Επίσης, προτείνεται η διεύρυνση των συστημάτων mini-contracting, ώστε οι επενδύσεις να γίνονται από τους προμηθευτές ενέργειας και η αποπληρωμή των μικροδανείων να γίνεται από την εξοικονόμηση που επιτυγχάνεται.

## 5.1. ΚΑΛΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΑΠΟ ΚΡΑΤΙΚΟΥΣ ΦΟΡΕΙΣ, ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΥΣ

Οι δράσεις που αναφέρονται παρακάτω έχουν πολλά κοινά σημεία. Στηρίχτηκαν και στηρίζονται στη συλλογικότητα, στον καθορισμό στόχων με άξονα τον πολίτη, στη δημιουργία προγραμμάτων που έχουν επίκεντρο την προστασία της δημόσιας υγείας, τη δημιουργία θέσεων εργασίας, αλλά και την αύξηση των οικονομικών δεικτών σε επίπεδο κοινότητας, δήμου, περιφέρειας και χώρας.

<sup>82</sup> Bleckmann, Lisa; Luschei, Frank; Schreiner, Nadine; Strünck, Christoph (Φεβ. 2016): *Energiearmut als Neues Soziales Risiko? Eine Empirische Analyse als Basis für Existenzsichernde Sozialpolitik*. Διαθέσιμο στο: <http://bit.ly/2kCOlko>

### ■ Ηνωμένο Βασίλειο

Το Ηνωμένο Βασίλειο έχει να παρουσιάσει αρκετές καλές πρακτικές, καθώς και καλά αποτελέσματα σε ό,τι αφορά τον σχεδιασμό πολιτικών και δράσεων με τη συνεργασία δήμων και τοπικών φορέων για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα που παρουσίασε το Local Government Association<sup>83</sup>, δημιουργήθηκαν τοπικά σχήματα με τη συμμετοχή των δήμων και τοπικών κοινωνικών φορέων, τα οποία, αφού αναζητήσαν τις αιτίες, σχεδίασαν λύσεις οι οποίες και βοήθησαν στη μείωση των ποσοστών ενεργειακής φτώχειας. Μερικά παραδείγματα:

- Ο Δήμος του Νότιγχαμ<sup>84</sup> μείωσε σχεδόν κατά το ήμισυ τα επίπεδα της ενεργειακής φτώχειας στην πόλη από το 2008 έως το 2011, μειώνοντας το ποσοστό της από 12% σε 7%. Ο στόχος ήταν ο αριθμός να φτάσει κάτω από 4% μέχρι το 2014, κάτι το οποίο επετεύχθη μέσω συντονισμένων προσπαθειών μιας ομάδας που δημιουργήθηκε για τον σκοπό αυτό και ονομάζεται City Council's Housing Strategy Team. Η ομάδα αυτή είναι υπεύθυνη για την παρακολούθηση και τον συντονισμό όλων των έργων βελτίωσης των ενεργειακών αναβαθμίσεων σε ιδιωτικές, αλλά και κοινωνικές κατοικίες, πάντα σε συνεργασία με κρατικούς οργανισμούς, παρόχους ενέργειας κ.ά. Το παραπάνω αποτέλεσμα ήταν προϊόν αξιοποίησης διαθέσιμων χρηματοδοτικών εργαλείων.
- Το Bristol Energy Efficiency Scheme<sup>85</sup> μόνωσε 10.000 κατοικίες σε όλη την πόλη δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στις ευπαθείς ομάδες, όπως ηλικιωμένοι, οικογένειες με οικονομικά προβλήματα κ.λπ. Όλοι οι ιδιοκτήτες κατοικιών, αλλά και ενοικιαστές, ήταν επιλέξιμοι να συμμετάσχουν στο δωρεάν πρόγραμμα μόνωσης της τοικοποιίας, αλλά και των ταρατσών. Το πρόγραμμα χρηματοδοτήθηκε από το δημοτικό συμβούλιο του Μπρίστολ, καθώς και από έναν προμηθευτή καυσίμων.
- Το δημοτικό συμβούλιο του Kirklees έχει βραβευτεί με το βραβείο Ashden Award για το έργο Kirklees Warm Zone<sup>86</sup> ως το καλύτερο ενεργειακό σχήμα σε επίπεδο τοπικού συμβουλίου. Μέσω του σχήματος αυτού οι ιδιοκτήτες/ένοικοι που έρχονται αντιμέτωποι με την ενεργειακή φτώχεια μπορούν να μονώσουν την κατοικία τους δωρεάν. Αυτό μεταφράζεται σε 51.000 κατοικίες μέχρι στιγμής. Ο στόχος του έργου είναι να βελτιωθεί η θερμική άνεση των ενοίκων και υπάρχουν ήδη μετρήσιμα οικονομικά αποτελέσματα, καθώς έχουν εξοικονομηθεί περισσότερες από 80 εκατομμύρια λίρες Αγγλίας, ενώ το όφελος για το περιβάλλον είναι τεράστιο λόγω της μείωσης των εκπομπών άνθρακα.
- Το πρόγραμμα Arbed<sup>87</sup> είναι ένα πρόγραμμα της κυβέρνησης της Ουαλίας που έχει ως στόχο τη μείωση της κατανάλωσης της ενέργειας στα νοικοκυριά, χρηματοδοτώντας την υιοθέτηση μέτρων από τους κατοίκους, ειδικότερα των χαμηλών εισοδημάτων. Ο βασικός σκοπός είναι να μειωθούν τα επίπεδα της ενεργειακής φτώχειας και, παράλληλα, η ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης. Το πρόγραμμα Arbed ξεκίνησε το 2009 και αποτελείται από δύο φάσεις. Η πρώτη φάση ολοκληρώθηκε το 2012, ενώ η δεύτερη το 2015. Στην πρώτη φάση η κυβέρνηση επένδυσε το ποσό των 36,6 εκατομμυρίων λιρών, ποσό το οποίο στη συνέχεια

<sup>83</sup> Local Government Association (Ιούλ. 2013): *Tackling Fuel Poverty Through Local Leadership*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/NpJNsi>

<sup>84</sup> Nottingham City Council (2015): *Council Plan Puts Citizens at The Heart*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/0xsVel>

<sup>85</sup> Centre for Sustainable Energy (Σεπ. 2008): *Bristol Energy Efficiency Scheme (BEES)*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/RkiKc9>

<sup>86</sup> Kirklees Council: *Kirklees Warm Zone*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/bkhKAP>

<sup>87</sup> The Welsh Government (Μάρτ. 2013): *Arbed – Strategic Energy Performance Investment Programme*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/31FJoF>



ενισχύθηκε με ακόμη 32 εκατομμύρια λίρες, από τα οποία τα 20 εκατομμύρια διέθεσαν οι τοπικές αρχές, ενώ τα υπόλοιπα 12 εκατομμύρια εταιρείες ενεργειακών υπηρεσιών.

Κατά τη διάρκεια του προγράμματος, περισσότερα από 7.500 νοικοκυριά ωφελήθηκαν. Οι δράσεις που χρηματοδοτήθηκαν ήταν κυρίως αλλαγές κουφωμάτων, μόνωση στεγών, αλλά και συμβουλές για εξοικονόμηση ενέργειας. Το αποτέλεσμα ήταν μια αξιοσημείωτη αλλαγή της ενεργειακής κλάσης των κατοικιών. Πριν τη δράση, το 88% των κατοικιών που έλαβαν μέρος στο πρόγραμμα βρίσκονταν στην κατηγορία F, ενώ μετά τις παρεμβάσεις το 91% αυτών των κατοικιών ανέβηκαν τρεις κλάσεις, δηλαδή κατατάχθηκαν στην κατηγορία C. Οι βελτιώσεις στις κατοικίες δεν επηρέασαν μόνο τις τιμές των ακινήτων, αλλά είχαν θετική επίδραση και στο περιβάλλον, καθώς υπήρξε σημαντική μείωση των εκπομπών CO<sub>2</sub> κατά 3.025 τόνους/έτος. Σε ό,τι αφορά τα νοικοκυριά, οι λογαριασμοί ενέργειας έχουν μειωθεί κατά προσέγγιση κατά 248 ευρώ/νοικοκυριό/έτος, ενώ η συνολική εξοικονόμηση που επιτεύχθηκε ήταν περίπου 328.000 ευρώ/έτος. Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε, η θερμική άνεση των ενοίκων αυξήθηκε, ενώ δημιουργήθηκαν θέσεις εργασίας και εκπαιδεύτηκαν περισσότερα από 1.704 άτομα.

Κατά τη δεύτερη φάση του έργου, η επένδυση άγγιξε το ποσό των 46 εκατομμυρίων λιρών και περισσότερες από 4.800 κατοικίες ωφελήθηκαν, ενώ οι εκπομπές άνθρακα μειώθηκαν κατά 2.540 τόνους/έτος.

### ■ Ιρλανδία

Η δράση Warmer Homes Scheme<sup>88</sup> είναι ένα ζωτικής σημασίας έργο της Ιρλανδικής Κυβέρνησης για να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που αφορούν την πρόσβαση σε πόρους και ενέργεια. Η δράση στοχεύει σε ευάλωτες και οικονομικά ασθενείς κοινωνικές ομάδες παρέχοντας συμβουλές, αλλά και χρηματοδότηση για την υιοθέτηση μέτρων ενεργειακής αποδοτικότητας. Η δράση συντονίζεται από την Αρχή για τη Βιώσιμη Ενέργεια της Ιρλανδίας (SEAI) και, μεταξύ άλλων, συνεργάζεται και με τοπικούς φορείς. Οι παρεμβάσεις για την ενίσχυση της ενεργειακής απόδοσης χρηματοδοτούνται ολοκληρωτικά από τη δράση.

Κατά το έτος 2013, επενδύθηκαν περισσότερα από 82 εκατομμύρια ευρώ και περισσότερα από 95.000 νοικοκυριά υποστηρίχθηκαν. Κατά το διάστημα 2006-2009 η εξοικονόμηση κάθε νοικοκυριού ανά έτος ήταν 85,83 ευρώ, ενώ για το έτος 2010 οι χρηματοδοτούμενες παρεμβάσεις είχαν ως αποτέλεσμα τη μείωση των εκπομπών CO<sub>2</sub> κατά 33.000 τόνους.

### ■ Γαλλία

Το Picardie Pass Rénovation<sup>89</sup> είναι ένα πρόγραμμα που εφαρμόστηκε στη Γαλλία, στην περιοχή της Πικαρδίας. Συγκεκριμένα, η περιφέρεια σε συνεργασία με το Public Service for Energy Efficiency αξιοποίησαν πλήρως τα διαθέσιμα ευρωπαϊκά χρηματοδοτικά εργαλεία για την αναβάθμιση των κατοικιών της περιοχής μέσω συμβάσεων ενεργειακής απόδοσης. Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Στρατηγικών Επενδύσεων (European Fund for Strategic Investments – EFSI) και το πρόγραμμα ELENA στηρίζουν το έργο αυτό, του οποίου η σύμβαση υπεγράφη τον Δεκέμβριο του 2015. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις, μέσω της επένδυσης αυτής θα επιτευχθεί εξοικονόμηση ενέργειας μέχρι και 75%. Η συνολική επένδυση αναμένεται να φτάσει το ποσό των 58 εκατομμυρίων ευρώ.

<sup>88</sup> SEAI – Sustainable Energy Authority of Ireland: *Better Energy Warmer Homes Scheme (BEWH)*.

Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/Nc73Hk>

<sup>89</sup> CEE Bankwatch Network (Ιούν. 2016): *Energy Efficiency in Residential Buildings in France: Energy Performance. Contracting to Boost Investments*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/OZUzxP>

## 5.2. ΚΑΛΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Η κοινωνική κατοικία, ή κοινωνική στέγαση, έχει αναπτυχθεί σε διάφορες χρονικές στιγμές και μορφές σε όλη την Ευρώπη. Ωστόσο, χαρακτηρίζεται πάντα και παντού από την κοινή αποστολή να παρέχει στα νοικοκυριά στέγαση που να μπορούν να αντέξουν οικονομικά, μέσα από ευνοϊκούς όρους μίσθωσης και ασφάλειας. Συχνά εξυπηρετεί κι άλλους σκοπούς, όπως για παράδειγμα την κοινωνική ένταξη ειδικών ή/και ευπαθών ομάδων πληθυσμού. Η διαχείριση αυτών των κατοικιών γίνεται συνήθως από συνεταιρισμούς, δημοτικές ή δημόσιες επιχειρήσεις, τοπικά δημοτικά συμβούλια, ΜΚΟ, αλλά και σωματεία. Στην Ελλάδα το συγκεκριμένο ιδιοκτησιακό μοντέλο κατοικιών δεν είναι διαδεδομένο, ενώ ο πιο κοντινός σε αυτά τα σχήματα φορέας ήταν ο Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας (ο οποίος πρόσφατα καταργήθηκε). Στο εξωτερικό υπάρχουν αρκετά παραδείγματα πολιτικών αντιμετώπισης του φαινομένου της ενεργειακής φτώχειας μέσω αξιοποίησης διαθέσιμων χρηματοδοτικών εργαλείων που έχουν αναπτυχθεί για τον σκοπό αυτό. Μερικά από αυτά παρατίθενται παρακάτω:

### ■ FinSH – Financial and Support Instruments for Fuel Poverty in Social Housing<sup>90</sup>

Ο στόχος του έργου FinSH ήταν η ανάπτυξη υποστηρικτικών σχημάτων με σκοπό την αναγνώριση των οικονομικών και κοινωνικών εμποδίων που δεν επιτρέπουν την πρόσβαση των κοινωνικών κατοικιών σε εργαλεία που αφορούν στην ενεργειακή αναβάθμιση. Μέσω των μέτρων που αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο του έργου, η ενεργειακή φτώχεια μειώθηκε, ενώ αυξήθηκε η ενεργειακή απόδοση των κτιρίων, και παράλληλα αναγνωρίστηκαν και αξιοποιήθηκαν οι οικονομικές, κοινωνικές και ενεργειακές πτυχές. Παράλληλα, δημιουργήθηκε και η υποδομή για τη στήριξη και καθοδήγηση των εταιρειών διαχείρισης κοινωνικών κατοικιών στα μέτρα αυτά. Στα μέτρα αυτά συγκαταλέγονται:

- η ανάπτυξη χρηματοοικονομικών προϊόντων με στόχο την αύξηση της ενεργειακής απόδοσης,
- μια βάση δεδομένων και πληροφοριών σχετικά με τα υφιστάμενα χρηματοδοτικά εργαλεία που αφορούν στις ενεργειακές αναβαθμίσεις, και
- η βελτιωμένη επικοινωνία και η δικτύωση μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών.

### ■ ADOMA<sup>91</sup>

Για πρώτη φορά, η Τράπεζα Ανάπτυξης του Συμβουλίου της Ευρώπης (The Council of Europe Development Bank – CEB) συγχρηματοδοτεί ένα έργο ενεργειακής αναβάθμισης υφιστάμενου κτιριακού αποθέματος κατοικιών. Η ένωση κατοικιών Group SNI, το μέλος της ένωσης κοινωνικών κατοικιών Adoma, και η CEB επισκέφθηκαν τις κοινωνικές κατοικίες που βρίσκονται στην κοινότητα Hoehheim, στον νομό του Κάτω Ρήνου στη Γαλλία, όπου έγινε και η πρώτη ενεργειακή αναβάθμιση στην περιοχή. Οι τρεις αυτοί συνεργάτες υπέγραψαν συμφωνία συνεργασίας κατά τη διάρκεια του ετήσιου εθνικού συνεδρίου κοινωνικής κατοικίας. Συγκεκριμένα, η CEB θα χρηματοδοτήσει το πρόγραμμα με το ποσό των 100.000.000 ευρώ, το οποίο θα διατεθεί κυρίως για τη διαχείριση, τη συντήρηση και τις επισκευές υφιστάμενων κατοικιών.

<sup>90</sup> Intelligent Energy Europe (Μάιος 2010): *Financial and Support Instruments for Fuel Poverty in Social Housing (FinSH)*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/5kwFZN>

<sup>91</sup> The Council of Europe Development Bank (CEB): *France: Housing Solutions for Migrants*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/hlebVo>

### ■ **TRANSITION ZERO Project**<sup>92</sup>

Το έργο Transition Zero έχει τον εξής στόχο: να μεταμορφώσει την αγορά των ανακαινίσεων προς την κατεύθυνση της μετατροπής των κατοικιών σε μηδενικής ενεργειακής κατανάλωσης ( $E = 0$ ) ξεκινώντας από τις κοινωνικές κατοικίες του Ηνωμένου Βασιλείου, της Γαλλίας και της Ολλανδίας. Τη διαδικασία και όλες τις απαραίτητες συμφωνίες με τις ενώσεις κοινωνικών κατοικιών ανέλαβε η εταιρεία Energiesprong<sup>93</sup>. Το πλάνο είναι η αναβάθμιση 111.000 κατοικιών στην Ολλανδία, ενώ για το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γαλλία έχουν προγραμματιστεί 5.000 αναβαθμίσεις κοινωνικών κατοικιών σε κατοικίες μηδενικής ενεργειακής κατανάλωσης. Πρόκειται για μια κίνηση-κλειδί και θεωρείται δεδομένο ότι μετά τα πρώτα αποτελέσματα θα υπάρξει μαζική ζήτηση και από άλλες ενώσεις κοινωνικών κατοικιών για μετατροπή κατοικιών και σε άλλες χώρες.

### ■ **Ενεργειακή αναβάθμιση 800.000 κοινωνικών κατοικιών στη Γαλλία**

Με στόχο την υποστήριξη της κοινωνικής συνοχής εν μέσω της οικονομικής κρίσης, το 2009 το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (European Regional Development Fund – ERDF)<sup>94</sup> επέτρεψε στα κράτη-μέλη να χρησιμοποιήσουν ποσοστό έως και 4% της χρηματοδότησης του συγκεκριμένου ταμείου για τη χώρα, για έργα ενεργειακής αναβάθμισης κατοικιών. Η Γαλλία αξιοποίησε πλήρως την απόφαση αυτή με στόχο να αναβαθμίσει ενεργειακά 800.000 κοινωνικές κατοικίες, οι οποίες αποδεδειγμένα είχαν χαμηλή ενεργειακή απόδοση. Πολλές περιφέρειες της χώρας επένδυσαν το μερίδιό τους αναλογούσε στη δράση αυτή.

Τα οφέλη που προέκυψαν για τις κοινωνικές κατοικίες ήταν πολλά:

- Χαμηλότοκα δάνεια για τις κοινωνικές κατοικίες,
- χρηματοδοτήσεις από εθνικούς δημόσιους οργανισμούς,
- δυνατότητα επιμερισμού της επένδυσης από πλευράς ιδιοκτητών με τους ενοίκους, οι οποίοι συμβάλλουν μέσω της εξοικονόμησης ενέργειας,
- εκπτώσεις στη φορολογία μέχρι 25% στο κεφάλαιο επένδυσης για την ενεργειακή απόδοση,
- αξιολόγηση των μέτρων ενεργειακής απόδοσης μέσω του γαλλικού «λευκού πιστοποιητικού» (white certificate)<sup>95</sup>.

Η αξιολόγηση που πραγματοποιήθηκε για το πρόγραμμα, και συγκεκριμένα για την περίοδο από τον Φεβρουάριο του 2009 έως τον Απρίλιο του 2013, έδειξε πως 58.800 ευάλωτα νοικοκυριά έλαβαν 233,7 εκατομμύρια ευρώ από το ERDF. Η εξοικονόμηση που επετεύχθη ήταν κατά μέσο όρο 40%, το οποίο μεταφράζεται σε 360 έως 1.000 ευρώ ετησίως για κάθε νοικοκυριό. Εντυπωσιακό είναι και το ποσοστό των νέων θέσεων εργασίας, καθώς σε τοπικό επίπεδο δημιουργήθηκαν 17.225 νέες θέσεις.

<sup>92</sup> Housing Europe (2016): Transition Zero Project. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/fhgydb>

<sup>93</sup> Energiesprong (2016): Transition Zero Project. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/DusLWx>

<sup>94</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/x0SQAa>

<sup>95</sup> Anne-Luce ZAHM (Ανρ. 2013): The French White Certificates Scheme Modifications for the 3rd Period. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/nhbwsX>

### 5.3. ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

#### ■ Ηνωμένο Βασίλειο – Αγγλία, Ουαλία και Σκωτία:

##### Υποχρεώσεις Εξοικονόμησης Ενέργειας (Energy Saving Obligations)<sup>96</sup>

Οι βρετανικές εταιρείες παροχής ενέργειας και αερίου έχουν υποχρέωση να συμμετέχουν ενεργά στους στόχους που έχει θέσει η χώρα για τη μείωση των εκπομπών CO<sub>2</sub>, βοηθώντας τα νοικοκυριά να εφαρμόσουν μέτρα εξοικονόμησης ενέργειας. Κατά τα έτη 2008-2012, οι στόχοι επιτεύχθηκαν μέσω δύο προγραμμάτων, του Community Energy Saving Programme<sup>97</sup> (CESP) και του Carbon Emission Reduction Target<sup>98</sup> (CERT). Το πρόγραμμα CESP αφορούσε κυρίως τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, αλλά και το δεύτερο πρόγραμμα έθετε τις ομάδες αυτές ως προτεραιότητα.

Το πρόγραμμα CERT ξεκίνησε το 2008 και ολοκληρώθηκε το 2012. Οι αριθμοί είναι εντυπωσιακοί, καθώς μέσω του προγράμματος αυτού ο στόχος ήταν η μείωση των εκπομπών άνθρακα κατά 40%. Η μείωση που επιτεύχθηκε ήταν 41,3%. Παράλληλα, δημιουργήθηκαν 27.000 νέες θέσεις εργασίας στον τομέα της ενεργειακής αναβάθμισης κτιρίων.

Πιο συγκεκριμένα, οι βρετανικές εταιρείες παροχής ενέργειας και αερίου θα πρέπει να χρηματοδοτήσουν ή να υποστηρίξουν τα νοικοκυριά ώστε να επιτύχουν μείωση της κατανάλωσης ενέργειας. Άλλη πρακτική που περιγράφεται είναι η συνεργασία εταιρειών με τοπικούς φορείς για την αναγνώριση των αποκλεισμένων από κοινωνικά κεφάλαια ομάδων. Στη συνέχεια, επιδιώκεται η εξασφάλιση κεφαλαίων από άλλες πηγές και η κινητοποίηση εθελοντών που θα βοηθήσουν στην ολοκλήρωση των εκάστοτε έργων.

Σε αντικατάσταση των δύο προαναφερθέντων προγραμμάτων, το 2013 δημιουργήθηκε το Energy Company Obligation (ECO), έχοντας ως βασική υποχρέωση την παροχή βοήθειας στα νοικοκυριά προκειμένου να επιτύχουν μείωση της κατανάλωσης ενέργειας. Το ECO αναπτύσσεται σε τρεις άξονες, οι δύο από τους οποίους αφορούν οικονομικά ευάλωτες ομάδες και νοικοκυριά που πλήττονται από την ενεργειακή φτώχεια.

### 5.4. ΚΑΛΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΑ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΑ ΣΧΗΜΑΤΑ

Τα συνεργατικά ενεργειακά σχήματα είναι μια εναλλακτική επιλογή στην αγορά ενέργειας, καθώς οι υπηρεσίες που παρέχουν διέπονται από κοινωνικές αξίες, απλουστευμένες διαδικασίες και διαφάνεια. Υπάρχουν αρκετά καλά παραδείγματα όπου τα συνεργατικά ενεργειακά σχήματα συνέβαλαν θετικά στη μείωση του φαινομένου της ενεργειακής φτώχειας.

#### ■ ENERGIE SOLIDAIRE<sup>99</sup>

Το έργο Energie Solidaire παρουσιάστηκε το 2014 από τους Φίλους του Ενεργειακού Συνεταιρισμού (Les Amis d'Enercoop). Παρουσίασαν ένα καινοτόμο σύστημα χρηματοδότησης τοπικών πρωτοβουλιών αντιμετώπισης της ενεργειακής φτώχειας. Το πρόγραμμα συγκεντρώνει μικρές

<sup>96</sup> ECEEE – European Council for an Energy Efficient Economy (2012): *UK Energy Efficiency Obligations and How not to Manage a Transition*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/YFRp3S>

<sup>97</sup> GOV.UK (Μάρτ. 2009): *Community Energy Saving Programme (CESP)*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/KLxXla>

<sup>98</sup> Committee on Climate Change: *Climate Change Act*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/S9WTix>

<sup>99</sup> L'association les Amis d'Enercoop (Νοεμ. 2014): *Énergie Solidaire: le Réseau Enercoop Lute Contre la Précarité Énergétique*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/zClR2B>

δωρεές μέσω των λογαριασμών ενέργειας με σκοπό να ενισχύσει τις τοπικές πρωτοβουλίες που στόχο έχουν να μειώσουν την ενεργειακή φτώχεια. Μέχρι στιγμής το πρόγραμμα υποστηρίζεται από τους 30.000 πελάτες του ενεργειακού συνεταιρισμού Energiecoop, αλλά σύντομα το σύστημα θα διευρυνθεί δίνοντας την ευκαιρία και σε άλλους παρόχους να συμμετάσχουν. Αυτό θα βοηθήσει σημαντικά την αύξηση των δωρεών, κατά συνέπεια και τη χρηματοδότηση περισσότερων πρωτοβουλιών. Επόμενος στόχος του Energie Solidaire είναι να δημιουργηθεί μια συνεργατική πλατφόρμα όπου όσοι έχουν ωφεληθεί θα κάνουν δωρεά ένα ποσό που θα προέρχεται από την εξοικονόμηση ενέργειας με σκοπό το ποσό αυτό να επενδύεται σε άλλα έργα και κυρίως σε νοικοκυριά που έχουν ανάγκη.

## 5.5. ΚΑΛΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΑΠΟ ΟΜΑΔΕΣ ΕΘΕΛΟΝΤΩΝ, ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΠΟΛΙΤΩΝ ΚΑΙ ΜΚΟ

### ■ CAMEL – Collectif pour l'Amélioration Energétique du Logement<sup>100</sup>

Ο μη κερδοσκοπικός οργανισμός CAMEL παρέχει συμβουλευτικές υπηρεσίες, τεχνογνωσία και υποστήριξη για ενεργειακές αναβαθμίσεις κατοικιών, και έχει μια ολιστική προσέγγιση στο θέμα της ενεργειακής φτώχειας. Ο οργανισμός έχει ως βασικό σκοπό να κινητοποιήσει τις επιχειρήσεις (κοινωνικές ή άλλης μορφής), τους εργαζόμενους στον δημόσιο τομέα, τις εταιρείες ενεργειακών υπηρεσιών κ.ά., ώστε να λύσουν τα οικονομικά, κοινωνικά και τεχνικά προβλήματα με σκοπό να βοηθηθούν οι πολίτες που πλήττονται από ενεργειακή φτώχεια. Η ανάπτυξη νέων χρηματοδοτικών εργαλείων όπως κοινωνικά δάνεια ή χρηματοδότηση από τρίτους, καθώς και η ενίσχυση των δεξιοτήτων των δημοσίων υπαλλήλων στα θέματα αυτά των κοινωνικών επιχειρήσεων, ώστε να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο της ενεργειακής φτώχειας, είναι δομικό στοιχείο του οργανισμού CAMEL. Οι δημιουργοί του οργανισμού θέλουν να αποτελέσουν έναν ουσιαστικό σύνδεσμο για την ανάπτυξη της ενεργειακής απόδοσης με σκοπό την προστασία των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.

### ■ ECO HABITAT<sup>101</sup>

Το Eco Habitat έχει ως βασικό σκοπό να δώσει πρόσβαση σε χρηματοδοτικά εργαλεία και σχήματα σε νοικοκυριά απομονωμένα και χωρίς ενημέρωση, με σκοπό να αντιμετωπίσουν την ενεργειακή φτώχεια. Το Eco Habitat βοηθάει και στηρίζει τα νοικοκυριά αυτά να επιλέξουν τα κατάλληλα οικονομικά και τεχνικά εργαλεία. Για να είναι εφικτό αυτό, ο σύλλογος πλαισιώνεται από μια ομάδα εργαζομένων και εθελοντών που επενδύουν τον προσωπικό τους χρόνο για να βοηθήσουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα νοικοκυριά αυτά να ανακαινίσουν την κατοικία τους, ενώ παράλληλα προστατεύουν και το περιβάλλον με τη χρήση υλικών βιολογικής προέλευσης.

### ■ Solarize Greece<sup>102</sup>

Στόχος της εκστρατείας Solarize Greece, που αποτελεί πρωτοβουλία της Greenpeace Hellas, είναι η προώθηση της ηλιακής ενέργειας ως κινητήρια δύναμη της ελληνικής οικονομίας έναντι της εξάρτησης από τα ορυκτά καύσιμα. Η εκστρατεία περιλαμβάνει μεταξύ άλλων την εγκατά-

<sup>100</sup> CAMEL: *Un Bureau d'Études au Service de l'Intérêt général*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/9Rly9r>

<sup>101</sup> Eco Habitat: Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/FJK5m0>

<sup>102</sup> Greenpeace Greece: *Solarize Greece*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/3Z23E2>

σταση φωτοβολταϊκών συστημάτων και ξεκίνησε πιλοτικά στην περιοχή της Ρόδου, και συγκεκριμένα σε οικογένειες που έρχονται αντιμέτωπες με την ενεργειακή φτώχεια. Η δράση αυτή χρηματοδοτείται μέσω χορηγιών των πολιτών, αλλά και εταιρειών, μέσα από μια πλατφόρμα χρηματοδότησης μέσω του πλήθους (crowdfunding). Η Greenpeace Ελλάδας έχει ολοκληρώσει πρόσφατα και άλλες παρόμοιες εκστρατείες, συγκεκριμένα εγκατέστησε ηλιακά πάνελ και αντλίες θερμότητας σε μια στέγη φιλοξενίας θηλέων που αδυνατούσε να καλύψει τις ανάγκες για θέρμανση τον χειμώνα, ενώ πριν από δύο χρόνια αναβάθμισε ενεργειακά ένα σχολείο σε ένα ορεινό χωριό της Ελλάδας.

## 5.6. ΚΑΛΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΜΕΣΩ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΔΙΑΘΕΣΙΜΩΝ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ ΕΡΓΑΛΕΙΩΝ ΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ

### ■ Achieve<sup>103</sup>

Στο, χρηματοδοτούμενο από το πρόγραμμα «Ευφυής Ενέργεια για την Ευρώπη», έργο Achieve κύριο ρόλο κατείχε η εκπαίδευση ανέργων, φοιτητών και νέων από την περιοχή εφαρμογής του έργου (Γαλλία, Βουλγαρία, Ην. Βασίλειο, Γερμανία και Σλοβενία) ως ενεργειακών συμβούλων και η υποστήριξή τους ώστε να είναι σε θέση να παράσχουν εξατομικευμένη συμβουλευτική μέσα από επισκέψεις σε νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος, διευρύνοντας τις δεξιότητές τους και διευκολύνοντας την επανένταξή τους στην αγορά εργασίας.

### ■ Reach<sup>104</sup>

Στην ίδια κατεύθυνση ήταν και το έργο Reach, το οποίο ομοίως έλαβε χρηματοδότηση από το πρόγραμμα «Ευφυής Ενέργεια για την Ευρώπη» και περιλαμβάνει την εκπαίδευση 20 καθηγητών και 250 σπουδαστών τεχνικών σχολών σε θέματα παροχής συμβουλευτικής ειδικά για την εξοικονόμηση ενέργειας σε ενεργειακά φτωχές κατοικίες. Με την υποστήριξη των εμπλεκόμενων φορέων πραγματοποιήθηκαν 1.600 επισκέψεις, όπου μέσα από εξατομικευμένες συμβουλές, πακέτα ενεργειακά αποδοτικών συσκευών, ενημερωτικό οδηγό και υποστήριξη μετά την επίσκεψη εξοικονομήθηκαν 1.280 τόνοι CO<sub>2</sub>, 768 tοe ενέργειας και συνολικά 512.000 ευρώ. Οι χώρες που πραγματοποιήθηκαν οι δράσεις είναι η Κροατία, η Βουλγαρία, η Σλοβενία και η ΠΓΔΜ.

### ■ Eco2nomy<sup>105</sup>

Η εκστρατεία ενημέρωσης Eco2nomy, με κεντρικό μήνυμα «Μειώνουμε τα έξοδά μας, προστατεύοντας το περιβάλλον», έλαβε χώρα κατά την περίοδο 2011-2012 και υλοποιήθηκε από την περιβαλλοντική οργάνωση WWF Ελλάς και την εταιρεία παροχής ενεργειακών υπηρεσιών Helesco, με την υποστήριξη του προγράμματος «Ευφυής Ενέργεια για την Ευρώπη», ενώ εθνικός χορηγός ήταν ο όμιλος Eurobank EFG. Η εκστρατεία πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Εξοικονόμησης Ενέργειας<sup>106</sup>, ενός πανευρωπαϊκού διαδικτυακού

<sup>103</sup> Intelligent Energy Europe (2014): *Achieve*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/xz5KHN>

<sup>104</sup> Intelligent Energy Europe (2014-2017): *Reach*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/rGjble>

<sup>105</sup> WWF Hellas: *Eco2nomy*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/GMGjSx>

<sup>106</sup> European Citizens Climate Cup. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/Vx80CK>

διαγωνισμού νοικοκυριών από 11 κράτη-μέλη, όπου η Ελλάδα τερμάτισε πρώτη σημειώνοντας τη μεγαλύτερη μείωση στην κατανάλωση ενέργειας και παράλληλα σε εκπομπές CO<sub>2</sub>.

Για τους σκοπούς του διαγωνισμού δημιουργήθηκε ο Οδηγός Εξοικονόμησης Ενέργειας που περιέχει συμβουλές εξοικονόμησης σε τέσσερις βασικούς τομείς της καθημερινότητας: ρύθμιση θερμοκρασίας χώρων και νερού, φωτισμό, χρήση ηλεκτρικών συσκευών και μετακινήσεις με αυτοκίνητο. Για καθέναν από αυτούς τους τομείς προτείνονται τρόποι εξοικονόμησης ενέργειας μηδενικού κόστους, ενώ για όσες δράσεις απαιτείται επένδυση χρημάτων υπολογίζεται και ο χρόνος απόσβεσής τους. Ο διαγωνισμός εξελίχθηκε διαδικτυακά, προσφέροντας τη δυνατότητα στους συμμετέχοντες πολίτες να αξιολογούν ανά πάσα στιγμή την ενεργειακή τους συμπεριφορά και να εκτιμούν τα οφέλη από κάθε δράση εξοικονόμησης.

### ■ Empowering<sup>107</sup>

Το Empowering χρηματοδοτήθηκε από το πρόγραμμα «Ευφυής Ενέργεια για την Ευρώπη». Οι δράσεις και τα αποτελέσματα του έργου αφορούσαν κυρίως τις εταιρείες ενέργειας. Στο πλαίσιο αυτό αναπτύχθηκαν και εφαρμόστηκαν υπηρεσίες και εργαλεία που βασίζονται σε δεδομένα μετρητών που συλλέγονται για την τιμολόγηση, τα οποία αποτελούν θεμέλιο λίθο στη στρατηγική των πλέον πρωτοπόρων διαχειριστών δικτύων διανομής και των παρόχων ενέργειας. Η στόχευσή του ήταν διπλή: αφενός, η απεικόνιση δεδομένων για την ενεργειακή κατανάλωση των τελικών χρηστών με τέτοιο τρόπο που να επιφέρει αλλαγή συμπεριφοράς και να αυξάνει το αίσθημα ικανοποίησης των πελατών, αφετέρου, η ανάπτυξη και η παροχή καινοτόμων υπηρεσιών στην αγορά της ενέργειας που συνεισφέρουν στην εδραίωση κλίματος εμπιστοσύνης ανάμεσα σε επιχειρήσεις και καταναλωτές και συμβάλλουν στη βελτιστοποίηση της λειτουργίας του δικτύου διανομής.

### ■ AgEos<sup>108</sup>

Το AgEos είναι ένα καινοτόμο συμβόλαιο με την ονομασία «Εγγύηση Κέρδους» και αφορά τους κατοίκους της Οστένδης στο Βέλγιο. Στόχος είναι η επίτευξη της μείωσης της κατανάλωσης ενέργειας, άρα και αύξηση της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων, μέσω ενός συμβολαίου/συστήματος όπου τα νοικοκυριά πληρώνουν το δάνειό τους μόνο όταν ο στόχος εξοικονόμησης ενέργειας έχει επιτευχθεί. Η ιδέα αυτή αναπτύχθηκε με αφορμή δύο προβλήματα. Το πρώτο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι οικογένειες που πλήττονται από την ενεργειακή φτώχεια είναι ότι, ενώ θέλουν να αξιοποιήσουν ένα δάνειο για την ενεργειακή αναβάθμιση των κατοικιών τους, δεν μπορούν άμεσα να πληρώνουν τις δόσεις, καθώς τα οφέλη της εξοικονόμησης δεν είναι ορατά από την πρώτη μέρα. Το δεύτερο πρόβλημα αφορά τη δυσπιστία που έχουν αρκετοί για το αν η ενεργειακή αναβάθμιση θα έχει ικανοποιητικά οικονομικά οφέλη. Με το πρόγραμμα αυτό, κάθε χρόνο 2.500 νοικοκυριά ωφελούνται και οι ιδιοκτήτες ζουν πλέον σε κατοικίες ενεργειακά αποδοτικές. Μεταξύ άλλων παροχών, το συμβόλαιο/πρόγραμμα παρέχει σε χαμηλές τιμές ή ακόμη και δωρεάν ενεργειακές επιθεωρήσεις στα κτίρια, καθώς και θερμογραφίες, ενώ άλλη δράση είναι η συλλογική αγορά μονωτικών υλικών. Το αποτέλεσμα είναι οι εκπομπές άνθρακα να έχουν μειωθεί σε ποσοστό 20% στην πόλη της Οστένδης.

<sup>107</sup> Intelligent Energy Europe (2015): *Empowering*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/V3P8cd>

<sup>108</sup> EOS: Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/WL80hy>

### ■ REScoop MECISE<sup>109</sup>

Το REScoop MECISE είναι ένα έργο χρηματοδοτούμενο από την ΕΕ στο πλαίσιο του Ορίζοντα 2020 και έχει διάρκεια τέσσερα χρόνια (2015-2019). Στόχος του έργου είναι να αναπτύξει έργα ΑΠΕ και μέρος των εσόδων που θα προέλθουν από την πώληση της παραγόμενης ενέργειας να επενδυθούν σε έργα εξοικονόμησης ενέργειας σε κτίρια του ιδιωτικού, αλλά και του δημόσιου τομέα. Απώτερος σκοπός είναι η σύνδεση των ενεργειακών συνεταιρισμών με την τοπική αυτοδιοίκηση.

## 5.7. ΚΑΛΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΜΕΣΩ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΜΟΝΤΕΛΩΝ

### ■ Gridmates<sup>110</sup>

Το ενδιαφέρον αμερικανικών και ευρωπαϊκών ΜΜΕ και επενδυτών συγκεντρώνει το Community First!<sup>111</sup>, η πρώτη κοινότητα στον κόσμο η οποία θα ηλεκτροδοτείται αποκλειστικά με crowdsourced ενέργεια και υλοποιείται μέσω της καινοτόμου διαδικτυακής πλατφόρμας Gridmates, μεταξύ των ιδρυτικών μελών της οποίας είναι και Έλληνες. Η Gridmates Inc. προσφέρει μια διαδικτυακή (cloud) πλατφόρμα που επιτρέπει απευθείας διαμοιρασμό ενέργειας μεταξύ των χρηστών του δικτύου ηλεκτροδότησης (peer to peer energy sharing). Οι χρήστες μπορούν να συνδέονται με ανθρώπους και οργανισμούς οι οποίοι βρίσκονται σε ανάγκη και να μοιράζονται μαζί τους μονάδες ηλεκτρικής ενέργειας. Είναι ένας συνδυασμός υπηρεσιών λογισμικού, έξυπνων ενεργειακών λύσεων και κοινωνικής συνεισφοράς, που συνδέει εταιρείες-παρόχους ενέργειας, μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς, επιχειρήσεις και καταναλωτές.

Το κοινό χαρακτηριστικό των παραπάνω παραδειγμάτων είναι η καταρχήν αναγνώριση του προβλήματος, της ύπαρξης δηλαδή ενεργειακής φτώχειας, ακόμη και στις χώρες όπου δεν υπάρχει σαφής ορισμός. Η συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων μερών, η ανάλυση του προβλήματος, η αξιοποίηση των δομών, υποδομών και των εργαλείων, έδωσαν τις απαιτούμενες λύσεις. Το συμπέρασμα είναι πως μόνο μέσω στοχευμένων δράσεων και συνεργασιών μπορούν να διαμορφωθούν και να υλοποιηθούν οι κατάλληλες πολιτικές για τη μείωση του φαινομένου.

<sup>109</sup> Ευρωπαϊκή Ένωση (2015-2016): REScoop MECISE. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/5E2mRw>

<sup>110</sup> Gridmates: Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/YXBs40>

<sup>111</sup> Community First! Video. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/3Qm02w>



## 6. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

**Ο**ι προτάσεις για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας που διατυπώνονται στη συνέχεια, έχουν ως αφετηρία τον πολυπαραγοντικό χαρακτήρα του προβλήματος της ενεργειακής φτώχειας. Όπως αναλύθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, η ενεργειακή φτώχεια συνδέεται άρρηκτα με την οικονομική δύναμη και το επίπεδο του εισοδήματος ορισμένων ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, με την υψηλή κατανάλωση ενέργειας λόγω της χαμηλής ενεργειακής απόδοσης των κατοικιών, καθώς και με το κόστος της ενέργειας και των καυσίμων, που να μην διαμορφώνεται καταρχάς σε παγκόσμιο και ευρωπαϊκό επίπεδο, αλλά καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό και από την εθνική ενεργειακή πολιτική (ενεργειακό μείγμα, εισαγωγές, διασύνδεση νησιών κ.λπ.).

Οι ιδιαίτερα δυσμενείς οικονομικές συνθήκες που επικρατούν σήμερα στην Ελλάδα, αλλά και οι δεσμεύσεις που απορρέουν από την ιδιότητά της ως κράτους-μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στη διαμόρφωση των προτάσεων που παρουσιάζονται παρακάτω. Κατά συνέπεια, απουσιάζουν προτάσεις επιδοματικού χαρακτήρα που στόχο έχουν μόνο την ενίσχυση του εισοδήματος των πολιτών, αφενός για λόγους οικονομικής βιωσιμότητας και αφετέρου γιατί έχει διαπιστωθεί πως θέτουν τον πολίτη σε παθητική θέση χωρίς να αντιμετωπίζουν την ουσία του προβλήματος. Αντίθετα, προκρίνονται λύσεις βιώσιμες, που επιφέρουν έμμεσα αύξηση του εισοδήματος των νοικοκυριών, ενώ ταυτόχρονα δύνανται να συμβάλουν στην επίτευξη των εθνικών στόχων αναφορικά με την προστασία του περιβάλλοντος και την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, αλλά και άλλων προκλήσεων, όπως είναι τα υψηλά ποσοστά ανεργίας.

Συνυπολογίστηκαν, επίσης, οι προτεραιότητες που θέτει η Ευρωπαϊκή Ένωση αναφορικά με την ενοποίηση της αγοράς ενέργειας, καθώς και οι νέες συνθήκες που διαμορφώνονται στην Ελλάδα μετά την ενσωμάτωση των σχετικών κοινοτικών οδηγιών. Για παράδειγμα, η εξυγίανση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα, όπως περιγράφεται στο ΦΕΚ Β 1593/6.6.2016, συνεπάγεται τη συρρίκνωση του μεριδίου της ΔΕΗ σε παραγωγή και προμήθεια ενέργειας κατά 50% ως το 2020, για τη διευκόλυνση της δραστηριοποίησης ιδιωτών παραγωγών/προμηθευτών και την αύξηση των επιλογών και οφελών των καταναλωτών. Επιπρόσθετα, η ενσωμάτωση της κοινοτικής οδηγίας 2012/27 για την ενεργειακή απόδοση και την εξοικονόμηση ενέργειας, που έγινε τον Οκτώβριο του 2015, υποχρεώνει, μεταξύ άλλων, τους διανομείς ενέργειας και τους προμηθευτές να θέσουν στόχους εξοικονόμησης ενέργειας έως το 2020. Δεδομένα όπως τα παραπάνω αξιοποιήθηκαν στο πλαίσιο διατύπωσης των προτάσεων που ακολουθούν για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας.

Σε ό,τι αφορά τη δομή της συγκεκριμένης ενότητας, αρχικά παρατίθενται προτάσεις γενικής πολιτικής που κρίνονται ως απαραίτητα συστατικά στην προσπάθεια χάραξης μιας ολοκληρωμένης εθνικής πολιτικής για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται εξειδικευμένες προτάσεις και δράσεις στα παρακάτω τρία πεδία-κλειδιά:

- ενημέρωση και εκπαίδευση,
- αύξηση της ενεργειακής αποδοτικότητας των κτιρίων, και
- αξιοποίηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

Ο συνδυασμός των πολιτικών και δράσεων που αναφέρονται μπορεί να αποτελέσει ένα εξαιρετικό εργαλείο επανεκκίνησης της ελληνικής οικονομίας σε τομείς που σχετίζονται με την οικοδομική δραστηριότητα, αλλά και με άλλους κλάδους και τομείς της οικονομίας, ανοίγοντας έτσι νέους επαγγελματικούς ορίζοντες και προοπτικές σε νέους ανθρώπους. Επιπρόσθετα, παρόλο που οι προτάσεις εστιάζουν στην ανακούφιση νοικοκυριών που πλήττονται ή βρίσκονται σε κίνδυνο ενεργειακής φτώχειας, αυτές θα μπορούσαν να προσαρμοστούν ώστε να τύχουν ευρύτερης εφαρμογής, ωφελώντας ένα μεγαλύτερο μέρος της κοινωνίας.

## 6.1. ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ – ΝΕΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ

Η σημερινή κοινωνική πολιτική για την ανακούφιση των νοικοκυριών που πλήττονται από ενεργειακή φτώχεια (επίδομα θέρμανσης, κοινωνικό οικιακό τιμολόγιο) παρουσιάζει δύο σημαντικά μειονεκτήματα: αφενός, δεν συνάδει με τους στόχους και τις δεσμεύσεις της Ελλάδας ως κράτους-μέλους της ΕΕ σε σχέση με την κλιματική αλλαγή και, αφετέρου, παρεμποδίζει την ενεργή συμμετοχή των καταναλωτών μέσα από ενημέρωση και εκπαίδευσή τους προς περιβαλλοντικά φιλικές πρακτικές, αφού ουσιαστικά επιδοτείται η κατανάλωση ορυκτών καυσίμων. Παράλληλα, η εφαρμοζόμενη ενεργειακή πολιτική, με προγράμματα για την εξοικονόμηση ενέργειας στα κτίρια και την προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (ΑΠΕ), δεν λαμβάνει υπόψη τις ιδιαιτερότητες και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα πιο φτωχά νοικοκυριά στη συγκέντρωση των απαραίτητων πόρων για την πραγματοποίηση επενδύσεων στους τομείς αυτούς.

Είναι σημαντικό, λοιπόν, να διαμορφωθεί μια νέα συνεκτική και ολοκληρωμένη *στρατηγική για την εξάλειψη της ενεργειακής φτώχειας*, η οποία θα αντιμετωπίζει ολιστικά το πρόβλημα μέσα από ένα ενιαίο πρίσμα κοινωνικής, περιβαλλοντικής και ενεργειακής πολιτικής που συνδυαστικά θα επιδιώκει την επίτευξη:

- *κοινωνικών στόχων* (πραγματική ανακούφιση νοικοκυριών μέσω της οριστικής εξόδου τους από την ενεργειακή φτώχεια, δημιουργία βιώσιμων και αξιοπρεπών θέσεων εργασίας),
- *περιβαλλοντικών στόχων* (βελτίωση των περιβαλλοντικών συνθηκών, μείωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης),
- *ενεργειακών και κλιματικών στόχων* (μείωση κατανάλωσης ενέργειας, αύξηση της συμμετοχής των ΑΠΕ στην παραγωγή ενέργειας και ηλεκτρισμού, μείωση αερίων θερμοκηπίου),
- *δημοσιονομικών στόχων* (εξυγίανση των δημοσιονομικών της χώρας) με δίκαιο και βιώσιμο τρόπο κι όχι στη βάση βίαιων περικοπών, και
- ενίσχυση των κοινοτικών κι αποκεντρωμένων μοντέλων παραγωγής ενέργειας, στο πλαίσιο ενός *νέου οικονομικού και παραγωγικού μοντέλου*.

Για την κατάρτιση αυτής της στρατηγικής προτείνονται τα ακόλουθα βήματα:

### ■ Θεσμοθέτηση επίσημου ορισμού της ενεργειακής φτώχειας

Η θεσμοθέτηση ενός επίσημου ορισμού που να περιγράφει με σαφήνεια τι σημαίνει ενεργειακή φτώχεια, λαμβάνοντας υπόψη την πολύπλευρη φύση του φαινομένου, αλλά και τη σχετική ευρωπαϊκή εμπειρία. Δεδομένου ότι η προσέγγιση του 10% είναι αδιαμφισβήτητα προβληματική, προτείνεται ο θεσμοθετούμενος ορισμός να αποτελεί έναν συνδυασμό των προσεγγίσεων «χαμηλό εισόδημα – υψηλές δαπάνες» και «ορίου ελάχιστου εισοδήματος» (βλ. Κεφ. 1.1) σε σχέση και με την ενεργειακή κατάταξη της κατοικίας. Πιο συγκεκριμένα, να εξετάζεται ο δείκτης των δαπανών για την ενέργεια σε σχέση με το εισόδημα, το υπολειπόμενο εισόδημα σε σχέση με τα όρια της φτώχειας και η ενεργειακή αποδοτικότητα του ακινήτου του νοικοκυριού, ώστε να προκύψει μια κλίμακα αξιολόγησης των ενεργειακά φτωχών, κατά προτίμηση με διαβαθμίσεις για την αποτελεσματικότερη εφαρμογή των μέτρων αντιμετώπισης κατά προτεραιότητα.

### ■ Δείκτες παρακολούθησης

Με βάση τον ορισμό του φαινομένου ακολουθεί ο προσδιορισμός *κατάλληλων δεικτών* για την καταγραφή και παρακολούθηση του προβλήματος, αλλά και για την ενίσχυση της συνοχής μεταξύ των επιμέρους πολιτικών σε κάθε έναν από τους παραπάνω άξονες-στόχους, ενσωματώνοντας τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά κριτήρια (βλ. Κεφάλαιο 1.1).

### ■ Χάρτης πορείας για την εξάλειψη της ενεργειακής φτώχειας

Ο *χάρτης πορείας για την καταπολέμηση της ενεργειακής φτώχειας*, θα πρέπει να περιγράφει τα βήματα που απαιτούνται σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Βασικό στοιχείο είναι η σταδιακή μετάβαση από μια κοινωνική πολιτική που βασίζεται σε επιδόματα προς μια καινοτόμα πράσινη πολιτική που βασίζεται σε επενδύσεις των πολλών. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να συμβαδίζει και με άλλες στρατηγικές στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης εθνικής πολιτικής, όπως για παράδειγμα την επίτευξη των στόχων εξοικονόμησης ενέργειας και προώθησης των ΑΠΕ, των κλιματικών στόχων με βάση τη Συμφωνία του Παρισιού κ.ά.

Είναι κρίσιμο ο χάρτης πορείας να λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων που πλήττονται και να συμπεριλαμβάνει τις απόψεις όλων των ενδιαφερόμενων μερών, μέσα από μια διαδικασία διαβούλευσης για τη διαμόρφωση των λύσεων και τη θέσπιση των κατάλληλων νομοθετικών, ρυθμιστικών και υποστηρικτικών εργαλείων. Η ενεργοποίηση όλων των ενδιαφερόμενων μερών για τη διαμόρφωση και εφαρμογή τέτοιων προτάσεων μπορεί να γίνει μέσα από *δομές ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης, παρακολούθησης, πληροφόρησης, εκπαίδευσης και κατάρτισης*, σε συνδυασμό με ένα ευνοϊκό επενδυτικό περιβάλλον απαρτιζόμενο από κίνητρα, καινοτόμα χρηματοοικονομικά εργαλεία και φιλόδοξους στόχους (π.χ. δραστική μείωση της ενεργειακής φτώχειας μέσω της ενεργειακής αναβάθμισης 1.000.000 κατοικιών μέσα στα επόμενα 10 χρόνια με έμφαση στα ευάλωτα νοικοκυριά).

Τέλος, ο χάρτης πορείας θα πρέπει να περιλαμβάνει όχι μόνο δράσεις που μπορούν να αποδώσουν άμεσα (μέχρι το 2020) αξιοποιώντας τις ήδη υπάρχουσες δυνατότητες (χρηματοδοτικά εργαλεία, νομοθετικό πλαίσιο), αλλά και μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες δράσεις (π.χ. μέχρι το 2030 και το 2050) που απαιτούν ευρύτερες θεσμικές και διοικητικές αλλαγές, δημιουργία εναλλακτικών χρηματοοικονομικών εργαλείων και ενός ευρύτερου πακέτου κινήτρων και αντικινήτρων.

### ■ Λειτουργία του Παρατηρητηρίου Ενεργειακής Φτώχειας

Στη χώρα μας έχει συσταθεί το Παρατηρητήριο Ενεργειακής Φτώχειας υπό την εποπτεία του Κέντρου Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΚΑΠΕ). Οι αρμοδιότητες-στόχοι του Παρατηρητηρίου<sup>112</sup>, όπως παρουσιάζονται στην επίσημη ιστοσελίδα του, είναι:

- η έρευνα των πραγματικών επιπέδων ενεργειακής φτώχειας στην Ελλάδα μέσω αντιπροσωπευτικών δεικτών και η παρακολούθηση της εξέλιξής τους με την πάροδο των ετών,
- η αναγνώριση των συνθηκών στις οποίες εντείνεται το φαινόμενο της ενεργειακής φτώχειας,
- η άσκηση αποτελεσματικότερης ενεργειακής πολιτικής με γνώμονα την επίτευξη οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, και
- ο προσδιορισμός πιθανών μέτρων πολιτικής για την εξομάλυνση του φαινομένου.

Προκειμένου, όμως, να επιτευχθούν οι κρίσιμοι αυτοί στόχοι για την καταπολέμηση της ενεργειακής φτώχειας, θα πρέπει ο φορέας αυτός να αποκτήσει ουσιαστικές αρμοδιότητες, να στελεχωθεί κατάλληλα και να αναβαθμιστεί η λειτουργία του. Είναι αυτονόητο επίσης ότι θα πρέπει να συνεργάζεται με το υπό σύσταση *Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο για την Ενεργειακή Φτώχεια*, ώστε οι δύο φορείς να λειτουργούν συμπληρωματικά και να ανταλλάσσουν απόψεις και τεχνογνωσία.

## 6.2. ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

### ■ Στόχοι

Ο ρόλος των κατοίκων αναφορικά με την εξοικονόμηση ενέργειας στα κτίρια έχει αποδειχτεί καθοριστικός. Έχει υπολογιστεί πως δράσεις που στοχεύουν στην αλλαγή της συμπεριφοράς των νοίκων μπορούν να επιφέρουν σημαντική μείωση της τελικής κατανάλωσης ενέργειας. Παράλληλα, βελτιώνουν την οικονομική δύναμη του κάθε νοικοκυριού, ενώ σε εθνικό επίπεδο συμβάλλουν στην επίτευξη των εθνικών στόχων προστασίας του περιβάλλοντος και του κλίματος. Επίσης, συμβάλλουν και στην εξοικονόμηση ενεργειακών πόρων και στην αύξηση της ενεργειακής ασφάλειας, της στρατηγικής, δηλαδή, που έχει ως στόχο να εξασφαλίσει μακροπρόθεσμα μια σταθερή και συνεχή παροχή ενέργειας για τους πολίτες και, παράλληλα, να διασφαλίσει και σταθερότητα στην οικονομία<sup>113</sup>. Πάνω απ' όλα, όμως, θέτουν τους πολίτες στο επίκεντρο της λύσης, συμβάλλοντας στη σταδιακή μετάβασή τους από την κατάσταση του παθητικού χρήστη σε αυτήν του ενημερωμένου καταναλωτή και, σε επόμενο στάδιο, σε αυτήν του ενεργού καταναλωτή (prosumer<sup>114</sup>), δηλαδή των καταναλωτών, νοικοκυριών ή επιχειρήσεων, που είναι ταυτόχρονα παραγωγοί και καταναλωτές ενέργειας.

Δράσεις ενημέρωσης και συμβουλευτικής αναφορικά με την ορθή χρήση της ενέργειας ενδείκνυνται για νοικοκυριά που πλήττονται από την ενεργειακή φτώχεια, λόγω του μηδενικού ή και χαμηλού κόστους των προτεινόμενων λύσεων, οι οποίες δεν υποβαθμίζουν την ποιότητα ζωής και την άνεση των νοίκων. Τέτοιες λύσεις είναι ο σωστός αερισμός, η κατάλληλη σκίαση, το σβήσιμο των λαμπτήρων όταν βγαίνουμε από το δωμάτιο, η ρύθμιση της θερμοκρασίας κ.λπ. Σύμφωνα με τον Οδηγό Εξοικονόμησης Ενέργειας της WWF Ελλάς<sup>115</sup>, η ρύθμιση του θερμοστάτη κατά 1°C χαμηλότερα μπορεί να επιφέρει στην Αθήνα εξοικονόμηση της τάξεως του

<sup>112</sup> ΚΑΠΕ: Παρατηρητήριο Ενεργειακής Φτώχειας. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/p4ZwnY>

<sup>113</sup> European Commission: *Energy Security Strategy*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/eRzcXL>

<sup>114</sup> European Union (Ιούν. 2016): *Prosumers on the European Energy Union*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/c0qZ2P>

<sup>115</sup> WWF Hellas (Μάρτ. 2012): *Οδηγός Εξοικονόμησης Ενέργειας*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/UbVeoo>

10%, που μεταφράζεται σε 50 ευρώ, αν έχουμε, για παράδειγμα, κατανάλωση ενέργειας του χειμώνα ίση με 500 ευρώ.

### ■ Προτεινόμενες δράσεις

Στο πλαίσιο χάραξης και άσκησης καινοτόμου κοινωνικής πολιτικής για την ανακούφιση των ευάλωτων νοικοκυριών και, παράλληλα, ικανοποίησης των στόχων και των υποχρεώσεων των φορέων αλλά και του κράτους, αναδεικνύονται πεδία και ευκαιρίες συνεργασίας. Για παράδειγμα, μια κοινοπραξία δημόσιου και ιδιωτικού τομέα για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση μιας μακροχρόνιας και συστηματικής εκστρατείας ενημέρωσης πολιτών-καταναλωτών για την εξοικονόμηση ενέργειας, θα μπορούσε να διαμορφωθεί στη βάση των παρακάτω δράσεων και εργαλείων:

#### *Ενεργειακοί σύμβουλοι*

Αφετηρία μιας τέτοιας εκστρατείας, η οποία θα πρέπει να είναι συνεχής και επαναλαμβανόμενη, είναι η διαμόρφωση ενός επιμορφωτικού προγράμματος για την κατάρτιση νέων ανέργων αποφοίτων και επιστημόνων ως ενεργειακών συμβούλων με γνώση και των θεμάτων ενεργειακής φτώχειας. Η δομή του προγράμματος θα πρέπει να συνδυάζει θεωρία πάνω σε εκπαιδευτικό υλικό και μεθοδολογία που θα συνδιαμορφωθεί από ερευνητικούς φορείς (πανεπιστήμια, ΚΑΠΕ), περιβαλλοντικές οργανώσεις, ενώσεις καταναλωτών, αλλά και πρακτική άσκηση σε φορείς της αγοράς (διαχειριστής δικτύου, προμηθευτές ενέργειας, επιχειρήσεις ενεργειακών υπηρεσιών) προσφέροντας έτσι επιπλέον εφόδια στους ωφελούμενους και διευκολύνοντας την πρόσβασή τους στην αγορά εργασίας.

Οι κοινωνικές υπηρεσίες των δήμων με τη συμβολή των τοπικών ενοριών θα μπορούσαν να συμβάλλουν στον εντοπισμό των ευάλωτων νοικοκυριών και ευπαθών κοινωνικών ομάδων που πλήττονται ή κινδυνεύουν να πληγούν από ενεργειακή φτώχεια, καθώς και στην εδραίωση σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ αυτών και των ενεργειακών συμβούλων, ώστε να δεχτούν ευκολότερα τη συμβουλευτική τους επίσκεψη.

#### *Εγκατάσταση έξυπνων μετρητών*

Στο πλαίσιο μιας τέτοιας εκστρατείας θα μπορούσε να προχωρήσει ή/και να διευρυνθεί η αντικατάσταση των αναλογικών μετρητών σε κατοικίες από έξυπνους μετρητές, η οποία ως υποχρέωση του ΔΕΔΔΗΕ εκκρεμεί από το 2014<sup>116</sup>, όπως δείχνει η συγκριτική αξιολόγηση της ΕΕ «Συγκριτική αξιολόγηση της εγκατάστασης έξυπνων μετρητών στην ΕΕ-27 με επικέντρωση στην ηλεκτρική ενέργεια»<sup>117</sup>. Η εγκατάσταση έξυπνων μετρητών, σε συνδυασμό με τις προαναφερθείσες εκπαιδευτικές δράσεις, μπορεί να υλοποιηθεί μέσα από μια σύμπραξη φορέων της αγοράς (π.χ. διαχειριστής δικτύου, πάροχοι ηλεκτρικής ενέργειας) και πανεπιστημίων, ερευνητικών φορέων, καθώς και μέσω χρηματοδότησης στο πλαίσιο ευρωπαϊκού προγράμματος, όπως το «Ευφυής Ενέργεια για την Ευρώπη».

Με την εγκατάσταση του έξυπνου μετρητή ακολουθούν δύο επισκέψεις των εκπαιδευμένων και πιστοποιημένων ενεργειακών συμβούλων. Η πρώτη με στόχο την εκτίμηση και συλλογή στοιχείων για την ενεργειακή κατανάλωση του νοικοκυριού, καθώς και την ενημέρωση ανα-

<sup>116</sup> ΔΕΔΔΗΕ (Ιούλ. 2016): Διαγωνισμός για τους Έξυπνους Μετρητές. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/0EYNMT>

<sup>117</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2014): Συγκριτική Αξιολόγηση της Εγκατάστασης Έξυπνων Μετρητών στην ΕΕ-27 με Επικέντρωση στην Ηλεκτρική Ενέργεια. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/OANFS7>

φορικά με την ανάλυση του λογαριασμού, τους έξυπνους τρόπους εξοικονόμησης ενέργειας με μηδενικό κόστος, τη λειτουργία και παρακολούθηση των ενδείξεων του μετρητή κ.λπ. Μετά από εύλογο χρονικό διάστημα διενεργείται και μια δεύτερη επίσκεψη, όπου θα γίνεται αποτίμηση της προσπάθειας (μονάδες ενέργειας, οικονομικά μεγέθη) και συμβουλευτική για επιπλέον εξοικονόμηση, παρουσίαση παρεμβάσεων εξοικονόμησης ενέργειας με χαμηλό κόστος κ.λπ.

### **Ενημερωτική ιστοσελίδα και τηλεφωνική γραμμή υποστήριξης**

Απαραίτητη για την αποτελεσματικότητα και προβολή της καμπάνιας είναι η δημιουργία ενημερωτικής ιστοσελίδας που θα φιλοξενεί πληροφοριακό υλικό, εφαρμογές καταμέτρησης του εξοικονομούμενου οφέλους, προβολή πιστοποιημένων ενεργειακών εταιρειών, προμηθευτών κ.λπ., για τους πολίτες που ενδιαφέρονται να προχωρήσουν σε περαιτέρω εργασίες αναβάθμισης. Θα δημοσιεύει, επίσης, δεδομένα καταναλώσεων, οικονομικά μεγέθη, ενεργειακή απόδοση κατοικιών, γεωγραφική διασπορά, όφελος εξοικονόμησης κ.λπ., τα οποία μπορούν να αξιοποιηθούν τόσο για την αξιολόγηση της εκστρατείας όσο και για περαιτέρω έρευνα, όπως η διατύπωση εθνικού ορισμού για την ενεργειακή φτώχεια, ο σχεδιασμός στρατηγικής αντιμετώπισής της, η ανάπτυξη καινοτόμων τεχνολογιών κ.λπ.

Μέσω της ιστοσελίδας μπορούν να διοργανώνονται διαγωνισμοί σε εθνικό επίπεδο ή σε επίπεδο δήμων, στη λογική του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Εξοικονόμησης Ενέργειας<sup>118</sup> που πραγματοποιήθηκε το 2011 και στο οποίο η Ελλάδα διακρίθηκε παίρνοντας την πρωτιά. Οι πολίτες θα μπορούν να βλέπουν την εξοικονόμηση που θα επιτυγχάνουν, το περιβαλλοντικό και οικονομικό όφελος, και τη συνεισφορά τους στους στόχους που έχει θέσει κάθε δήμος, π.χ. στο πλαίσιο του Σχεδίου Δράσης του Συμφώνου των Δημάρχων.

Χρήσιμη θα ήταν, επίσης, η λειτουργία εθνικής γραμμής υποστήριξης, αλλά και η παροχή συμβουλών μέσω ΚΕΠ ή ειδικής τηλεφωνικής γραμμής των δήμων.

### **■ Οφέλη των δράσεων**

Οι εκστρατείες αυτές που έχουν ως στόχο την αλλαγή συμπεριφοράς των καταναλωτών, εκτός από την οικονομική ανακούφιση των ενεργειακά φτωχών νοικοκυριών από την εξοικονόμηση ενέργειας, έχουν αξιοσημείωτα συμπληρωματικά οφέλη, εφόσον σχεδιαστούν κατάλληλα:

- Ευκαιρίες εισόδου/επανάταξης στην αγορά εργασίας ανέργων και νέων μετά από επιμόρφωση, ώστε να είναι σε θέση να παράσχουν εξατομικευμένη συμβουλευτική μέσα από επισκέψεις σε νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος, όπως φαίνεται από την εμπειρία προγραμμάτων όπως το Reach (βλ. Κεφ. 5.6).
- Την προώθηση νέων τεχνολογιών που οπτικοποιούν την εξοικονόμηση ενέργειας και το οικονομικό όφελος δυνητικών παρεμβάσεων και ως αποτέλεσμα έχουν να ενθαρρύνεται η περαιτέρω επένδυση σε μέτρα εξοικονόμησης<sup>119</sup>, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την εφαρμογή του προγράμματος Achieve (βλ. Κεφ. 5.6).
- Την ανάπτυξη και την παροχή καινοτόμων υπηρεσιών για την προσαρμογή φορέων της αγοράς στις νέες απαιτήσεις για αυξημένη ενεργειακή απόδοση και τη βελτιστοποίηση της λειτουργίας του δικτύου διανομής στην κατεύθυνση του προγράμματος Empowering (βλ. Κεφ. 5.6).

<sup>118</sup> European Citizens Climate Cup. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/z7zZt4>

<sup>119</sup> The Guardian (May 2014): *Innovative Project Uses Energy Efficiency to Help the Unemployed*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/FSzU8p>

### ■ Προϋποθέσεις επιτυχίας δράσεων

Για να διασφαλιστεί η επιτυχία τέτοιων δράσεων είναι απαραίτητη η συνεργασία πλήθους φορέων, με την τοπική αυτοδιοίκηση να αναλαμβάνει πρωταγωνιστικό ρόλο λόγω της εγγύτητάς της με την ομάδα στόχου. Εξαιρετικά θετικές έχουν αποδειχθεί οι συνεργασίες και συμπράξεις μεταξύ της τοπικής αυτοδιοίκησης και φορέων, όπως οργανώσεις καταναλωτών, ενεργειακές εταιρείες, πάροχοι ηλεκτρικής ενέργειας, διαχειριστές δικτύων κ.λπ. Τέτοιου είδους συμπράξεις παρουσιάζουν αμοιβαία οφέλη τόσο για το κράτος όσο και για τον ιδιωτικό τομέα, και φυσικά για τις τοπικές κοινωνίες. Ευνοούνται δε ιδιαίτερα στην Ελλάδα τη χρονική περίοδο που διανύουμε, καθώς η ελληνική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας αλλάζει με ταχείς ρυθμούς.

Ταυτόχρονα, είναι αναγκαία η ανάληψη πρωτοβουλιών εκ μέρους των *προμηθευτών ενέργειας* για την υλοποίηση δράσεων ενημέρωσης του καταναλωτικού κοινού γύρω από τα οφέλη της ορθολογικότερης χρήσης της ενέργειας, τόσο ως δράση εταιρικής κοινωνικής ευθύνης όσο και ως στάση που συμβάλλει στην αύξηση της ανταγωνιστικότητάς τους.

Συγκεκριμένα, είναι απαραίτητη η συνεργασία μεταξύ των παρακάτω φορέων:

- Υπουργείο Ενέργειας και Περιβάλλοντος, που εκ των πραγμάτων πρέπει να έχει σημαντικό ρόλο στην εφαρμογή της ευρωπαϊκής οδηγίας.
- Υπουργείο Εργασίας, για τη διαμόρφωση του πλαισίου των προσκλήσεων των σχετικών προγραμμάτων που θα ενθαρρύνουν τόσο το εκπαιδευτικό μέρος της δράσης όσο και τη δυνατότητα δημιουργίας θέσεων εργασίας στους σχετικούς τομείς.
- Δήμοι και περιφέρειες, για τον εντοπισμό των πολιτών που βιώνουν την ενεργειακή φτώχεια και θα επωφεληθούν από το πρόγραμμα αξιοποιώντας τη δράση για να ικανοποιήσουν τους στόχους εξοικονόμησης που έχουν θέσει σε τοπικό επίπεδο.
- Φορείς της αγοράς ενέργειας, όπως ο διαχειριστής δικτύου και οι πάροχοι ηλεκτρικής ενέργειας που θα προσφέρουν θέσεις πρακτικής άσκησης στους ωφελούμενους του εκπαιδευτικού μέρους και θα αξιοποιήσουν τη δράση για να ικανοποιήσουν τις εκ του νόμου υποχρεώσεις τους αναφορικά με την εξοικονόμηση ενέργειας, αλλά και για να χτίσουν το εταιρικό κοινωνικό τους προφίλ.
- Ακαδημαϊκά και ερευνητικά ιδρύματα σε συνεργασία με τα αρμόδια υπουργεία για τη διαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού, αλλά και για την επεξεργασία των δεδομένων που θα συλλέγονται κατά τη διάρκεια της εκστρατείας.
- Οργανώσεις καταναλωτών, περιβαλλοντικές οργανώσεις με πολύτιμη εμπειρία στη διάχυση τέτοιων δράσεων.

## 6.3. ΑΥΞΗΣΗ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ

### ■ Στόχοι

Η αντιμετώπιση της χαμηλής ενεργειακής αποδοτικότητας των κατοικιών αποτελεί ζήτημα στρατηγικής σημασίας για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας, αφού ο περιορισμός της σπατάλης ενέργειας συνεπάγεται, μεταξύ πολλών άλλων θετικών αποτελεσμάτων, και μείωση των δαπανών για την κάλυψη ενεργειακών αναγκών. Οι προτάσεις που αναπτύσσονται παρακάτω έχουν ως στόχο την προώθηση των επενδύσεων στον τομέα της ενεργειακής αποδοτικότητας των κτιρίων μέσα από την αποτελεσματική αξιοποίηση οικονομικών πόρων, αλλά και προτάσεις κατάρτισης σχημάτων και εργαλείων για την αντιμετώπιση του μεγαλύτερου εμποδίου υλοποίησής τους, που είναι η εύρεση του αρχικού κεφαλαίου.

### ■ Προτεινόμενες δράσεις

Στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής αντιμετώπισης της ενεργειακής φτώχειας, οι παρακάτω προτάσεις θα μπορούσαν να αποτελέσουν τη βάση στον τομέα της αύξησης της ενεργειακής αποτελεσματικότητας σε κατοικίες που διαμένουν νοικοκυριά που πλήττονται από ενεργειακή φτώχεια:

#### *Καθορισμός ενός συμβουλευτικού φορέα για την αξιοποίηση κοινοτικών πόρων σε σχέση με την ενεργειακή φτώχεια*

Αρμόδιος φορέας για την παροχή ενημέρωσης και καθοδήγησης σε ενδιαφερομένους για την αξιοποίηση των διαθέσιμων πηγών χρηματοδότησης θα μπορούσε να είναι το Παρατηρητήριο Ενεργειακής Φτώχειας. Σκοπός του συμβουλευτικού φορέα θα είναι η κατάρτιση ολοκληρωμένων σχεδίων δράσης από φορείς, αρχές ή συμπράξεις τους, ώστε να καταστεί δυνατή η αποτελεσματικότερη διαχείριση και αξιοποίηση των διαθέσιμων κοινοτικών πόρων στους τομείς της ενέργειας, της αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής και των κοινωνικών ανισοτήτων, που πλέον αποτελούν ένα μεγάλο ποσοστό των ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων<sup>120</sup>.

#### *Περαιτέρω αξιοποίηση των Συμβάσεων Ενεργειακής Απόδοσης για έργα ενεργειακής αναβάθμισης*

Τοπικές δράσεις ενεργειακής αναβάθμισης μπορούν να υλοποιηθούν για την αποτελεσματικότερη εξυπηρέτηση, αλλά και τον εντοπισμό των δικαιούχων μέσα από συμπράξεις φορέων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης με Εταιρείες Παροχής Ενεργειακών Υπηρεσιών (ΕΕΥ) υπό τη μορφή Συμβάσεων Ενεργειακής Απόδοσης. Από τον Ν. 3855/2010 προβλέπονται για τις Επιχειρήσεις Ενεργειακών Υπηρεσιών δύο τύποι Συμβάσεων Ενεργειακής Απόδοσης: η Σύμβαση Διαμοιραζόμενου Οφέλους και η Σύμβαση Εγγυημένης Απόδοσης, οι οποίες θα μπορούσαν να εφαρμοζονται ανάλογα με την κατηγοριοποίηση των νοικοκυριών σε σχέση με την ενεργειακή φτώχεια:

- Για τα πιο ευάλωτα νοικοκυριά ενδείκνυνται οι Συμβάσεις Διαμοιραζόμενου Οφέλους με μηδενική αρχική συμμετοχή του ωφελούμενου και επιδότηση ενός ποσοστού της επένδυσης. Το προβληματικό καθεστώς ιδιοκτήτη και ενεργειακά φτωχού ενοικιαστή αντιμετωπίζεται μέσα από την παροχή κινήτρων (οικονομικά κέρδη, ποιοτική αναβάθμιση ακινήτου) και τον επιμερισμό του οφέλους από την εξοικονόμηση ενέργειας και στις τρεις πλευρές (ΕΕΥ, ιδιοκτήτης, ενοικιαστής). Στο Γράφημα 10, περιγράφεται ενδεικτικά ένα τέτοιο σχήμα.
- Για τους υπόλοιπους καταναλωτές ενδείκνυται η εφαρμογή είτε Συμβάσεων Διαμοιραζόμενου Οφέλους χωρίς επιδότηση είτε Συμβάσεων Εγγυημένης Απόδοσης με μειωμένη ή χωρίς επιδότηση, σε συνδυασμό, εάν χρειάζεται, με χαμηλότοκο δάνειο από συνεταιριστικές τράπεζες, ή με την εγγύηση της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων για τη μείωση του ρίσκου. Ενδεικτικό τέτοιο παράδειγμα (Γράφημα 11), είναι το Picardie Pass Rénovation, (Κεφ. 5.1).

Οι Συμβάσεις Ενεργειακής Απόδοσης μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν (με ή χωρίς επιδότηση από κάποια άλλη πηγή για μείωση του ρίσκου) και για την εγκατάσταση έξυπνων μετρητών σε κατοικίες ως μέτρο βελτίωσης της ενεργειακής τους συμπεριφοράς.

<sup>120</sup> Ενδεικτικά: Ευρωπαϊκό Ταμείο Συνοχής, Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, πόροι από Ευρωπαϊκά και Διαρθρωτικά Ταμεία, Ορίζοντας 2020 κ.λπ.



**ΓΡΑΦΗΜΑ 10. Διάγραμμα εφαρμογής Σύμβασης Ενεργειακής Απόδοσης για την αναβάθμιση ακινήτων όπου διαμένουν ενεργειακά φτωχοί (ενοικιαστές)**



Ενδεικτικό διάγραμμα εφαρμογής Συμβάσεων Διαμοιραζόμενου Οφέλους μεταξύ ΕΕΥ και ιδιοκτήτη ή ΕΕΥ και ενοικιαστή (ενεργειακά φτωχός). Πριν, ο ενοικιαστής πλήρωνε 150 ευρώ τον μήνα για ενεργειακές υπηρεσίες. Μετά τις επεμβάσεις οι ανάγκες του σπιτιού αντιστοιχούν σε 50 ευρώ (συνολική εξοικονόμηση 100 ευρώ). Ο ενοικιαστής μετά τις επεμβάσεις δίνει 110 ευρώ, από τα οποία τα 50 ευρώ πηγάζουν στην ενέργεια, 40 ευρώ στην ΕΕΥ για αποπληρωμή της επένδυσης, τα οποία συμπληρώνονται με 30 ευρώ από ευρωπαϊκή επιδότηση και, τέλος, 20 ευρώ πηγάζουν στον ιδιοκτήτη με τη μορφή αύξησης ενοικίου. Με αυτόν τον τρόπο όλοι είναι κερδισμένοι και έχουν κίνητρο να συμμετάσχουν: Ο ενοικιαστής πληρώνει 40 ευρώ τον μήνα λιγότερα και μένει σε καλύτερο σπίτι, ο ιδιοκτήτης έχει αύξηση του ενοικίου 20 ευρώ και του μένει καλύτερο ακίνητο, και η ΕΕΥ πληρώνεται για την επένδυση.

**ΓΡΑΦΗΜΑ 11. Διάγραμμα εφαρμογής Σύμβασης Ενεργειακής Απόδοσης για καταναλωτές που δεν βιώνουν ενεργειακή φτώχεια**



Τροποποίηση του Γραφήματος 10, για λιγότερο ευάλωτους καταναλωτές ή για την περίπτωση που ο ιδιοκτήτης διαμένει στο ακίνητό του. Αντί για επιδότηση, θα μπορούσε ο ιδιοκτήτης να συνεισφέρει περισσότερο για την αποπληρωμή της επένδυσης με ένα μικρό μηνιαίο όφελος, και η Σύμβαση Ενεργειακής Απόδοσης να είναι διμερής ή στα πρότυπα του Pricardie Pass Rénovation.

### **Εφαρμογή, κατά προτεραιότητα, των πιο αποδοτικών μέτρων εξοικονόμησης ενέργειας**

Οι πραγματοποιούμενες δράσεις θα πρέπει να στοχεύουν στη μεγιστοποίηση των οφελών μέσα από την εφαρμογή των αποδεδειγμένα πιο αποδοτικών μέτρων ενεργειακής αναβάθμισης (με τη λογική του βέλτιστου κόστους και με βάση το Πιστοποιητικό Ενεργειακής Απόδοσης της Κατοικίας και τις συστάσεις του Ενεργειακού Επιθεωρητή), λαμβάνοντας υπόψη ότι για τις κατοικίες τα μέτρα αυτά είναι, κατά σειρά, η θερμομόνωση των εξωτερικών τοίχων, η αεροστεγάνωση των ανοιγμάτων, η τοποθέτηση διπλών υαλοστασίων και η συστηματική συντήρηση των συστημάτων θέρμανσης<sup>121</sup>.

### **Σύνδεση ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων με προγράμματα ενεργειακής αναβάθμισης**

Πολλές «αναλύσεις κινδύνου» έχουν οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι η ενεργειακή αναβάθμιση των κατοικιών μειώνει το ρίσκο για «κόκκινα δάνεια», καθώς με τη μείωση των δαπανών για την ενέργεια οι δανειολήπτες διατηρούν μεγαλύτερο ποσοστό του εισοδήματός τους για την κάλυψη άλλων αναγκών, αλλά και για την αποπληρωμή του δανείου τους<sup>122</sup>. Η επίτευξη της ενεργειακής αναβάθμισης θα μπορούσε να συνδυαστεί με τη μείωση του επιτοκίου και της μηνιαίας δόσης του ενυπόθηκου στεγαστικού δανείου, επιβραβεύοντας τον δανειολήπτη για την ενεργειακή αναβάθμιση, αλλά και για τη μείωση του ρίσκου της τράπεζας.

Παράλληλα, μια πρόσφατη πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας Ενυπόθηκων Δανείων (European Mortgage Federation – EMF) σε συνεννόηση με άλλους φορείς<sup>123</sup> αποσκοπεί στο να ενισχυθεί η παροχή στεγαστικών δανείων ενεργειακής αποτελεσματικότητας. Τέτοιου είδους δάνεια θα μπορούσαν να προσδώσουν μικροοικονομικά οφέλη σε όλους τους φορείς της αλυσίδας: τους δανειολήπτες, τους δανειστές, τους επενδυτές, τις κυβερνήσεις, από την άποψη της διατήρησης του πλούτου, της άμβλυσης του κινδύνου μη αποπληρωμής του δανείου, της διασφάλισης των κεφαλαίων και της εξοικονόμησης της ενέργειας, δηλαδή μια win-win κατάσταση.

### **Πρώθηση των συλλογικών σχημάτων για την εφαρμογή έργων ενεργειακής αναβάθμισης κατοικιών**

Ο σχεδιασμός έργων ενεργειακής αναβάθμισης κατοικιών με συλλογικά χαρακτηριστικά, αλλά και η συλλογική διαχείριση του κτιριακού αποθέματος σε επίπεδο γειτονιάς συμβάλλουν θετικά στα ποσοστά εξοικονόμησης αλλά και παραγωγής ενέργειας. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο απαριθμούνται πολλά παραδείγματα από τέτοια διαφορετικά σχήματα/μοντέλα παρέμβασης και καλές πρακτικές<sup>124</sup>. Στην Ελλάδα εντοπίζονται εμπόδια στη δημιουργία και στην αποτελεσματική δράση τέτοιων σχημάτων, θεσμικού και τεχνικού χαρακτήρα, έλλειψη κινήτρων, ενώ πρώτα και κύρια διαπιστώνεται χαμηλό επίπεδο συλλογικής κουλτούρας. Για την άρση των παραπάνω προτείνονται:

<sup>121</sup> C.A. Balaras, A.G. Gaglia, E. Georgopoulou, S. Mirasgedis, Y. Sarafidis, D.P. Lalas (2007): *European Residential Buildings and Empirical Assessment of the Hellenic Residential Building Stock, Energy Consumption Emissions and Potential Energy Savings*. Energy Conversion & Management. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/XMD0uL>

<sup>122</sup> European Mortgage Federation (2016): *HYPOSTAT – A Review of Europe's Mortgage and Housing Markets*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/6f8fCU>

<sup>123</sup> European Mortgage Federation (2016): *EMF-ECBC Energy Efficient Mortgages Initiative*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/ko7CSP>

<sup>124</sup> Renovate Europe Campaign (2016): *Renovation Case Studies*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/119UW>

- **ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΠΟΛΥΚΑΤΟΙΚΙΑΣ:**

Δράσεις ενημέρωσης των ιδιοκτητών και ενοικιαστών, ώστε να γίνει σαφές το οικονομικό και περιβαλλοντικό όφελος που μπορεί να έχουν από την καλά σχεδιασμένη ενεργειακή αναβάθμιση του κτιρίου τους, με απώτερο στόχο τη βελτίωση της συνεργασίας μεταξύ τους. Έχει αποδειχθεί ότι σε σχέση με ήπιες παρεμβάσεις αναβάθμισης κτιριακού κελύφους που εφαρμόζονται μεμονωμένα στα διάφορα διαμερίσματα, πιο αποτελεσματικές και οικονομικά συμφέρουσες είναι παρεμβάσεις ριζικής ενεργειακής ανακαίνισης που εφαρμόζονται συνολικά στο κτίριο και συνδυάζουν τη μείωση των απωλειών μέσω της θωράκισης του κελύφους (θερμομόνωση, αλλαγή κουφωμάτων) με την αύξηση της χρήσης ΑΠΕ και την αποτελεσματική χρήση των ορυκτών καυσίμων (π.χ. εγκατάσταση ηλιακών συλλεκτών για αξιοποίηση από σύστημα κεντρικής θέρμανσης και παραγωγή ζεστού νερού χρήσης)<sup>125</sup>. Παρ' όλα αυτά, παρεμβάσεις όπως η μετατόπιση από αυτόνομα συστήματα θέρμανσης σε ένα κεντρικό με αυτονομία και με χρήση της ηλιακής ενέργειας για τη θέρμανση χώρων θεωρούνται μάλλον σπάνιες σε ανακαινίσεις κτιρίων κατοικιών. Για να καταστεί πρακτικά δυνατή η υλοποίηση τέτοιων συλλογικών παρεμβάσεων, απαιτείται η απλοποίηση των διαδικασιών και της γραφειοκρατίας για προγράμματα όπως το «Εξοικονόμηση κατ' Οίκον», καθώς και η αποτελεσματική εκπροσώπηση των ενοικιαστών/ιδιοκτητών από τον διαχειριστή του κτιρίου.

- **ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ - ΠΕΡΙΟΧΗΣ:**

Εμπειρίες σε διεθνές επίπεδο έχουν δείξει τα πλεονεκτήματα των συλλογικών συνεργατικών σχημάτων ιδιοκτητών διαμερισμάτων (π.χ. Carbon Coop) σε επίπεδο γειτονιάς ή και περιοχής. Μέσα από τη συλλογική διαχείριση δημιουργούνται οικονομίες κλίμακας, ενώ διευκολύνεται η πρόσβαση σε πηγές χρηματοδότησης, ώστε να εφαρμόζονται έργα ενεργειακής αναβάθμισης μεγαλύτερης έκτασης κ.λπ.<sup>126</sup>

Στην Ελλάδα απαιτούνται τροποποιήσεις του θεσμικού πλαισίου, ώστε να διευκολυνθεί η δημιουργία και λειτουργία τέτοιων συλλογικών σχημάτων, σε ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων: από κοινού προμήθεια οικοδομικών υλικών ή υπηρεσιών για παρεμβάσεις εξοικονόμησης ενέργειας, εφοδιασμό ενέργειας σε ανταγωνιστικές τιμές, παραγωγή, αποθήκευση ή και ανταλλαγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, προσφορά υπηρεσιών συμβουλευτικής από τα ίδια τα μέλη, εξαγορά και αναβάθμιση χρεοκοπημένων ή άδειων κατοικιών κ.ά. Τέτοιες πρωτοβουλίες θα μπορούσαν να συνεργάζονται με τοπικούς φορείς και άλλες κοινωνικές επιχειρήσεις επαγγελματιών διαφορετικών ειδικοτήτων (π.χ. μηχανικών, τεχνιτών οικοδομικών εργασιών) και να ενθαρρυνθούν με την παροχή φορολογικών κινήτρων, αλλά και να επωφεληθούν από διαφορετικές κοινοτικές πηγές χρηματοδότησης.

Τέτοια συλλογικά σχήματα θα μπορούσαν να παίξουν κεντρικό ρόλο στην άσκηση πολιτικής για την κοινωνική κατοικία, αξιοποιώντας τόσο την εμπειρία του τέως Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας όσο και του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Housing Europe (Πρόγραμμα Housing 4 all, LEMON project, Transition Zero κ.ά.). Και, τέλος, μέσα από την αλληλεπίδρασή τους με άλλους κοινωνικούς φορείς και την τοπική κοινωνία θα μπορούσαν να αποτελέσουν μέρος του «τοπικού οικοσυστήματος» της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, ενθαρρύνοντας

<sup>125</sup> Kyriaki Metaxa (Οκτ. 2011): *Energy Audit in Buildings of Significant Multiplicatory and Architectural Value*, MSc Energy Systems. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/8jyWwA>

<sup>126</sup> Carbon Coop (2009): *Society for the Reduction of Carbon Limited' Trading as Carbon Co-op*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/kHCbEF>

τη συνεργασία και αυτοοργάνωση των κοινωνικών επιχειρήσεων, ώστε να είναι σε θέση να σχεδιάζουν και να δημιουργούν κοινές υπηρεσίες και να αξιοποιούν με τον καλύτερο τρόπο τους τοπικούς πόρους προς όφελος της τοπικής κοινωνίας.

### **Διαμόρφωση πλαισίου για τις Μελέτες Ενεργειακής Αναβάθμισης και τα Πιστοποιητικά Ενεργειακής Απόδοσης κτιρίων ευάλωτων νοικοκυριών**

Μέσα από την αξιοποίηση της υφιστάμενης εμπειρίας, προτείνεται η βελτίωση των μελετών ενεργειακής αναβάθμισης/απόδοσης και του συστήματος πιστοποίησης κτιρίων, η ενίσχυση των ενεργειακών επιθεωρητών και η επεξεργασία της βάσης δεδομένων του Building Cert, ώστε να λαμβάνουν υπόψη δεδομένα και καταστάσεις που σχετίζονται με την ενεργειακή φτώχεια και το προφίλ των χρηστών ή ακόμη και η εξέλιξη των ΠΕΑ με τέτοιο τρόπο ώστε οι ιδιοκτήτες να μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις πληροφορίες για να σχεδιάσουν ριζικές ενεργειακές ανακαινίσεις και μέσω των αναβαθμισμένων ΠΕΑ να έχουν δυνατότητα πρόσβασης σε χρηματοδοτικά εργαλεία. Ένα τέτοιο μοντέλο περιγράφεται στην πρόσφατη έκδοση του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου Απόδοσης Κτιρίων (BPIE), με τίτλο «Building Renovation Passports»<sup>127</sup>.

### **■ Οφέλη των δράσεων**

Εκτός από την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας, η αύξηση της ενεργειακής αποδοτικότητας του υφιστάμενου κτιριακού αποθέματος είναι κρίσιμη και για την επίτευξη των στόχων για το κλίμα και την ενέργεια, για τη μείωση της εξάρτησης από εισαγωγές ορυκτών καυσίμων και ηλεκτρικής ενέργειας, για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, για την ενίσχυση της άνεσης και της υγείας, και για την αναζωογόνηση της οικονομίας προς μια βιώσιμη κατεύθυνση<sup>128</sup>.

Οι επεμβάσεις ενεργειακής αναβάθμισης μιας κατοικίας, απαιτούν μεγαλύτερο αρχικό κεφάλαιο επένδυσης, και, κατά συνέπεια, φαντάζουν πιο δαπανηρές σε σχέση με άλλα μέτρα καταπολέμησης της ενεργειακής φτώχειας ή και βραχυπρόθεσμα μέτρα ανακούφισης, όπως η παροχή επιδομάτων. Παρ' όλα αυτά, παρουσιάζουν και τα πιο αξιολογικά μακροπρόθεσμα οφέλη σε εξοικονόμηση, συμβάλλοντας ουσιαστικά στη βελτίωση του εσωτερικού κλίματος της κατοικίας με μικρούς χρόνους απόσβεσης, ειδικά σε ψυχρές κλιματικές ζώνες. Ως παράδειγμα αναφέρεται ότι η ενεργειακή αναβάθμιση των κατοικιών που συμμετέχουν στον συνεταιρισμό Carbon Coop, που αναφέρθηκε παραπάνω, εξοικονομεί ετησίως 1.000 ευρώ ανά κατοικία και μειώνει την κατανάλωση φυσικού αερίου σχεδόν στο μισό<sup>129</sup>.

Σύμφωνα με μελέτη για λογαριασμό της Greenpeace, η ενδεχόμενη προώθηση της εξοικονόμησης ενέργειας σε 700.000 κατοικίες θα συνέβαλε κατά μέσο όρο στην εξοικονόμηση 1.000 ευρώ ετησίως ανά νοικοκυριό και συνολικά 5,7-6 δις ευρώ σε βάθος δεκαετίας, ενώ θα μπορούσε να δημιουργήσει μέχρι 30-35 χιλιάδες νέες θέσεις εργασίας, κατά μέσο όρο<sup>130</sup>. Τα παραπάνω, όμως, συνδέονται και με την αξία των κτιρίων. Σύμφωνα με το χρηματοδοτούμενο από την ΕΕ έργο RenoValue<sup>131</sup>, η εμπορική αξία των ενεργειακά αναβαθμισμένων κτιρίων

<sup>127</sup> BPIE (Οκτ. 2016): *Building Renovation Passports – Customised Roadmaps Towards Deep Renovation and Better Homes*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/5m80EN>

<sup>128</sup> Renovate Europe Campaign. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/JC6GLV>

<sup>129</sup> Co-operative News (Σεπτ. 2016): *Report – Community Energy is Key Part of Housing Refurbishment*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/BEM9kR>

<sup>130</sup> Greenpeace Greece (Νοέμ. 2015): *Αλλάζοντας τα Δεδομένα στα Κτίρια με Σύμμαχο τον Ήλιο!* Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/VF5vp9>

<sup>131</sup> RenoValue Project (2016): *Integrating Sustainability and Energy Efficiency into Valuation Practices*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/TZaiCX>

είναι αυξημένη, ενώ παράλληλα παρατείνεται ο κύκλος ζωής τους και αυξάνει η παραγωγικότητα των εργαζομένων, εφόσον η ενεργειακή αναβάθμιση αφορά σε επαγγελματικό κτίριο.

### ■ Προϋποθέσεις επιτυχίας των δράσεων

Το κυριότερο εμπόδιο για την εφαρμογή μέτρων αύξησης της ενεργειακής αποτελεσματικότητας στις κατοικίες είναι η εύρεση του αρχικού κεφαλαίου της επένδυσης, καθώς τα περισσότερα νοικοκυριά, και ιδιαίτερα εκείνα που πλήττονται από ενεργειακή φτώχεια, κατά κανόνα δεν διαθέτουν τη δυνατότητα χρηματοδότησης τέτοιων επεμβάσεων.

Οι διεθνείς καλές πρακτικές προγραμμάτων ενεργειακής αναβάθμισης κατοικιών βασίζονται σε συμπράξεις μεταξύ τοπικών φορέων (δημοσίων και δημοτικών αρχών, κοινωνικών επιχειρήσεων, ενεργειακών εταιρειών κ.ά.) για την κατανομή κονδυλίων σε ευάλωτα ή μη νοικοκυριά (Nottingham City Council's Housing Strategy, Bristol Energy Efficiency Scheme, Kirklees Warm Zone, Picardie Pass Rénovation κ.ά.). Σημαντικό ρόλο θα μπορούσαν να διαδραματίσουν και οι πάροχοι ηλεκτρικής ενέργειας, στο πλαίσιο των στόχων εξοικονόμησης ενέργειας που θέτουν οι κοινοτικές οδηγίες (όπως η οδηγία 2012/27 για την ενεργειακή απόδοση και την εξοικονόμηση ενέργειας), αλλά και για τη βελτίωση του εταιρικού προφίλ τους στην ανταγωνιστική πλέον αγορά ενέργειας. Τέλος, για να διασφαλιστεί η επιτυχία τέτοιων δράσεων, είναι δεδομένο ότι θα πρέπει να αξιοποιούνται στο έπακρο οι κοινοτικές και άλλες πηγές χρηματοδότησης, και να γίνεται με αποτελεσματικό και σαφώς ορισμένο τρόπο ο εντοπισμός των δικαιούχων.

## 6.4. ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΑΝΑΝΕΩΣΙΜΩΝ ΠΗΓΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

### ■ Στόχοι

Σε συνδυασμό με τα έργα ενεργειακής αναβάθμισης, η χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας μπορεί να συμβάλλει πολλαπλά στην αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας παρέχοντας σταθερή, οικονομικά προσιτή ενέργεια στους πολίτες. Οι επενδύσεις στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ηλιακά συστήματα, γεωθερμία, αιολικά κ.ά.), μέσα από τη διαμόρφωση κατάλληλων χρηματοοικονομικών εργαλείων και σε διάφορες κλίμακες και έκταση (ατομικό επίπεδο, επίπεδο γειτονιάς κ.ο.κ.) και με συμμετοχή σε αυτές και των νοικοκυριών που βιώνουν την ενεργειακή φτώχεια, θα μπορούσαν να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής αυτών των νοικοκυριών παρέχοντάς τους:

- δωρεάν ενέργεια ή ενέργεια σε σταθερές τιμές για μεγάλα χρονικά διαστήματα για φωτισμό, κλιματισμό και λειτουργία συσκευών (μετά από μια μικρή περίοδο απόσβεσης),
- συμπληρωματικά έσοδα από την πώληση της περίσσειας ενέργειας για την κάλυψη άλλων αναγκών τους, όπως διατροφή, εκπαίδευση, ρύθμιση χρεών, κ.ά.

### ■ Προτεινόμενες δράσεις

Η αξιοποίηση των ΑΠΕ μπορεί να πραγματοποιηθεί με τα ακόλουθα μοντέλα, τα οποία μπορούν να λειτουργήσουν και συμπληρωματικά:

#### *Παραγωγή και κατανάλωση ενέργειας από ΑΠΕ για ίδια χρήση*

Η παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές από τα νοικοκυριά, αλλά και η παροχή και προμήθειά της ατομικά ή συλλογικά (μέσω συνεταιρισμών ή άλλων κοινωνικών επιχειρήσεων), καθώς και η απευθείας ανταλλαγή ή/και πώλησή της θα πρέπει να αποτελούν δομικά στοιχεία της ελληνικής ενεργειακής πολιτικής. Συγκεκριμένα προτείνονται:

- Ενίσχυση των υφιστάμενων πολιτικών που δίνουν τη δυνατότητα ιδιοπαραγωγής και ιδιοκατανάλωσης ενέργειας από ΑΠΕ, αυξάνοντας τα κίνητρα προς τα νοικοκυριά που βιώνουν ενεργειακή φτώχεια μέσω εξασφάλισης πόρων για τις αναγκαίες επενδύσεις, εκπαίδευσης και υποστήριξής τους από σχετικούς υποστηρικτικούς φορείς (στο πλαίσιο κοινωνικών πολιτικών).
- Ευνοϊκό πλαίσιο για εγκατάσταση ΑΠΕ για ιδιοπαραγωγή και ιδιοκατανάλωση ενέργειας μέσω χαμηλότοκου δανεισμού, καθώς και μέσω ενός συνδυαστικού προγράμματος ρύθμισης κόκκινων δανείων, που θα συμπεριλαμβάνει μείωση επιτοκίων σε συνέχεια της επίτευξης μείωσης στους λογαριασμούς ηλεκτρικού ρεύματος και ενέργειας για θέρμανση/ψύξη/ζεστό νερό χρήσης.
- Τροποποίηση και προσαρμογή προγραμμάτων, όπως το «Εξοικονόμηση κατ' Οίκον», συμπεριλαμβάνοντας παρεμβάσεις εγκατάστασης ΑΠΕ στις κατοικίες μέσω Συμβάσεων Ενεργειακής Απόδοσης.

### **Δημιουργία και ενίσχυση ενεργειακών συνεταιρισμών**

Πολλές εκθέσεις δείχνουν πως το επίπεδο της γειτονιάς (και γενικότερα του δήμου) είναι το πλέον κατάλληλο επίπεδο παρέμβασης τόσο για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας όσο και για τη δημιουργία ενεργειακών συνεταιρισμών στις πόλεις με κύριο στόχο την παραγωγή, αποθήκευση και πώληση της πλεονάζουσας ηλεκτρικής ενέργειας.

Στην Ευρώπη υπάρχουν σήμερα πάνω από 2.500 ενεργειακοί συνεταιρισμοί που έχουν τη δυνατότητα να είναι παραγωγοί ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, αλλά και να λειτουργούν σε πολλές περιπτώσεις και ως πάροχοι ενέργειας, πουλώντας την ηλεκτρική ενέργεια που παράγουν απευθείας στα μέλη τους, χωρίς τη μεσολάβηση του χρηματιστηρίου ενέργειας ή των εμπορικών προμηθευτών. Αυτό αποδεικνύει πως η δημιουργία συμπράξεων μεταξύ νοικοκυριών (ιδιοκτητών και ενοικιαστών), δήμων, μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων μπορεί να έχει θεαματικά αποτελέσματα.

### **Εφοδιασμός ενέργειας από ΑΠΕ σε προσιτές τιμές, ατομικά ή από κοινού**

Ο ενεργειακός τομέας στην Ευρώπη μετασχηματίζεται, η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ αυξάνεται ολοένα και περισσότερο, συγχρόνως όμως οι αλλαγές αυτές δεν φτάνουν πάντα στους καταναλωτές με τη μορφή χαμηλότερων τιμών ή δυνατότητας επιλογής παρόχου. Αυτό συμβαίνει, μεταξύ άλλων, λόγω της έλλειψης πληροφοριών/διαφάνειας, του αυξανόμενου ποσοστού των τελών δικτύου, φόρων και εισφορών στον μέσο τελικό λογαριασμό ηλεκτρικού ρεύματος, του ανεπαρκούς ανταγωνισμού στις αγορές ενεργειακών υπηρεσιών που περιορίζει τις επιλογές των καταναλωτών, αλλά και της παρεμπόδισης της αυτοπαραγωγής/αυτοκατανάλωσης που περιορίζει τα πιθανά κέρδη που θα μπορούσαν αυτοί να εξασφαλίσουν<sup>132</sup>. Στη μείωση του κόστους ενέργειας μπορεί να συμβάλει τόσο η περαιτέρω διείσδυση των ΑΠΕ στην ενεργειακή κατανάλωση όσο και η ενίσχυση της εφαρμοζόμενης νομοθεσίας που αφορά στο σύστημα συμψηφισμού παραγωγής-κατανάλωσης (net metering) για αυτόπαραγωγή ηλεκτρισμού από φωτοβολταϊκή ενέργεια και η οποία αναμένεται να δημιουργήσει μια νέα αγορά μικρού μεγέθους φωτοβολταϊκών εγκαταστάσεων στην Ελλάδα, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων 2015<sup>133</sup>.

<sup>132</sup> European Commission (2015): *Delivering a New Deal for Energy Consumers*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/eXh5br>

<sup>133</sup> Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων (Απρ. 2015). Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/3h4Oe9>

Σε αρκετά κράτη-μέλη αναδύονται όλο και πιο συχνά συλλογικοί σχηματισμοί και πρωτοβουλίες σε επίπεδο κοινοτήτων (εταιρείες ενεργειακών υπηρεσιών, φορείς συγκέντρωσης, διαμεσολαβητές, εταιρείες διαχείρισης δεδομένων, οργανώσεις καταναλωτών), που βοηθούν τους πολίτες να επιτύχουν καλύτερες συμφωνίες προσφοράς ενέργειας, ενώ παράλληλα τους απαλλάσσουν από τις διοικητικές διαδικασίες και τις περίπλοκες αναζητήσεις. Σε ό,τι αφορά την ελληνική αγορά, φαίνεται πως υπάρχει πλήρης αδυναμία των καταναλωτών να διαπραγματευτούν τις τιμές της ενέργειας.

Προκειμένου να αντιμετωπιστεί η παραπάνω κατάσταση, απαιτείται η θεσμοθέτηση ενός πλαισίου στα πρότυπα του «Ενεργειακού Συμβολαίου με τους Καταναλωτές» ώστε αυτοί να τεθούν στο επίκεντρο του ενεργειακού συστήματος (πρόσβαση σε πληροφορίες, διασφάλιση προστασίας έναντι αθέμιτων εμπορικών πρακτικών, ταχεία και απλουστευμένη διαδικασία αλλαγής προμηθευτή, χρήση έξυπνων οικιακών συσκευών και συστημάτων μέτρησης, ενίσχυση της σύνδεσης έρευνας/καινοτομίας/βιομηχανίας κ.ά.). Επιπλέον βήμα προς αυτήν την κατεύθυνση μπορεί να είναι και η εισαγωγή στην αγορά της «Εγγύησης Προέλευσης»<sup>134</sup> (Guarantee of Origin), δηλαδή το δικαίωμα να γνωρίζουν οι καταναλωτές από πού προέρχεται η ενέργεια που καταναλώνουν (πετρέλαιο, λιγνίτη, αιολικά, φωτοβολταϊκά, κ.ά.), κάτι που απαιτούν πλέον πολλοί φορείς σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η συνεργασία πολλών καταναλωτών μέσα από συλλογικά σχήματα θα έδινε τη δυνατότητα από κοινού εφοδιασμού ενέργειας, μετά από διαπραγμάτευση, αφού πλέον αυτοί θα αποτελούσαν μια σημαντική, από οικονομική άποψη, καταναλωτική ομάδα. Τα συλλογικά αυτά σχήματα θα μπορούσαν να παρέχουν και συμβουλευτικές υπηρεσίες προς τα μέλη τους για τις δυνατότητες από κοινού επενδύσεων στις ΑΠΕ, με τη συμμετοχή και νοικοκυριών που δεν διαθέτουν τους απαραίτητους πόρους, αξιοποιώντας προσαρμοσμένες χρηματοοικονομικές πηγές για την υποστήριξη τέτοιων δράσεων (μικροδάνεια χαμηλού επιτοκίου, σταδιακή αποπληρωμή της μερίδας μέσω των εσόδων από την παραγωγή ενέργειας κ.ά.).

### ■ Οφέλη των δράσεων

Η συνεχής μείωση του κόστους παραγωγής της ενέργειας από ΑΠΕ σε παγκόσμιο επίπεδο, κάτι το οποίο ήδη συμβαίνει και στην Ελλάδα, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και η Greenpeace σε πρόσφατο δελτίο τύπου της<sup>135</sup>, μπορεί να συμβάλει με κατάλληλα μέτρα στη μείωση ή στη σταθεροποίηση των λογαριασμών του ηλεκτρικού ρεύματος, και άρα στην αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος του νοικοκυριού για άλλες ανάγκες.

Σε εθνικό επίπεδο, η αύξηση του ποσοστού διείσδυσης ΑΠΕ στο ενεργειακό μείγμα σημαίνει μακροπρόθεσμα μείωση των απαιτήσεων για εισαγωγή ενέργειας ή για καταβολή τέλους εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, που με τη σειρά της μεταφράζεται σε αποδέσμευση εθνικών οικονομικών πόρων και ανακατεύθυνσή τους σε προγράμματα αναβάθμισης κατοικιών ή/και κοινωνικές πολιτικές. Η αύξηση της παραγωγής ενέργειας από ΑΠΕ στην ΕΕ είναι, άλλωστε, και μεταξύ των στόχων που περιγράφονται και στην μακροπρόθεσμη στρατηγική της ΕΕ για την ενέργεια, και συγκεκριμένα στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Ενεργειακή Ασφάλεια<sup>136</sup>.

<sup>134</sup> REScoop.eu (Οκτ. 2016): *Call for Changes in EU Regulation to Foster Consumer Choice and Transparency in Electricity Market*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/36iJFm>

<sup>135</sup> Greenpeace, Δελτίο Τύπου (Δεκ. 2016): *Για Πρώτη Φορά ο Ήλιος Φθηνότερος από τον Λιγνίτη*. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/fqjuzP>

<sup>136</sup> European Commission: Energy Security Strategy. Διαθέσιμο στο: <https://goo.gl/eRzcXL>

### ■ Προϋποθέσεις επιτυχίας των δράσεων

Η αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας, στο πλαίσιο μιας στρατηγικής για την ενεργειακή μετάβαση από τα ορυκτά καύσιμα στην εξοικονόμηση ενέργειας και τις ΑΠΕ, απαιτεί ευρύτερες συνεργασίες αλλά και σημαντικές αλλαγές στον τρόπο που αντιμετωπίζουμε την ενέργεια. Για να είναι εφικτή η επένδυση στην παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές (ιδιοπαραγωγή και ιδιοκατανάλωση ή και πώληση περίσσειας ενέργειας) από εκείνα τα νοικοκυριά που πλήττονται ήδη ή απειλούνται από ενεργειακή φτώχεια, είναι αναγκαία η ενδυνάμωση σε ευρωπαϊκό επίπεδο και η ανάπτυξη σε εθνικό και περιφερειακό/τοπικό επίπεδο κατάλληλων υποστηρικτικών κι εκπαιδευτικών μέσων καθώς και προσαρμοσμένων χρηματοοικονομικών εργαλείων, παράλληλα με την απλοποίηση της σχετικής νομοθεσίας, αλλά και τη διαμόρφωση νέων πολιτικών.

Η επέκταση και η ενίσχυση των ενεργειακών συνεταιρισμών για παραγωγή, αποθήκευση και πώληση της πλεονάζουσας ηλεκτρικής ενέργειας μπορεί να εντάξει στις αλλαγές ένα σύνολο νοικοκυριών που από μόνα τους δεν θα μπορούσαν να συμμετάσχουν σε δράσεις.

Για να είναι εφικτό αυτό θα πρέπει να προηγηθεί:

- η συνεργασία δήμων, ακαδημαϊκών και ερευνητικών κέντρων, κοινωνικών, περιβαλλοντικών και επαγγελματικών φορέων και ομάδων πολιτών,
- η ενημέρωση των πολιτών, μέσω στοχευμένων εκστρατειών ενημέρωσης και πληροφόρησης σχετικά με τους νέους τομείς της οικονομίας και της ενεργειακής μετάβασης –συμπεριλαμβανομένης της μεταφοράς τεχνολογίας και τεχνογνωσίας από τα ερευνητικά κέντρα στο επίπεδο της γειτονιάς– και ιδιαίτερα σχετικά με τη δυνατότητα συμμετοχής όλων των πολιτών στις αλλαγές αυτές, στο πλαίσιο συνεργατικών σχημάτων.

Σε αυτήν την κατεύθυνση θα μπορούσαν να συμβάλουν, εκτός από τους υπάρχοντες φορείς (ερευνητικοί, ακαδημαϊκοί, συμβουλευτικοί, περιβαλλοντικοί, τεχνικοί), το προτεινόμενο Παρατηρητήριο για την Ενεργειακή Φτώχεια, αλλά και διάφοροι άλλοι κοινωνικοί φορείς, ιδιαίτερα σε θέματα εξειδικευμένης πληροφόρησης και κινητοποίησης ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.



## 7. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

**Μ**εγάλο μέρος της παρούσας μελέτης αφιερώνεται στην προσπάθεια συστηματικής συγκέντρωσης των υπάρχοντων στοιχείων για την ενεργειακή φτώχεια με στόχο την όσο το δυνατόν πληρέστερη περιγραφή του φαινομένου, του εύρους των επιπτώσεων του στη ζωή των πολιτών στην Ελλάδα. Με αυτόν τον τρόπο καταδεικνύεται η σοβαρότητα του προβλήματος και η επιτακτικότητα της αντιμετώπισής του τόσο στην Ευρώπη, όσο και στην Ελλάδα. Ενδεικτικό της βαρύτητας που δίνει η ΕΕ στην ενεργειακή φτώχεια είναι το πλήθος των άμεσων ή έμμεσων αναφορών που γίνονται στο φαινόμενο σε εκθέσεις, νομικά κείμενα και ανακοινώσεις. Η αναλυτική καταγραφή αυτών των αναφορών καταδεικνύει ταυτόχρονα την έλλειψη ενός ενιαίου ορισμού και συγκεκριμένων δεικτών παρακολούθησης που είναι αναγκαία για τη χάραξη στοχευμένων πολιτικών για την καταπολέμηση του φαινομένου.

Οι προτάσεις για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας που διατυπώνονται στη μελέτη αυτή καταδεικνύουν την αναγκαιότητα της υιοθέτησης μιας νέας πράσινης πολιτικής που συνδυάζει τους κοινωνικούς με τους περιβαλλοντικούς στόχους, εγκαταλείποντας σταδιακά τις μέχρι τώρα επιδοματικές πολιτικές, οι οποίες παρουσιάζουν μόνο βραχυπρόθεσμα οφέλη ανακούφισης των πολιτών που πλήττονται από αυτήν. Τέτοιες κοινωνικοοικολογικές πολιτικές είναι απαραίτητες για την επίτευξη των εθνικών και ευρωπαϊκών στόχων για την προστασία του περιβάλλοντος και την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Οι προτεινόμενες δράσεις εμπίπτουν επίσης στο πλαίσιο μιας καινοτόμου στρατηγικής για την ανάπτυξη «έξυπνων πόλεων», εντάσσοντας τα κτίρια στις μεταβολές του ενεργειακού μοντέλου και δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στις συνέργειες. Ευελπιστούμε ότι οι προτάσεις που διατυπώνουμε στη μελέτη αυτή θα δώσουν το έναυσμα για μια εποικοδομητική δημόσια συζήτηση.

## ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά για την πολύτιμη βοήθεια, καθώς και τη συμμετοχή τους στα δύο εργαστήρια, τους: Αγγελική Ιωακειμοπούλου, Αλέξη Παναγιωτόπουλο και Φίλιο Σουργιαδάκη από το Υπουργείο Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού, Δρ Μαργαρίτα Πετρολιάγκη και Πώργο Τσάμη από το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ), Αναστασία Σπανού και Εύη Τζανακάκη από το Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΚΑΠΕ), Ελεωνόρα Γαλανοπούλου από τον Δήμο Νέας Σμύρνης, Τάσο Κωνσταντακόπουλο, Δρ Δημήτρη Τζεμπελίκο και Μαρία Τζώρτζη από τον Δήμο Αιγάλεω, Λίνα Λιάκου από τον Δήμο Θεσσαλονίκης, Δρ Χρήστο Μπελιά από τον Δήμο Αγ. Δημητρίου, Λενιώ Μυριβήλη και Ειρήνη Σκουλά από τον Δήμο Αθηναίων, Δρ Ιφιγένεια Κεραμιτσόγλου από το Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών, Γιώργο Στραβοδής από το ΤΕΕ, Δρ Γαβριήλ Αμίτση από το ΤΕΙ Αθήνας, Δρ Νίκο Αναστασόπουλο, Δρ Χάρη Δούκα και Δρ Ευάγγελο Μαρινάκη από το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Δρ Σοφία-Ναταλία Μποέμη από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Μαργαρίτα Καραβασίλη από το Παρατηρητήριο Πολιτών για την Αειφόρο Ανάπτυξη, Αιμιλία Λιάσκα από τον Συνήγορο του Πολίτη, Κωνσταντίνο Λιβέρη από τον Σύλλογο Υπαλλήλων ΟΑΕΔ – τ. ΟΕΕ – τ. ΟΕΚ, Δρ Ιωάννη Παππά από το Ελληνικό Ινστιτούτο Παθητικού Κτιρίου (ΕΙΠΑΚ), Νίκο Γκόνη και Ulrich Laumanns από την GIZ, Μιχάλη Γουδή από την Housing Europe, Ada Ámon από την E3G, Adrian Joyce από τη Renovate Europe Campaign, Τάκη Γρηγορίου από την Greenpeace, Δρ Γιώργο Κουτίτα από την Grid-mates, Δρ Κωνσταντίνο Κωνσταντίνου από την Ανατολική ΑΕ, Δέσποινα Μπακάλη, σύμβουλο επικοινωνίας του ευρωβουλευτή Θ. Ζαγοράκη, Έλενα Μπότση, συνεργάτη του Γ. Δημαρά βουλ. Σύριζα (μέλους των Οικολόγων Πράσινων), Αθανάσιο Ατσαλή, περιβαλλοντικό οικονομολόγο, Δρ Χρυσούλα Βαϊτση, πολιτικό μηχανικό, Δρ Φερενίκη Βαταβάλη, αρχιτέκτονα-πολεοδόμο, και Δρ Ευαγγελία Χατζηκωνσταντίνου, αρχιτέκτονα μηχανικό.





ISBN 978-618-81299-5-5

